

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİÇAĞ'DA AMASYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Buket KORKMAZ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Murat TEKİN

TOKAT-2023

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi Murat TEKİN'in danışmanlığında hazırlamıŐ olduğum "Eskiçağ'da Amasya" adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../2023

Buket KORKMAZ

ÖNSÖZ

“Eskiçağ’da Amasya” adlı tez çalışmasını konu edinmemde, Amasya’nın günümüzden yaklaşık 7000 yıl öncesine dayanan geçmişi, sayısız tarih ve kültür envanterini içinde bulundurması, buradaki Harşena Dağı ile Yeşilirmak’ın oluşturduğu büyüleyici coğrafya ve ülkemizin hatta dünyanın en özel ve güzel şehirlerinden birisi olması etkili olmuştur. Amasya gerçek bir açık hava müzesi olmasının yanı sıra VI. Mithradates Eupator’un Roma’yı karşısına aldığı, Sultan I. Mehmet’in Türk birliğini sağladığı, Ferhat ile Şirin efsanesiyle dillere destan olduğu, misket elmasıyla adını dünyaya duyurduğu, Osmanlı Döneminde şehzadelerin mesken kurduğu ve Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti’nin temelini attığı önemli bir şehirdir. Bununla birlikte dünyanın en ünlü coğrafyacılarından olan Strabon, ilk kadın Divan Şairi Mihrî Hatun, Osmanlı Döneminde ünlü bir cerrah olan Sabuncuoğlu Şerefeddin ile hattatların piri olan Şeyh Hamdullah da Amasyalıdır.

Amasya, tarihi geçmişiyle hak etmiş olduğu değeri artık görecek gibi gözükmemektedir. Çünkü bu kent Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın çabalarıyla marka kentler listesine girmeye aday bir konumdadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi, doğal yapısıyla tablo bir şehir, tarihî dokusuyla bir müze kent olan Amasya, Eskiçağ’da önemli bir yere sahipti. Amasyalı Strabon’un Geographika (Antik Anadolu Coğrafyası) adlı eseri bu duruma ışık tutmaktadır. Ayrıca, Eskiçağ’da Amasya’nın konu edildiği birçok tez çalışmaları ve araştırmaları da mevcuttur. Abdullah Dünder’in “Eskiçağ’da Merzifon, Gümüşhacıköy, Hamamözü”, Sinan Özbey’in “Amasya İli Höyükleri” başlıklı yüksek lisans tez çalışmalarını buna örnek olarak gösterebiliriz. Ayrıca Mehmet-Nesrin Özsait, Şevket Dönmez ve Celal Özdemir’in Amasya ile ilgili birçok araştırması ve yayını bulunmaktadır. Böylesine özel ve güzel bir şehri konu edinmeme vesile olan ve yardımlarını benden hiç esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Murat TEKİN’e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

JÜRİ KABUL VE ONAY

Buket KORKMAZ tarafından hazırlanan “Eskiçağ’da Amasya” adlı tez çalışmasının savunma sınavı .../.../2023 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Üye (Başkan) :.....

.....

Üye : .....

Üye : .....

Üye : .....

Üye : .....

ONAY

.../.../2023

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

ESKİÇAĞ'DA AMASYA

Korkmaz, Buket

Yüksek Lisans/ Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr.Üyesi Murat TEKİN

Şubat 2023 xii + 145 sayfa

Çalışma sahamız olan Amasya, yüksek sıra dağların arasında, antik Iris Nehri'nin kıvrımlar oluşturarak aktığı vadinin tam ortası ile bu nehrin kıyısında kurulmuştur. Söz konusu nehrin derin vadiler içerisinde akarak meydana getirdiği geçitler, Amasya'da binlerce yıl sürecek ticaret kervanlarının güzergâhlarını da belirlemiştir. Amasya'nın coğrafik özellikleri bir taraftan önemli bir konuma sahip olmasına diğer taraftan da Karadeniz'le İç ve Doğu Anadolu Bölgeleri arasındaki bağlantıyı sağlamasına olanak vermiştir. Bu nedenle Antik Çağ'lardan itibaren birçok yerleşim yeri burada kurulmuştur ve Iris Nehri de buradaki uygarlıkların hayatlarını devam ettirmelerinde büyük bir öneme sahip olmuştur. Araştırma konumuz, Amasya şehrinin Prehistorik Çağlardan Bizans Dönemini de kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Söz konusu çalışmamızda arkeolojik kazılarla yüzey araştırmaları sonucunda elde edilen verilerin yanında yazılı kaynaklardan faydalanılmıştır. Amasya'da şimdiye kadar tespit edilen en erken iskân izlerine rastlanıldığı dönem Kalkolitik Çağ'dır. Amasya'da M.Ö. 2 bin yılından itibaren sırasıyla Hattiler, Hititler, Frigler, İskitler, Kimmerler, Medler, Persler, Pontos Krallığı, Roma ve Bizans Devleti egemenlik kurmuş olup şehir, önemini günümüze kadar korumayı başarmıştır. Bu çalışmamızın amacı, Amasya ve çevresinde yapılacak çalışmalar ile ileride yapılacak olan çalışmalara katkıda bulunulmak istenilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Iris Nehri, Höyük, Prehistorik Çağ, Pontos, Roma

ABSTRACT

AMASYA IN ANCIENT TIMES

Korkmaz, Buket

Master's Thesis/ Ancient History Scientific

Advisor: Dr. Öğr.Üyesi Murat TEKİN

February 2023, xii + 145 pages

Study area, Amasya, was established between the high mountain ranges, in the middle of the valley where the ancient Iris River flows by forming folds, and on the shore of this river. The passages formed by the beforementioned river flowing in deep valleys have also determined the routes of trade caravans that will last for thousands of years in Amasya. The geographical features of Amasya, on the one hand, have enabled it to have an important geographical position, on the other hand, it provides the connection between the Black Sea and the Central and Eastern Anatolia Regions. For this reason, many settlements have been established here since ancient times, and the Iris River has been of great importance for the survival of the civilizations here. Research topic covers the historical period of the city of Amasya from the Prehistoric period to 395 AD. In this study, besides the data obtained as a result of archaeological excavations and surface surveys, written sources were used. The period in which the earliest traces of settlement have been found in Amasya so far is the Chalcolithic Age. Hatti, Hittites, Phrygians, Scythians, Cimmerians, Medes, Persians, Kingdom of Pontus, Roman and Byzantine State have established sovereignty since the 2nd millennium respectively in Amasya and the city has managed to preserve its importance to the present day. The purpose of this study is to contribute to the studies to be carried out in and around Amasya and the studies to be carried out in the future.

Key Words: Amasya, Iris River, Mound, Prehistoric Age, Pontos, Rome

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞME	1
ÖNSÖZ	2
İÇİNDEKİLER	6
ŞEKİLLER ve TABLO LİSTESİ	9
KISALTMALAR	12
GİRİŞ	13
BÖLÜM 1: AMASYA’NIN FİZİKİ VE TARİHİ COĞRAFYASI	15
1.1. AMASYA’NIN FİZİKİ COĞRAFYASI	15
1.1.1. Fiziki Özellikleri	15
1.1.2. Jeomorfolojik Özellikleri	17
1.1.3. Hidrografik Özellikleri	18
1.1.4. İklim Özellikleri	21
1.2. AMASYA’NIN TARİHİ COĞRAFYASI	21
1.2.1. Amasya İsmiinin Kökeni	27
1.2.2. Amasya’nın Kurucusu Ve Kuruluşu	28
1.3. ANTİK YOLLAR	30
1.3.1. Amasya’yı Karadenize Bağlayan Kuzey – Güney Yolu	31
1.3.2. Amasya’da Doğu – Batı Yönünde Uzanan Yollar	33
BÖLÜM 2: TARİHÖNCESİ ÇAĞLARDA AMASYA	35
2.1. KALKOLİTİK ÇAĞ	35
2.1.1. Aşıtepe Höyüğü	37
2.1.2. Dereağıl Höyüğü	38
2.1.3. Kanatpınar (Devret) Höyüğü	38

2.1.4. Yoğurtçu Baba Höyüğü	39
2.1.5. Oluz Höyük	39
2.1.6. Doğantepe	41
2.1.7. Ayvalıpınar I	42
2.1.8. Ayvalıpınar II	42
2.2. TUNÇ ÇAĞI	43
2.2.1. Erken Tunç Çağı	43
2.2.1.1. Türkmenlik Tepe Höyüğü	46
2.2.1.2. Toklutepe Höyüğü	46
2.2.1.3. Çaylak Değirmeni	47
2.2.1.4. Yalnıztepe Höyüğü	47
BÖLÜM 3: TARİHİ ÇAĞLARDA AMASYA	48
3.1. ORTA VE GEÇ TUNÇ ÇAĞI	49
3.1.1. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi	51
3.1.2. Hitit Döneminde Amasya	52
3.2. DEMİR ÇAĞI	55
3.2.1. Frigler Döneminde Amasya	57
3.2.2. Kimmerler ve İskitler Döneminde Amasya	59
3.2.3. Med ve Pers Döneminde Amasya	62
3.3. HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİNDE AMASYA	65
3.3.1. Pontos Krallığı Döneminde Amasya	67
3.3.2. Roma Döneminde Amasya	77
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	89
EKLER	101
HARİTALAR	101

RESİMLER	107
TABLO	143
ÖZGEÇMİŞ	144

ŞEKİLLER ve TABLO LİSTESİ

Harita 1: Amasya Şehri Lokasyon Haritası (Ö. Akgül, 2020)	103
Harita 2: Amasya Ovası Ve Yakın Çevresinin Jeomorfoloji Haritası (H. Topal, 2020)	104
Harita 3: Amasya Ovası Ve Yakın Çevresinin Hidrografya Haritası (H. Topal, 2020)	105
Harita 4: Oluz Höyük'ün Konumu (Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)	105
Harita 5: Assur Ticaret Kolonileri Dönemi Ticaret Yolları (N. Çolpan, 2008)	106
Harita 6: Hitit Döneminde Amasya ve Yakın Çevresi (A. Yurtsever Beyazıtlı, 2014)	107
Harita 7: Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı yerleşmeleri (Ş. Dönmez, 2010)	108
Resim1: Amasya İlini Çevreleyen Dağlık Sahalar (H. Topal, 2020)	105
Resim2: Bithnia Kralı Prusias (E. Babelon et Th Reinach, 1912)	105
Resim3: Destek Köyü Yakınındaki Pontos Yolu (T. Bekker-Nielsen 2016)	106
Resim4: Mazlumoğlu Köyü Yakınındaki Pontos Yolu (T. Bekker-Nielsen 2016)	106
Resim5: Aşıtepe Höyüğü Seramikleri (S. Özbey 2010)	107
Resim6: Dereağıl Höyüğü-Suluova (S. Özbey 2010)	107
Resim7: Dereağıl Höyüğü Seramikleri (S. Özbey 2010)	108
Resim8: Yoğurtçu Baba Höyüğü-Suluova (S. Özbey 2010)	108
Resim9: Yoğurtçu Baba Höyüğü Seramikleri (Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)	109
Resim10: Sırlı Çanak-Çömlek Parçaları, 0 Tabakası, Ortaçağ, 10.-14. yy, Oluz Höyük (Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)	109
Resim11: Pt Kadın Göğsü Biçimli Kap/Biberon, M.Ö. 6.-5. yy, Geç Demir Çağı, Oluz Höyük (Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)	110
Resim12: Pt Krater Parçası, M.Ö. 6.-5. yy, Geç Demir Çağı, Oluz Höyük (Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)	110
Resim13: Pt Çanak-Çömlek Parçası, Hellenistik Çağ, M.Ö. 2. yy sonu-M.Ö. 1. yy başı, A Açması, Oluz Höyük (Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)	111
Resim14: Pt Çanak-Çömlek Parçası, Geç Demir Çağı Geç Evre, M.Ö. 4-3. yy, A Açması, Oluz Höyük (Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)	111

Resim15: Taş Havan, 1. Mimari Tabaka, M.Ö. 2. yy sonu M.Ö. 1. yy başı, Hellenistik Çağ, Oluz Höyük (Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)	111
Resim16: Ayvalıpınar I Buluntu Örnekleri (M. Özsait, 1990)	112
Resim17: Ayvalıpınar II Buluntu Örnekleri (M. Özsait, 1990)	112
Resim18: Toklutepe Höyüğü-Göynücek (S. Özbey,2010)	113
Resim19: Toklutepe Höyüğü Seramikleri (S. Özbey,2010)	113
Resim20: Çaylak Değirmeni Buluntu Örnekleri (M. Özsait, 1990)	114
Resim21: Yalnıztepe Höyüğü-Göynücek (S. Özbey,2010)	114
Resim22: Yalnıztepe Höyüğü Buluntu Örnekleri (S. Özbey,2010)	115
Resim23: Altın Kupanın Yandan Görünüşü (H. Koşay-M. Akok, 1950)	115
Resim24: Altın Kupanın Dipten Görünüşü (H. Koşay-M. Akok, 1950)	115
Resim25: Altın Kupa (H. Koşay-M. Akok, 1950)	116
Resim26: Gümüş Külçeler (H. Koşay-M. Akok, 1950)	116
Resim27: Bronz Baltalar (H. Koşay-M. Akok, 1950)	117
Resim28: Gümüş Kakmalı Tunç Boğa Heykelciği, Hatti Ustalarının Ürünü, Alacahöyük (M.Ö. 2100-2000), Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi (E. Akurgal, 2005)	118
Resim29: Silindir Mühür, Taş, Assur Ticaret Kolonileri Çağı, Ayvalıpınar Höyük (A. Yurtsever Beyazıt, 2014)	118
Resim30: Çanak Ağız Parçası, Pt, Assur Ticaret Kolonileri Çağı, Ayvalıpınar Höyük (A. Yurtsever Beyazıt, 2014)	119
Resim31: Testi Ağız Parçası, Pt, Assur Ticaret Kolonileri Çağı, Ayvalıpınar Höyük (A. Yurtsever Beyazıt, 2014)	119
Resim32: Çanak Ağız Parçası, Pt, Assur Ticaret Kolonileri Dönemi, Oluz Höyük (A. Yurtsever Beyazıt, 2014)	119
Resim33: Kulp Parçası, Pt, Assur Ticaret Kolonileri Dönemi, Oluz Höyük (A. Yurtsever Beyazıt, 2014)	120
Resim34: Fırtına Tanrısı Heykelciği, Tunç, Hitit Büyük Krallık Dönemi, Doğantepe (Ş. Dönmez, 2013b)	121
Resim35: Düğme Biçimli Mühür, Taş, Hitit Büyük Krallık Dönemi, Doğantepe (A. Yurtsever Beyazıt, 2014)	122

Resim36: Orak, Tunç, Hitit Büyük Krallık Dönemi, Oluz Höyük (A. Yurtsever Beyazıt, 2014)	122
Resim37: Damga Mühür, Taş, Hitit Dönemi, Oluz Höyük (A. Yurtsever Beyazıt, 2014)	122
Resim38: Yonca Ağızlı Testi Parçası (C. Özdemir, 2001)	123
Resim39: Oluz Höyük, kadın göğsü biçimli kap, pişmiş toprak, MÖ 6. Yüzyıl (Ş. Dönmez,2010b)	124
Resim40: Oluz Höyük, çanak, pişmiş toprak, MÖ 5. Yüzyıl (Ş. Dönmez,2010b)	124
Resim41: Ön Yüzünde: III. Mithradates'in Diademli Başı, Sağa. Arka Yüzünde: Elinde Kartal Tutan, Tahtta Oturan Zeus, ΜΙΪΡΑΔΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣ Lejandı. AR (tetradrahmi) (B. Vincent Head, 1911)	125
Resim42: Ön Yüzünde: I. Pharnakes'in Diademli Başı Sağa. Arka Yüzünde: Ayakta Duran Tanrı Figürü, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΦΑΡΝΑΚΟΥ Lejandı. AR (tetradrahmi) (B. Kaya,2013)	125
Resim43: Ön Yüzünde: IV. Mithradates Ve Laodike Başı, Sağa. Arka Yüzünde: Ayakta Hera Ve Zeus, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΜΙΪΡΑΔΑΤΟΥ ΚΑΙ – ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΛΑΟΔΙΚΗΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΩΝ Lejandı. AR (tetradrahmi) (B. Kaya,2013)	125
Resim44: Kızlar Sarayı Mevkii Sur Duvarı (Ş. Dönmez, 2013b)	126
Resim45: Yalıboyu Evleri ve Roma Dönemi Sur Duvarı (Ş. Dönmez, 2013b)	127
Resim46: Amaseia Kral Kaya Mezarlarının Bir Bölümü (B. Kaya, 2013b)	127
Resim47: Kral Kaya Mezarları, Hellenistik Dönem, Genel Görünüş, Harşena Kalesi, Amasya (Ş. Dönmez, 2013b)	128
Resim48: Kral Kaya Mezarları, Hellenistik Dönem, Genel Görünüş, Harşena Kalesi, Amasya (Ş. Dönmez, 2013b)	128
Resim49: Aynalı Mağara (Yeşilirmak Havzası Kalınma Birliği, 2010)	129
Resim50: Kaya Mezarı (Amasya Kültür Envanteri, 2007)	130

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
v.d.	Ve diğçerleri
vb.	Ve benzeri
K.A.F.	Kuzey Anadolu Fayı
m	Metre
km.	Kilometre
c.	Cilt
vol.	Volume/Cilt
lev.	Level/Seviye
M.S.	Milattan Sonra
M.Ö.	Milattan Önce
E.T.Ç.	Erken Tunç Çağı

GİRİŞ

“Eskiçağ’da Amasya” başlıklı tez çalışması, Amasya’nın en erken tarihinden başlayarak Eskiçağ’ın sonuna kadar olan dönemi konu edinmiştir. Tez çalışması, iki amaca yönelik geliştirilmiş olup birinci amaç, Amasya ile ilgili kaynakları, arkeolojik kazı ve yüzey araştırma sonuçlarının bir araya getirerek Amasya’nın Eskiçağ’ı hakkında toplu bir çalışma ortaya koymaktır. İkinci amaç ise, Eskiçağ Anadolu’sunda Amasya’nın ne kadar önemli bir kent olduğunun belirlenmesidir. Söz konusu amaçlar doğrultusunda Amasya’nın Eskiçağ’ı hakkında edinilen bilgi ve belgeler ışığında tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Amasya İli’nin fiziki ve tarihi coğrafyasına dair bilgiler verilmiş olup güncel olarak Amasya İli’nin beşeri durumuna değinilmiştir. Devamında tarihi süreç içinde Amasya İli’nin tarihi coğrafyası verilerek Amasya İl konumunun tarihsel seyir içinde oynadığı rol aydınlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Amasya İli’nin tarih öncesindeki durumu hakkında bilgiler konu edinilmiştir. Bu doğrultuda Amasya’nın Kalkolitik ve Tunç Çağı’ndaki durumu ile burada bulunan höyüklerden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise, Amasya İli’nin M.Ö. II. ve I. bin yıldaki durumuna değinilmiştir. Bu kapsamda M.Ö. II. bin yılda Assur Ticaret Kolonileri’nin bölgeye etkileri ve bölgedeki buluntularına değinilirken Hititler’in Amasya’daki hâkimiyetine dair bilgilere de yer verilmiştir. Bu bölümün devamında, Demir Çağı’nın başlangıcından itibaren Amasya’daki siyasal durumdan bahsedilmiş olup bu çağda Amasya’yı hâkimiyeti altına alan Frig, Kimmer, İskit, Med ve Pers uygarlıklarının bölgedeki kalıntılarına ve eserlerine yer verilmiştir. Söz konusu bölümün son kısmında Amasya İli’ndeki Hellenistik ve Roma Dönemi anlatılmıştır.

Amasya, arkeolojik açıdan son yıllara kadar en fazla ihmal edilen bölgelerin başında gelmekteydi. Ancak son yıllarda Amasya’da çeşitli araştırmacılar arkeolojik kazı ve yüzey araştırma faaliyetlerinde bulunmuştur. 1949 yılında Hamit Z. Koşay ve Mahmut Akok’un Amasya’nın Mahmatlar Köyü çevresinde kısa süreli bir kazı çalışması yapması, 1970 yılında İngiliz David Mark Winfield’in Amasya’da araştırmalar gerçekleştirmesi, 1972 yılında U. Bahadır Alkım’ın Orta Karadeniz Bölgesi arkeolojik yüzey çalışmaları kapsamında Amasya’nın Gümüşhacıköy ve Merzifon çevresini araştırması, 1973 yılında Ergun Kaptan’ın Amasya’nın Merzifon ilçesine bağlı Bakırçay beldesindeki

arařtırmaları¹, Mehmet ve Nesrin Özsait'in 1986 senesinde başladıkları Orta Karadeniz Bölgesindeki yüzey araştırmalarıyla bağlantılı olarak Amasya'da da araştırmalarda bulunması² ve 1997-1999 yılları arasında ise, Şevket Dönmez'in Amasya'da yüzey araştırması yapması bu tür faaliyetlerdendir. Belli zaman aralıklarıyla yapılan bu çalışmalar, Şevket Dönmez'in 1997-1999 yılları arasında yaptığı yüzey araştırması ve bunun sonucunda Oluz Höyük'te 2007 yılı itibariyle başlatılan arkeolojik kazı çalışmalarıyla sistematik bir hale gelmiştir³.

Günümüzde hâlâ Amasya'da devam eden sistematik bir kazı mevcuttur. Bu kazı Şevket Dönmez'in başkanlığını yürüttüğü kazıdır. Amasya'da yapılan bu kazı çalışmasının yaygınlaşması ve Amasya'nın Eskiçağ'da karanlıkta kalan ya da az bilinen tüm yönlerinin tam olarak bilinmesini ümit etmekteyim.

---

¹ Şevket Dönmez, E. Emine Naza-Dönmez, "Amasya-Oluz Höyük Kazısı 2007 Dönemi Çalışmaları: İlk Sonuçlar", *Belleten*, C.73, S.267, 2009, 395-396.

² Mehmet ve Nesrin Özsait,"Amasya'da Erken Demir Çağı Keramikleri", *Arkeo Atlas Dergisi*, C.24, S.107, İstanbul 2002b, 17.

³ Şevket Dönmez, E. Emine Naza-Dönmez, 2009, *a.g.e.*, 396-398.

BÖLÜM 1: AMASYA'NIN FİZİKİ VE TARİHİ COĞRAFYASI

1.1. AMASYA'NIN FİZİKİ COĞRAFYASI

1.1.1. Fiziki Özellikleri

Amasya kenti, Tozanlı'nın (diğer adıyla Tokat Suyu) kollarından biri olan Tersakan Deresi'yle Yeşilirmak'ın birleştiği bölgenin iki km güneyindeki derince bir vadi üzerinde kurulmuştur. Kentin kuzeyiyle güney kısmı, kayalıklı yüksek dağlar ile çevrelenmiştir (Harita 1)⁴. 5701 km² yüzölçümüne sahip olan Amasya ili ve ilçeleriyle birlikte deniz seviyesinden yüksekliği 1150 m iken, kent merkezinin deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 412 metredir⁵. Konumu itibariyle Kuzey Anadolu Fay (K.A.F.) hattı üstünde olduğundan dağlık bir görünüme sahip olmakla birlikte⁶ Amasya, geniş ovaları da içinde barındırmaktadır. Amasya'nın içinden geçen Yeşilirmak, dağları iki parçaya ayırdığından; dağlar, kuzeybatı ve güneybatı olarak iki farklı grupta yer almıştır⁷. Kentin en tepe noktası Akdağ'a 2058 m ile ulaşılırken⁸, 2062 m yükseklikle Taşlı Tepe Mevkiisi, zirveyi oluşturmaktadır⁹. Karaömer Dağı 1971 m, Tavşan Dağı 1901 m, İnegöl Dağı 1864 m¹⁰, Eğerlidağ ise 1776 m ile kentin başlıca diğer dağları arasındadır (Harita 2)¹¹. Buna nispeten Amasya ilinin düz ve engebesiz ovaları Geldingen, Suluova, Merzifon, Gümüşhacıköy'dür¹². Amasya ilinin en alçak yeri ise, Taşova bölgesidir. Bu ovanın yüksekliği 200 m'nin altındadır¹³.

---

⁴ Öznur AKGÜL, *Tarihi Varlıkların Sürdürülebilir Turizm Açısından İncelenmesi: Amasya Şehri Örneği*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2020, 2.

⁵ Veli Ünsal, "Amasya'nın En Erken İskân Tarihi", *Uluslararası Amasya Sempozyumu*, Kıbatek (Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu) Yayınları, Amasya 04-07 Ekim 2017, 606.

⁶ Eren Şenol, "Türkiye'de, Amasya İline Kayıtlı Nüfusun Coğrafi Dağılışı", *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, S.7, 2020, 165.

⁷ Anonim, Türkiye, "Amasya", *Yurt Ansiklopedisi*, Cilt 1, Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1981, 408.

⁸ Metin Tuncel ve Suna Doğaner, "Amasya'da Turizm: Coğrafi İmkânlar, Sorunlar ve Öneriler", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.2, 1989, 48.

⁹ Amasya Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, *2005 Çevre Durum Raporu Amasya*, 1. Baskı, Amasya 2006, 6.

¹⁰ Metin Tuncel ve Suna Doğaner, 1989, *a.g.e.*, 48.

¹¹ Hüseyin TOPAL, *Amasya Ovası Yakın Çevresinde Yetiştirilen Kültür Bitkilerinin Fenolojisi Ve Bunların İklim Şartları İle Olan İlişkileri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2020, 6.

¹² Amasya Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2006, *a.g.e.*, 6.

¹³ Metin Tuncel ve Suna Doğaner, 1989, *a.g.e.*, 48.

Kentin başlıca su kaynağı Yeşilırmak'tır. Bu ırmağın kolları da Çekerek, Çorum, Tersakan Çayları, Yeşilçay, Kumlucadere ve Kovalıkdere'dir¹⁴. Yeşilırmak başta meyve bahçelerinin bol olduğu bir alana akarken sonrasında iki tarafta yükselen dağların eteklerinde sıkışması nedeniyle Amasya'nın kent yerleşkesi dar bir alanda oluşmuştur. Ancak yakın olan dağların bir mesafeden sonra uzaklaşmasıyla "V" şekli bitmiş ve sonrasında dar olan vadinin kimi bölgeleri genişlemiştir. Ayrıca buna paralel olarak Yeşilırmak'ın kollarından Kelkit çayının birleştiği yere doğru da bir genişleme meydana gelmiştir¹⁵.

1.1.2. Jeomorfolojik Özellikleri

Amasya kentinin darca bir vadi üzerinde kurulmuş olması onun sahip olduğu jeomorfolojik özelliğidir¹⁶. Ayrıca Amasya il topraklarının %44'lük kısmını platolar ve yaylalar oluşturmakta olup çoğunlukla bu alanlar fundalık ve çayırarla kaplıdır¹⁷. Amasya'nın ovalarını, Amasya (Geldingen), Taşova, Gümüşhacıköy, Suluova, Merzifon oluştururken; Tavşan, Buzluk, Sarıtaş, İnegöl, Sakarat, Akdağ, Karadağ, Egerlidağ, Çakırdağ ile Canik Dağları'nın bir kısmı da kentin dağlarını, meydana getirmektedir¹⁸. Söz konusu dağların yükselteleri az olmasına rağmen Amasya'nın büyük bir bölümünü kapladıkları için kentte çok fazla engebeli bölge meydana gelmiştir. Bu yüzden Amasya il topraklarının %19,6'lık bölümünü ovalar kapsarken; %54'lük kısmını dağlar kapsamaktadır¹⁹. Amasya il merkezindeki dağlık alanlar, marn ve kalkerden meydana gelmiştir. Bu dağların yükselteleri, 1200 m ile 2000 m arasında değişmektedir (Resim: 1)²⁰.

Yukarıda adı geçen dağlardan İnegöl Dağı 1864 metreyle, Tavşan Dağı 1901 metreyle ve Karaömer Dağı 1971 metreyle yükseltisi 2000 metreye yaklaşmaktadır²¹. Bu

---

¹⁴ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 409.

¹⁵ Metin Tuncel ve Suna Doğaner, 1989, *a.g.e.*, 47-48.

¹⁶ Metin Tuncel ve Suna Doğaner, 1989, *a.g.e.*, 48.

¹⁷ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 409.

¹⁸ Öznur Akgül, 2020, *a.g.e.*, 7.

¹⁹ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 408.

²⁰ Hüseyin Topal, 2020, *a.g.e.*, 7-8.

²¹ Metin Tuncel ve Suna Doğaner, 1989, *a.g.e.*, 48.

dağlardan Karaömer Dağı, konum olarak Suluova'nın doğusuna İnegöl Dağı, Gümüşhacıköy'ün güneybatısına Tavan (Tavşan) Dağı, Amasya'nın kuzeybatısına düşmektedir. Akdağ ise, Suluova'nın doğusunda yer almaktadır. Bu dağ, kent topraklarına giren Karaömer Dağı'nın uzantısı gibi görünse de Karaömer Dağı'yla birbirlerinden il sınırlarıyla ayrılmaktadırlar. Amasya kent merkezinin güneydoğusuna doğru, Tokat sınırı boyunca Sakarat Dağları bulunmaktadır. Amasya kentinin güneybatı istikametinde Çakır Dağları yer almakta olup²², kentin kuzeybatısında ise, Canik Dağları'nın bir kısmı bulunmaktadır²³.

Kentin dikkat çeken ovaları ise Suluova, Gümüşova, Taşova'dır. Bu ovalardan 800 km²'lik bir alana sahip olan Suluova, Amasya'nın ortasında yer almaktadır. Ayrıca burası, kentin en fazla düzlüğüne sahip ovasıdır. Bir diğer 200 km²'lik bir alana sahip olan Taşova, kentin doğu tarafında yer almaktadır. Bu ova ortasından akan Yeşilirmak tarafından sulanmaktadır. Başka bir ova da, 100 km²'lik bir alanla Suluova ve Taşova'dan daha küçük olan ve kentin güneyinde yer alan Gümüşova'sıdır. Bunların dışında, yine kentin güney kısmında, yani Çorum Deresiyle Çekerek Nehri'nin birleştiği kısımda Amasya Ovası, yer almaktadır²⁴. Bu ovanın toprakları, alüvyon yönünden ve yeraltı suyu bakımından zengindir (Tablo 1)²⁵.

1.1.3. Hidrografik Özellikleri

Amasya'daki yeraltı suları, gölleri, ırmakları ve onların kolları Amasya'nın hidrografik niteliklerini meydana getirmektedir. Söz konusu nitelikler arasındaki ırmaklardan Yeşilirmak, Amasya kentinin önemli akarsuyudur. Amasya'ya Tokat'ın ilçesi Turhal'ı geçtikten sonra giren bu ırmak, akarsuyunun önemli bir kısmını kent içerisinde bırakmaktadır²⁶. Bu ırmağın Amasya ili sınırlarındaki boyutu 140 km olmakla birlikte konumu ise, Yeşilirmak mıntıkasındadır²⁷.

---

²² Anonim, 1981, *a.g.e.*, 408-409.

²³ Öznur Akgül, 2020, *a.g.e.*, 8.

²⁴ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 409.

²⁵ Hüseyin Topal, 2020, *a.g.e.*, 18-19.

²⁶ Metin Tuncel ve Suna Doğaner, 1989, *a.g.e.*, 49.

²⁷ Öznur Akgül, 2020, *a.g.e.*, 8.

Yukarıda değinilen ırmağın iki mühim kolu, Amasya ilinin sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu kollardan biri Tersakan, diğeri ise Çekerek'dir. Yeşilirmak, Amasya'ya girdiğinde ilk olarak yönünü batıya, sonrasında kuzeybatıya ve en sonunda da kuzeydoğuya döndürerek, kıvrımlar yapar. Kentin 18 km güneyinde yukarıda değindiğimiz kollarından olan Çekerek Deresi'nin suyunu alır. Tamda bu nokta da yani Yeşilirmak ile Çekerek'in birleştiği alanda bu akarsuyun adı, Yeşilirmak olarak kullanılmaktadır. Zira bundan evvelki bölgelerde bu akarsuyun ismi, Tokat Suyu/Tozanlı Çayı olarak geçmektedir. Bu derenin suyunu alan Yeşilirmak, Ortapınar ve Helvacık Çayları'nın sularını da alarak, Ferhat Boğazına yönelir. Buradan ise, Amasya kentinin kurulduğu dar vadinin içine girmektedir. Bu ırmak, burada Suluova'dan gelen ve kentin iki kilometre kuzeyindeki diğerkolu olan Tersakan Çayı'nın da suyunu alarak, Amasya'nın ilçesi olan Taşova'ya yaklaşır²⁸. Taşova'dan Tokat'ın ilçesi olan Erbaa'dan Kelkit Çayı'nı da önüne katarak Canik Dağlarını aşar ve sonrasında Samsun'un ilçesi Çarşamba'dan Karadeniz'e dökülür (Harita 3)²⁹.

Yeşilirmak, Amasya kentinin sembolü niteliğindedir³⁰. Bu yüzden Yeşilirmak'ın kent içerisinde gittiği güzergâh, düzenlenmiştir. Bu ırmaktan dolayı ikiye ayrılan kent arasındaki bağlantı ise, köprüler vasıtasıyla sağlanmıştır. Söz konusu ırmak, Amasya'ya büyüleyici bir zarafet katmaktadır³¹. Bunun yanı sıra Yeşilirmak'ın işlevsel bir özelliği de Amasya Ovası ve Taşova'nın topraklarını sulamasıdır³². Ayrıca onun bu sulama özelliğinden geçmişte de yararlanılmıştır³³.

Yukarıda kısaca değindiğimiz Yeşilirmak'ın kollarına ayrıntılı olarak baktığımızda söz konusu ırmağın önemli kollarından biri olan Tersakan Çayı³⁴, Akdağ'ın eteklerinden ortaya çıkmaktadır³⁵. Kaynağını aldığı yer, Lâdik Gölü'dür³⁶. Söz konusu

---

²⁸ Metin Tuncel ve Suna Doğaner, 1989, *a.g.e.*, 49-50.

²⁹ Hüseyin Topal, 2020, *a.g.e.*, 16.

³⁰ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 409.

³¹ Metin Tuncel ve Suna Doğaner, 1989, *a.g.e.*, 50.

³² Anonim, 1981, *a.g.e.*, 409.

³³ Metin Tuncel ve Suna Doğaner, 1989, *a.g.e.*, 50.

³⁴ Hüseyin Topal, 2020, *a.g.e.*, 16.

³⁵ Öznur Akgül, 2020, *a.g.e.*, 8.

³⁶ Hüseyin Topal, 2020, *a.g.e.*, 16.

çayın, Amasya il içerisindeki boyutu 41 km'dir³⁷. Sularını Canik Dağları'nın güney eteklerinde birleştirerek kuzey istikamette gidecekken tam tersi yönde devam ettiğinden bu çaya Tersakan denmiştir. Solhan Suyuna karıştıktan sonra Yeşilirmak'la birleşen bu çay, Suluova'nın önemli su kaynaklarından. Yeşilirmak'ın diğer bir kolu ise, Çekerek Çayı'dır³⁸. Bu çay kaynağını, Tokat ile Sivas sınırında bulunan Çamlıbel Dağları'ndan almaktadır. Söz konusu çayın kollarından biri Çorum Çayı'dır³⁹. Çekerek Çayı, Amasya Ovası'nın güneyinde Tuzsuz Köyü bölgesinde Çorum Çayı ile birleştikten sonra Ova Saray civarında Yeşilirmak'a katılmaktadır⁴⁰. Çekerek Irmağı'nın başka kolları da bulunmaktadır. Bu kollar, Sığır Deresi ile Efkeri Deresi'dir⁴¹. Yeşilirmak'ın bir de Tokat Çayı kolu mevcuttur. Bu çay ise, kaynağını Köse Dağ'ın batı yamacından almaktadır⁴².

Amasya kentinin hidrografik özellikleri arasında yeraltı suları da mevcuttur. Amasya bu özelliği yönünden zengin bir yapıya sahiptir. Bunu da Yeşilirmak, Çekerek, Tersakan, Çorum ve Tokat Çaylarının meydana getirdiği vadilerin alüvyonlu olması ile bu alüvyal dolgu alanların meydana getirdiği alüvyal aktif sahaların varlığı, yeraltı sularının kentte bol olmasını sağlamıştır. Bu sebeple Amasya sınırlarındaki Amasya Ovası, Merzifon-Gümüşhacıköy arası ve Geldingen Ovası yeraltı suları yönünden zengindir. Fakat kentin su yönünden zengin olmayan bölgeleri de vardır. Bunlar Hamamözü Vadisi ile Devret Vadisi'dir⁴³.

Yukarıda değinilmiş olan Amasya'nın coğrafi özelliklerine ek olarak göllerde burada yer almaktadır. Bu göllerden biri Amasya'ya bağlı Taşova ilçesi civarında hakiki bir krater gölü olan Boraboy (Kocagöl) Gölü'dür. Boraboy Gölü, armut şeklinde olup, 2 km²'lik bir sahayı kapsamaktadır⁴⁴. Söz konusu gölün, deniz seviyesinden yüksekliği

---

³⁷ Öznur Akgül, 2020, *a.g.e.*, 8.

³⁸ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 410.

³⁹ Hüseyin Topal, 2020, *a.g.e.*, 16.

⁴⁰ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 410.

⁴¹ Hüseyin Topal, 2020, *a.g.e.*, 16.

⁴² Öznur Akgül, 2020, *a.g.e.*, 8.

⁴³ Hüseyin Topal, 2020, *a.g.e.*, 18.

⁴⁴ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 410.

1.050 m'dir⁴⁵. Amasya merkezine mesafesi ise, 55 km'dir⁴⁶. Bu göl dışında kentte Yayla Köyü civarında bir de Çoraklı Göl adında bir göl daha mevcut olup söz konusu iki göl, doğal göl olmakla birlikte heyelan set gölü özelliğine de sahiptirler⁴⁷. Bunun yanı sıra Amasya'da yapay göllerde bulunmaktadır. Ayrıca Amasya'daki doğal göller ile yapay göller sayı olarak kıyaslandığında doğal göllerin sayısı yapay göllerin sayısına oranla azınlıkta kalmaktadır⁴⁸.

1.1.4. İklim Özellikleri

Amasya, geçit bölgesi ikliminin özelliklerini taşımaktadır⁴⁹. Bu iklim tipinde, ne karasal ne de Karadeniz iklim özellikleri bölgede tam manasıyla görülememektedir. Buna sebep olan etken ise, kıyı ardındaki dağların alçak olması ve bu dağların devamının olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden de yukarıda adı geçen iki iklim tipi arasında geçişler meydana gelmiştir⁵⁰.

Geçiş iklimi niteliklerini barındıran Amasya, karasal iklime sahip bir bölge kadar soğuk ve kurak olmadığı gibi Karadeniz iklimine sahip bir bölgenin aldığı yağışı da almamaktadır. Bu iklimde Amasya yaz aylarında çoğunlukla çok sıcak ve kurak, kış aylarında yağışlıdır. Fakat en çok yağışı ilkbahar döneminde almaktadır⁵¹. Bu yağışlar o kadar fazladır ki birçok yerde taşkınların yaşanmasına neden olmuştur⁵². Bununla birlikte kentte kar örtüsünün yerde kalma süresi, çok kısa olmaktadır⁵³. Söz konusu oluşan hava olaylarının incelenmesi Amasya'da 1929 yılından itibaren olmuştur. Aynı zamanda

---

⁴⁵ Öznur Akgül, 2020, *a.g.e.*, 8.

⁴⁶ Burhanettin Zengin, Emrah Öztürk ve Hamide Salha, "Amasya İlinin Alternatif Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi", *Sosyal Bilimler Metinleri*, C.6, S.6, 2014, 9.

⁴⁷ Hüseyin Topal, 2020, *a.g.e.*, 19.

⁴⁸ Öznur Akgül, 2020, *a.g.e.*, 8.

⁴⁹ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 413; Pınar Gözlük Kırmızıoğlu ve Hanife Akbacak, "Amasya İnsanlarında (Roma Dönemi) Sağlık Yapısı", *Antropoloj Dergisi*, C.38, S.38, 2019, 110.

⁵⁰ Asım Çoban ve Faruk Aylar, "Türkiye'de Yarma Vadilerin (Boğazların) Denizel Etkilerin İç Kesimlere Geçişindeki Rolüne Bir Örnek: Yeşilirmak Yarma Vadisi", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.20, 2009, 173-174.

⁵¹ Hüseyin Topal, 2020, *a.g.e.*, 10.

⁵² Amasya Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2006, *a.g.e.*, 22.

⁵³ Amasya Valiliği, *Amasya İl Özel İdaresi Stratejik Planı (2007-2011)*, 1. Baskı, Amasya 2007, 16.

Amasya ili sınırlarındaki Merzifon'da da bulunan bir gözlem istasyonu da bu tarihten itibaren faaliyette geçmiştir⁵⁴.

1.2. AMASYA'NIN TARİHİ COĞRAFYASI

Amasya kenti, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü içerisinde 40° 13' - 41° 05' kuzey enlemiyle 34° 59' - 36° 30' doğu boylamı arasında yer almaktadır. Kuzeyden Samsun, doğudan Tokat, batıdan Çorum, güneyden ise Yozgat illeriyle komşu olan kent⁵⁵, Yeşilirmak Vadisi boyunca uzanmaktadır⁵⁶. Dar bir vadi üzerinde kurulan Amasya'nın önemi onun bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Kentteki yerleşmeler vadi tabanından sebep doğu-batı istikametinde sıralanmış olup, çağlar boyunca kentin her defasında hep aynı alanda yer almasının nedenini açıklamaktadır. Şekil olarak kentin vadi tabanı V harfine benzediğinden korunaklı bir yapıya sahiptir. Böyle bir vadi tabanında varlığını çağlar boyunca devam ettiren tek büyük kent ise, Amasya'dır⁵⁷. Bu nedenle coğrafi konumunun getirmiş olduğu avantajlarla Amasya, Eskiçağ'dan günümüze kadar yerleşmelerin süreklilik arz ettiği başlıca kentlerden biri olmuştur⁵⁸.

Arkeolojik verilere göre geçmişi M.Ö. 5000 yıl öncesine uzanan Amasya'nın⁵⁹ Merkez İlçesi'ndeki Oluz Höyük'te, 2007 yılından itibaren yapılan arkeolojik kazı çalışmaları ile burada Kalkolitik Çağ'ın ilk devirlerinden Ortaçağ'a dek aralıksız bir şekilde iskân sürecinin yaşandığı kanıtlanmıştır⁶⁰.

Amasya'da M.Ö. 3 binin ortalarında Hattiler'in yaşadığı bilinmektedir⁶¹. MÖ 1650 ile 1190 yılları arasını kapsayan Hitit Krallığı Döneminde, *Maraşşantiya/Kızılırmak Kavsi* içiyle yakın çevresine konumlandırılan Hatti Ülkesi

⁵⁴ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 413.

⁵⁵ Eren Şenol, 2020, *a.g.e.*, 164.

⁵⁶ Metin Tuncel ve Suna Doğaner, 1989, *a.g.e.*, 48-49.

⁵⁷ Amasya Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, 2006, *a.g.e.*, 6.

⁵⁸ Veli Ünsal, 2017, *a.g.e.*, 606.

⁵⁹ Şevket Dönmez, "Öntarih ve Klasik Dönemlere Amasya: Güncel Arkeolojik Bulgular", *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, C.16, S.16, 2013b, 23.

⁶⁰ Şevket Dönmez ve E. Emine Naza-Dönmez, "Amasya-Oluz Höyük Kazısı 2007 Dönemi Çalışmaları: İlk Sonuçlar", *Anadolu Sohbetleri VI*, Metin Alparslan ve Hasan Peker (Ed.), Zero Prodüksiyon, İstanbul 2007, 49.

⁶¹ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, 17. Baskı, Başak Matbaacılık, Ankara 2005, 17.

sınırları içerisinde olduğu görülen Amasya, yaklaşık olarak günümüzde Tokat ve Sivas illerini kapsadığı düşünülen Yukarı Ülke'nin bir bölümünü teşkil etmiştir⁶². Frigler Döneminde (M.Ö. 725/695-675) ise Amasya, Orta Anadolu bölgesinde güçlü bir krallık olan bu devletin sınırları içerisinde yer almıştır⁶³.

M.Ö. 676 yılında Kimmerler, Friglerin hâkimiyetindeki yerleri kuşatmışlar ve çok geçmeden de Frigleri tarih sahnesinden silmişlerdir. İskitler ise, Kimmerler'i izleyerek Anadolu'ya ulaşmış⁶⁴ ve Anadolu'da 28 sene hüküm sürmüşlerdir. Dolayısı ile bu süreçte Amasya, önce Kimmerler'in sonra İskitler'in hâkimiyeti altına girmiştir. Daha sonraki süreçte ise kent, Med ve Pers egemenliğiyle tanışmıştır⁶⁵.

Anadolu'da Pers egemenliğinin olduğu zaman zarfında Yunanistan'ın büyük bir kısmını elinde bulunduran Makedonya Devleti'nin Kralı II. Filip'in vefat etmesiyle devletin başına Büyük İskender geçmiştir. Büyük İskender, doğu seferinin hazırlıklarını tamamlayarak M.Ö. 334 senesinde Persler'le yapmış olduğu ilk mücadelede Persler'e ağır kayıplar verdirmiştir. M.Ö. 333 senesinde meydana gelen İssos savaşında da büyük darbe alan Pers Krallığı, son olarak M.Ö. 331/330 yılında başkent Persepolis'in ele geçmesiyle yıkılmıştır⁶⁶. Büyük İskender'in M.Ö. 323'te ani ölümü sonucunda Mısır, Yunanistan ile Önasya'nın tamamını kapsayan söz konusu imparatorluk topraklarının paylaşımı yüzünden İskender'in generalleri arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır⁶⁷. Ayrıca bu süreçte Pontos hanedanı kurucularından Ariobarzanes'in oğlu Mithradates, kendisinin atası olarak Pers Krallarını gördüğü için Anadolu'daki Pers topraklarının atalarından kendisine kaldığını iddia etmiş ve sonrasında Büyük İskender'in generallerinden

---

⁶² Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 23.

⁶³ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, 1. Baskı, Phoenix Yayınları, Ankara 2014, 191.

⁶⁴ İlhami Durmuş, "Anadolu'da Kimmerler ve İskitler", *Belleten*, C.61, S.231, 1997, 277, 279.

⁶⁵ Herodotos, *Herodot Tarihi*, Müntekim Ökmen (Çev.), Remzi Kitapevi, İstanbul 1993, 79, 91, 287.

⁶⁶ Mehmet Özsait, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, C.II, Görsel Yayınları, İstanbul 1982a, 337-338, 340-341.

⁶⁷ Bülent İplikçioğlu, *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, 1. Baskı, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 2007, 101.

Antigonos, Mithradates'i öldürmüştür. Bunun sonucunda ise, Pontos Hanedenliği'nde hükümdarlık hakkı Mithradates'in oğlu I. Mithradates Ktistes'e geçmiştir⁶⁸.

I. Mithradates Ktistes, M.Ö. 301 – 281 seneleri arasında güçlenmiş ve Amasya kentini ele geçirip burayı krallığın başşehri haline getirmiştir⁶⁹. Böylece bu kral, Anadolu'daki siyasi boşluktan istifade etmiş ve Pontos Krallığı'nı tarih sahnesine çıkarmıştır⁷⁰.

M.Ö. 64 senesinde Pontos Kralı VI. Mithradates Eupator ile Romalıların arasındaki çekişmelerde⁷¹ başkent Amasya tahribata uğramıştır. Romalı bir komutan olan Pompeius tarafından, VI. Mithradates'in yenilmesiyle M.Ö. 64'te Amasya, Roma'nın egemenliğine girmiştir. Böylelikle Pontos'a ait bölgeler Bithynia Eyaletine ilave edilerek yeni bir eyalet olan Pontos-Bithynia Eyaleti kurulmuştur⁷². Ayrıca Roma İmparatorluğu M.S. 395 senesinde Doğu ve Batı Roma olarak ikiye bölündüğünde Amasya, Doğu Roma'nın yani Bizans'ın sınırları içinde kalmıştır⁷³.

Eskiçağ'dan bu yana Amasya'nın, hem doğal güzellikleriyle hem de köklü geçmişiyle birçok medeniyeti içinde barındırdığı bilinmektedir. Belki de bu yüzden birçok seyyahın ziyaret ettiği bir yer haline gelmiştir. Kendisi de Amasyalı olan Strabon (MÖ 64/3-MS 24) bu kentle ilgili bilgi veren, ilk kişidir⁷⁴. Sonrasında Amasya, çok sayıda seyyah tarafından ziyaret edilmiştir. Bu bağlamda 14. yüzyılda İbni Batuta⁷⁵, 16. yüzyılda Ogier Ghselin De Busbecq⁷⁶ ve Hans Dernschwam⁷⁷, 17. yüzyılda Kâtip Çelebi⁷⁸, Evliya

---

⁶⁸ Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*, 1. Baskı, Odin Yayıncılık, İstanbul 2007, 49.

⁶⁹ Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 31.

⁷⁰ Mehmet Özsait, 1982a, *a.g.e.*, 349.

⁷¹ Bülent İplikçioğlu, 2007, *a.g.e.*, 101.

⁷² Kamil Doğançı ve Recep Altın, "Strabon'a Göre Antikçağda Amaseia Ve Çevresi", *Karadeniz Araştırmalar Dergisi*, C.15, S.58, 2018, 3-4, 10.

⁷³ Bülent İplikçioğlu, 2007, *a.g.e.*, 115.

⁷⁴ Kamil Doğançı, 2018, *a.g.e.*, 2.

⁷⁵ İbni Batuta, *İbni Battûta Seyahatnamesi I*, A. Sait Aykut (Çev.), Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul 2000, 417.

⁷⁶ Sinan Özbey, *Amasya İli Höyükleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2010, 23.

⁷⁷ Ali Tuzcu, *Seyahatnâmelerde Amasya*, 1. Baskı, Amasya Belediyesi Kültür yayınları, Kayseri 2007, 33.

⁷⁸ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 25.

Çelebi⁷⁹ ve Polonyalı Simeon, 18. yüzyılda Sir Robert Ker Porter⁸⁰, 19. yüzyılda Henry John Van Lennep⁸¹, A. D. Mordtmann⁸², Dr. Heinrich Barth⁸³, Evgene Bore ve William John Hamilton, 20. yüzyılda ise, V. Schultze buraya gelen seyyahlar arasındadır⁸⁴. Yukarıda adı geçen seyyahların gözlemleriyle Amasya’da hangi milletten insanların yaşadığı öğrenildiği gibi, bölgenin tarihi coğrafyası, burada yaşayan toplumun ekonomisi ve bölge kültürü hakkında da bilgi sahibi olunabilmiştir⁸⁵.

19. yüzyılın ikinci çeyreğinde C. Texier, Amasya’ya gelmiş ve buranın arkeolojik kalıntılarıyla ilgili bilgiler vermiştir. Kendisi Amasya’nın arkeolojik kalıntıları ile ilgili bilgi veren bir araştırmacıdır. Dolayısıyla onun eserinde Amasya kalesi ve kaya mezarları hakkında bilgiler bulunmaktadır⁸⁶. Daha sonra Fransız G. Perrot, 1862 yılında Amasya’ya gelmiş ve araştırmalar yapmıştır. Konuyla ilgili makalesinde Pontos ve Bizans dönemlerinden kalan eserlerden söz etmektedir⁸⁷. 19. yüzyılın son çeyreğinde Amasya’yı ziyaret eden W. M. Ramsay eserinde, Amasya’daki antik yollarla ilgili değerlendirmeler de bulunmuştur⁸⁸. 1899 yılında Amasya’ya gelen A. H. Struck kral kaya mezarlarını incelemiş, Anadolu’da çok sayıda kaya mezarının olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu araştırmacı, Amasya’daki Aynalı mağaradan da bahsetmiştir⁸⁹.

Yukarıda adı geçen seyyahlar gibi 20. yüzyılın başlarında Amasya’ya gelen F. ve E. Cumont’da Amasya’daki kral kaya mezarları ile Aynalı Mağara kaya mezarından

---

⁷⁹ Ali Tuzcu, 2007, *a.g.e.*, 64.

⁸⁰ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 24-25.

⁸¹ V. Lennep, *Travels in Little Known Parts of Asia Minor*, John Murray (Çev.), Printed By W. Clowes and Sons, London 1870, 84-93.

⁸² A.D. Nordtmann, *Anatolia*, Franz Babinger (Çev.) Orientbuchhandlung Heinz Lafaire Press, Hannover 1925, 91-94.

⁸³ Heinrich, Barths, *Reise von Trapezunt Durch Die Nördliche Hälfte Klein-Nach Skutari Im Herbst 1858*, Justus Perthes, Gotha 1860, 28-37.

⁸⁴ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 25, 27.

⁸⁵ Ayşegül Kuş, “Henry John Van Lennep’e Göre Amasya’nın Fizikî Ve Coğrafi Yapısı”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.11, S.1, 2016, 274.

⁸⁶ C. Texier, *Küçük Asya Tarihi III*, (A. Suat Çev.), Özkan Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara 2010, 174, 177, 180.

⁸⁷ G. Perrot, “Antiquites d’ Amasie”, *Revue Archeologique*, Editions Ernest Leroux, C.5, S.1, Paris 1924, 207-209.

⁸⁸ W.M. Ramsay, *Historical Geography, of Asia Geography Minor*, John Murray (Çev.), Printed By W. Clowes and Sons, London 1890, 46.

⁸⁹ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 29.

bahseder⁹⁰. Yine 20. yüzyılın ilk yarısında Amasya'ya gelen Anderson da buradaki kral kaya mezarları hakkında bilgiler verir⁹¹. 1930 yılında Amasya'ya gelen A. Gabriel⁹², kentte bulunan Hellenistik Dönemden kalan bir kalenin sırasıyla Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından kullanıldığını eserinde aktarır⁹³. 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde H. H. von der Osten Amasya'da yapmış olduğu araştırmalarda tümülüsler hakkında bilgiler vermiştir⁹⁴. Bu bağlamda, Amasya'daki ilk önemli arkeolojik çalışma, bölgede yüzey araştırmaları yapan bu kişi tarafından gerçekleştirilmiştir. Böylelikle bölgedeki yerleşmelerden ele geçen bulgular, araştırmacıların dikkatinin buraya yoğunlaşmasını sağlamıştır. Bu yerleşmelerden Suluova-Kümbet Tepe'ye (Alevi Tepe) ait bazı bulguları, H. Frankfort arkeoloji camiasına 1927 yılında duyurmuştur⁹⁵. 1940-1941 yıllarında Nimet-Tahsin Özgüç ile Kılıç Kökten de Amasya'ya bağlı Suluova ilçesindeki höyüklerde incelemelerde bulunmuştur⁹⁶. H. Z. Koşay ve M. Akok ise, 1949 yılında Amasya'nın Mahmatlar Köyü çevresinde buradaki halkın tesadüfen metal malzemeleri bulmaları sonrasında bu köyde kısa süreli bir kazı çalışması gerçekleştirmişlerdir⁹⁷.

1970 yılında İngiliz D. Winfield, Amasya'da yapmış olduğu incelemelerde, kral kaya mezarlarının Bizans Döneminde şapel işlevi gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca Aynalı Mağara'ya dair de bilgiler aktarmıştır⁹⁸. 1972 yılında ise U. Bahadır Alkım, Orta Karadeniz Bölgesi yüzey araştırmaları kapsamında Gümüşhacıköy ve Merzifon çevresinde incelemelerde bulunmuştur⁹⁹. 1973 yılında Ergun Kaptan, Amasya'nın

---

⁹⁰ Franz ve Eugene Cumont, "Voyage D'Exploration Archeologique Dans Le Pont", *Studia Pontica II Voyage D'Exploration Archeologique Dans Le Pont Et La Petite Armenie*, H. Lamertin (Ed.), Bruxelles 1906, 160-166.

⁹¹ J.G.C. Anderson, "Studia Pontica I A Journey of Exploration in Pontus", *Journey of Exploration in Pontus*, H. Lamertin (Ed.), Bruxelles 1903, 48-49.

⁹² Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 30.

⁹³ A. Gabriel, "Amasya", *Monuments Turcs D'Anatolie Tome Deuxieme*, E. D. Bocard (Ed.), Paris 1934, 15.

⁹⁴ H.H. Osten, *Explorations in Central Anatolia Season of 1926*, 5. Baskı, The University of Chicago Press, Chicago 1929, 41.

⁹⁵ Şevket Dönmez, E. Emine Naza-Dönmez, 2009, *a.g.e.*, 395; Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 30.

⁹⁶ Kılıç Kökten, Nimet ve Tahsin Özgüç, "1940 ve 1941 Yılında Türk tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Hakkında İlk Kısa Rapor", *Belleten*, C.9, S.35, 1945, 365, 389, 396.

⁹⁷ Şevket Dönmez, E. Emine Naza-Dönmez, 2009, *a.g.e.*, 395-396.

⁹⁸ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 30.

⁹⁹ Ali Muzaffer Dinçol ve Jak Yakar, "Nerik Şehri Hakkında/The Theories on the Lokalization of Nerik Reconsidered", *Belleten*, C. XXXVIII, S.152, 1974, 563.

Merzifon ilçesine bağlı Bakırçay beldesinde araştırmalar gerçekleştirmiş ve bu sahayı, Eskiçağ madenciliğine ait türlü antik bulguların ele geçtiği önemli bir merkez olarak deđerlendirmiřtir¹⁰⁰. Mehmet ve Nesrin Özsait, 1986 senesinde başladıkları Orta Karadeniz Bölgesindeki yüzey araştırmalarıyla bağlantılı olarak Amasya’da yapmış oldukları çalışmalarda Demir ağı özelliklerini yansıtan kırk kadar yerleşme saptamıřlardır¹⁰¹. 1997-1999 yılları arasında ise, şevket Dönmez ve E. Emine Naza-Dönmez Amasya merkez ve ilçelerinde arkeolojik yüzey araştırmaları yaparak bahsedilen yerlerde çok sayıda Eskiçağ yerleşmesini tespit etmiřlerdir¹⁰². Günümüzde hâlâ Oluz Hüyük’te arkeolojik kazı çalışmaları devam etmektedir. Çok önemli bir antik yerleşmeye sahip olan bu höyükte yapılan kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılan bulgular, Anadolu arkeolojisine kültürel, dinsel ve tarihsel katkılar sađlamıřtır¹⁰³.

1.2.1. Amasya İsminin Kökeni

Amasya kenti isminin, eskiağlarda Amaseia olduğu bilinmektedir. Fakat bu kenti kimin kurup isim verdiği hususunda birçok farklı görüş ortaya atılmıřtır¹⁰⁴. Bunlardan biri Hititlerin Amasya şehrine Amasid dediği yönündedir¹⁰⁵. Savaşçı bir topluluk olan bu Amasitler (Amozonlardan) kente adlarını vermiřlerdir¹⁰⁶. Fakat bu görüşü çürüten olgu, Boğazköy kazılarında açığa çıkartılan metinlerde kentin, Hakpis¹⁰⁷ ya da Hakmiş olarak adlandırılmış olmasıdır¹⁰⁸. Bu yüzden Hititler’den sonra bu kent için Amaseia adının kullanılması söz konusudur. Bu ismin, Mısır hükümdarı olan Amasis’ten ya da Ermeni Hükümdarı olan Amasyus’tan geldiği ileri sürülmüřtür¹⁰⁹. Ortaya atılan bir başka görüş

---

¹⁰⁰ Ergun Kaptan, “Türkiye Madencilik Tarihine ait Merzifon-Bakırçay Yöresindeki Kalıntılar”, *III. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Ankara 6-10 Nisan 1987, Ankara 1987, 225.

¹⁰¹ Mehmet ve Nesrin Özsait, 2002b, *a.g.e.*, 17.

¹⁰² şevket Dönmez, E. Emine Naza-Dönmez, 2009, *a.g.e.*, 396-397.

¹⁰³ şevket Dönmez, “Oluz Höyük. Zerdüst Dini Kurban Kültüne Yeni Kanıtlar”, *Arkeo Tarih Dergisi*, S.79, 2021, 80.

¹⁰⁴ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 419.

¹⁰⁵ Adnan Gürbüz, *Toprak-Vakıf İlişkileri erevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1993, 17.

¹⁰⁶ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 419.

¹⁰⁷ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 21.

¹⁰⁸ Muazzez İlmiye ığ, *Hititler ve Hattuşa İştar’ın Kaleminden*, 4. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005, 164; Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 21; Özhan Öztürk, *Pontus, Antikçağ’dan Günümüze Karadeniz’in Etnik ve Siyasi Tarihi*, 1. Baskı, Nika Yayınevi, Ankara 2016, 426.

¹⁰⁹ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 419; Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 21.

de, Amis veya Amas ismindeki zatın isminin kökü baz alınarak; kente Amise/Amasaâ/Amazis/Amazus/Amizus dendiği yönündedir. Farklı bir görüş de, kentin adının Harşena olduğu yönünde olup diğer bir görüş ise, zamanında bu kentte elmas taşlarının var olmasından dolayı buraya, Elmâsya dendiği ve sonrasında bu kelimenin, Amasya ismine dönüştürüldüğü yönündedir¹¹⁰.

Amasya'nın tarihin derinliklerinden gelen isimleri arasında Amasea, Amaseia, Amasseia, Amaseia Hadriane, Amaseia Severiane Antoniane, Amaseia Severeia Alexandria'da yer almaktadır. Söz konusu kent, isminde hiçbir değişiklik meydana gelmeden ismini, muhafaza etmeyi başarmış, ender Anadolu kentlerindedir¹¹¹. Bunu destekleyen bir başka kaynakta da çok eski zamanlarda şehrin adının "Amasia" olduğu ve yine çok fazla değişikliğe uğramadığından bahsedilmesi olmuştur¹¹². Zaten Strabon, Geographika adındaki eserinde de kentten Amaseia olarak bahsetmiştir¹¹³.

Zaman içinde Amasya kentine verilen diğer adlar ise, Anadolu Bilâdının Bağdad'ı anlamına gelen Bağdadü'r-Rûm, erbâb-ı akl ve hükûmet anlamına gelen Medinetü'l-Hükemâ, Büyük Armanyak anlamına gelen Ermeniyye-i Kübrâ, Küçük Roma anlamına gelen Rûmiyye-i Suğrâ, ayna kal'ası ve aynalı hisâr anlamına gelen Hısnü'l-Mir'ât, nusret ve aferin hânesi anlamına gelen Dârü'n-Nasr, padişahların köşkü anlamına gelen Kasrû's-Selât, türbetü'l evliyâ anlamına gelen Kubbetü'l-Ulemâ, fütûhâtın masdarı yahûd mazharı anlamına gelen Dârü'l-Fütûh ile izzet ve sa'âdetin hânesi anlamına gelen¹¹⁴ Dârü'l-İzz'dir¹¹⁵.

---

¹¹⁰ Hüseyin Hüsametdin Yaşar, *Amasya Tarihi*, 1. Cilt, Mesut Aydın (Hzl.), Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2004, 8, 10.

¹¹¹ Şevket Dönmez, *Amasya Yar İle Gezdiğim Dağlar*, (Filiz Özdem Hzl.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, 11.

¹¹² Ayşegül Kuş, 2016, *a.g.e.*, 254.

¹¹³ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, Adnan Pekman (Çev.), Kanaat Basımevi, İstanbul 2000, XII. 3. 27, 42, 49, 52.

¹¹⁴ Hüseyin Hüsametdin Yaşar, 2004, *a.g.e.*, 10-12.

¹¹⁵ İlhan Şahin ve Feridun Emecen, "Amasya", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C.III, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, 1.

1.2.2. Amasya'nın Kurucusu ve Kuruluşu

Amasya kenti isminin kim tarafından verildiği hakkında birçok görüş olduğu gibi Amasya'yı kimin kurduğu konusunda da ortaya birçok görüş atılmış olmasına rağmen Strabon'un Amasya ile ilgili vermiş olduğu bilgilerde kentin kurucusu hakkında bir bilgi yer almamıştır¹¹⁶. Fakat Roma hükümdarlarından Septimius Severus'un darp ettirdiği madeni paraların üzerindeki yazıtta, Tanrı Hermes'in yer almasından dolayı Hermes, kentin kurucusu olarak görülmüştür (Resim: 2)¹¹⁷. Fakat bazı tarihçilere göre de kentin kurucusu, Mısır hükümdarı AMASİS'dir. Fakat bu görüşler arasında en bilindik görüş ise, adının Amas olduğu söylenen kişidir¹¹⁸. Bu kişi sonrasında Amis olarak ün yapmıştır. Amis isminin Türkçe anlamlarından dolayı Abdizade Hüseyin Hüsamettin Efendi bu kişinin Türk soyundan geldiğini ve 4000 sene öncesinde kenti kurduğunu eserine aktarmıştır¹¹⁹. Fakat kentin kuruluş zamanının çok eskilere dayandığı bilindiğinden eldeki net bulgular ışığında, kentin kurucusunun Pontos kralı I. Mithradates Ktistes olduğu açıktır. Bu kral Hellenistik Dönem'de Amasya'yı kurmuş ve krallığının başşehri yapmıştır¹²⁰.

Eskiçağ'da Amasya kentinin oluşumu hakkında Strabon eserinde Amaseia'nın, içinden Iris'in aktığı geniş ve derin bir vadide kurulmuş olduğunu belirtmiştir¹²¹. Amasya'nın merkez içindeki ilk yerleşimi ise, Iris Nehri'ne doğru inen dağın yamaçlarında yapılmıştır. Amasya coğrafi nitelikleri nedeniyle kuzeyi kayalıklarla korunduğu için geriye kalan doğu, batı ve güney cephesinde surlar yer almıştır¹²². Amasya'ya kale vasfını, buranın doğal özellikleri sağlarken, burada yaşayan insanların gayretleri de Amasya'nın görünümünün çok güzel olmasını sağlamıştır. Ayrıca bu

---

¹¹⁶ Adnan Pekman, *Eskiçağda Bazı Anadolu Şehirlerinin Tanrı ve Kahraman Ktistes'leri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, 9; Anonim, 1981, *a.g.e.*, 419.

¹¹⁷ E. Babelon et Th. Reinach, "Prusa, Prusias", *Recueil Général des Monnaies Grecques d'Asie Mineure*, Ernest Leroux (Ed.), Paris 1912, 609, 653; Adnan Pekman, 1970, *a.g.e.*, 9; Anonim, 1981, *a.g.e.*, 419.

¹¹⁸ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 21-22.

¹¹⁹ Hüseyin Hüsamettin Yaşar, 2004, *a.g.e.*, 8.

¹²⁰ Kamil Doğançlı ve Recep Altın, 2018, *a.g.e.*, 6.

¹²¹ Strabon, 2000, *a.g.e.*, XII.3.39.

¹²² Gözde Birsal Varol, *XIX. Ve XX. Yüzyıla İntikal Eden Amasya Medreseleri*, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Amasya 2019, 5.

insanlar, yeraltı sularına ulaşmak amacıyla Amasya’da kanallar yapmıştır¹²³. Bu kanallardan biri nehre, diğeri boğaza doğru olurken; nehrin üzerindeki köprülerden biri şehirden dış mahalleye diğeri de, dış mahalleden taşraya bağlantı sağlamıştır¹²⁴.

Amasya’nın Eskiçağ’daki sınırları içinde yer alan ve Iris nehri boyunca uzandıktan sonra genişleyen Khiliokomon (Binlerce Köy Ovası anlamına gelir, bugünkü Suluova), kentin ovalarından birini meydana getirmektedir¹²⁵. Bu ovanın bitimiyle birlikte bereketli Diakopene ve Pimolisene bölgeleri¹²⁶, günümüzdeki isimleriyle Gümüşhacıköy ile Osmancık¹²⁷, kentin kuzeyini oluşturmaktadır. Bu alanın ölçüsü 500 stadion olarak ölçülürken, kentin geri kalan toprakları ise bundan daha da uzundur. Bu topraklar, Babanomos ve Ksimine’ye değin Zelitis’i de kapsayacak şekilde Büyük Kapadokya ve Trokmi’ye kadardır¹²⁸.

Antikçağ’da Amasya’nın içerisinde yer aldığı bölge Pontos olarak kayıtlarda geçmektedir. Pontos bölgesinin kuzeyini Pontos Euxeinos, güneyini Kapadokia, batısını Paphlagonia, doğusunu Kolkhis oluşturmaktadır. Bu zaman diliminde Amasya kent ikliminin, yağışlı ve nemli olmasıyla bölgede meyve, zeytin, fındık yetiştirilirken, bereketli ovalarında ise, tahıl tarımı yapılmıştır. Aynı zamanda Amasya kentinin arazisinin engebeli olması hayvancılık yapılmasını da sağlamıştır. Bu dönemde burada yaşayan insanlar, gereksinimi olan keresteyi çevre ormanlardan temin etmekteydi. Bu zaman diliminde bölgenin önemli akarsuları yine yukarıda da söz ettiğimiz gibi Iris/Yeşilirmak, Halys/Kızılırmak ve Thermedon/Terme nehirleridir. Eskiçağ’da Iris, Amaseia’ya varmadan Skylaks/Çekerek Nehri’yle, Amaseia’dan çıktıktan sonra Eupatoria/Erbaa? civarların da Lykos/Kelkit Çayı’nın sularıyla birleşmiştir. Söz konusu nehir, buradan Amisos’a, sonrasında Pontos Euxeinos’a doğru ilerlemiştir. Bu nehrin kollarından biri olan Lykos’un güzergâhı, Eupatoria ve Kabeira/Niksar olurken, nehrin bir diğeri kolu olan Skylaks Nehri ise, Khilikoman/Suluova-Phazemon/Havza-

---

¹²³ G de Jerphanion, *Melanges D’archeologie Anatolienne, Beyrouth*, Imprimerie Catholique, Beyrouth 1928, 26.

¹²⁴ Strabon, 2000, *a.g.e.*, XII.3.39.

¹²⁵ Pınar Gözlük Kırmızıoğlu ve Hanife Akbacak, 2019, *a.g.e.*, 111.

¹²⁶ Strabon, 2000, *a.g.e.*, XII.3.39.

¹²⁷ Pınar Gözlük Kırmızıoğlu ve Hanife Akbacak, 2019, *a.g.e.*, 111.

¹²⁸ Strabon, 2000, *a.g.e.*, XII.3.39.

Laodikeia/Ladik'e doğru ilerlemiştir. Bu akarsular, içme suyu gereksinimini sağlamalarının yanında tarım arazilerinin de su ihtiyaçlarını karşılamışlardır ¹²⁹.

1.3. ANTİK YOLLAR

Anadolu'da Eskiçağ'dan bugüne değin kullanılan iki temel güzergâh vardır. Bunlardan biri Anadolu'nun kuzey şehirleriyle güney şehirlerini birbirine bağlayan Kuzey-Güney Yolu iken, bir diğeri Anadolu'nun batı şehirleriyle doğu şehirleri arasında bağlantıyı sağlayan Doğu-Batı Yolu olarak karşımıza çıkmaktadır ¹³⁰. J.A.R. Munro, bu iki yol için eserinde benzetmelerde bulunmuştur. Söz konusu güzergâhlardan biri olan ve Lykos'un başından Amnias'a uzanan yolu, insanın omurilik organına benzetmiştir. Amisos'tan Zela'ya uzanan bu yol, ticari açıdan ülke ekonomisinin gelişmesinde büyük önem taşımaktadır. Ayrıca burası Pontos'ta kuzeyden güneye uzanan ve iç bölgeleri Amaseia'ya bağlayan tek büyük yol olmasının yanında Doğu Anadolu'nun tamamı için de kuzeye açılan tek çıkış kapısıdır. Amasya-Tokat (Dazimon)-Sivas(Sebasteia)'a uzanan doğu-batı yolu ise, o kadar eski bir güzergâhtır ki, Eskiçağ'da Lucullus'tan önce Kabeira'dan kaçan Mithradates tarafından dahi kullanılmıştır ¹³¹.

1.3.1. Amasya'yı Karadenize Bağlayan Kuzey – Güney Yolu

1.3.1.1. Amisos-Amaseia-Zela-Sebastopolis-Kaesareia-Antiokheia Yolu

M.Ö. 750 ile M.Ö. 550 yılları arasında Hellen Büyük Kolonizasyon Döneminde, Pontos Euxeinos'a ait sahanın kıyı bölgelerinde pek çok koloni kurulmuştur. İlk dönemlerde bu kolonilerin Hellen kültürünü bilmeyen Anadolu'nun iç kısımlarıyla olan iletişimleri sınırlı olmuştur. Fakat daha sonra Büyük İskender'in Doğu seferini yapması ve ardından gelen gelişmeler neticesinde bu Hellen kültürünü Anadolu halkı benimsemiştir. Söz konusu durum, Pontos Euxeinos'taki kolonilerle Anadolu'nun iç

---

¹²⁹ Kamil Doğanç ve Recep Altın, 2018, *a.g.e.*, 2-3.

¹³⁰ Abdullah Dünder, *Eskiçağ'da Merzifon, Gümüşhacıköy, Hamamözü*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, 12.

¹³¹ John Arthur Ruskin Munro, *The Journal of Hellenic Studies XXI*, 2. Baskı, Netherlands, Nendel/Liechtenstein 1978, 52-53, 55.

kısımları arasındaki iletişimin ve ticaretin artmasına zemin hazırladığı gibi meydana gelen bu yeni siyasal oluşumla, koloniler ve hinterlandları arasındaki yol ağının ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Başlarda ticaret amaçlı oluşturulan bu yol güzergâhları, daha sonraki süreçlerde askeri gayelere de hizmet etmiştir. Bu kolonilerden biri olan ve Miletoslular tarafından M.Ö. 8. yüzyılda kurulan Amisos kenti, kuzey-güney yolunun başlangıç noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu güzergâhlardan biri, Amisos - Khiliokomon/Suluova – Amaseia - Zela - Sebastopolis/Sulusaray - Sebasteia/Sivas yoludur¹³². Bir diğeri yine başlangıcı Amisos yani Samsun sınırlarında olan Dündartepe sonrasında Amasya-Tokat-Sivas-Malatya yoludur. Bir başka yol da, Samsun -Kavak-Havza-Amasya-Tokat-Sivas-Malatya güzergâhıdır. Bu güzergâh eski kuzey-güney ana yolunun içerisinde yer almaktadır¹³³. Bunlar dışında Amasya-Tarsus-Kayseri-Zile-Samsun güzergâhı da kuzey-güney yolunda yer almaktadır¹³⁴.

Yukarıda değindiğimiz güzergâhlara ilaveten Eskiçağ'da alternatif bir yol olarak, Amisos-Laodikeia-Amaseia güzergâhı da kullanılmıştır¹³⁵. Karadeniz kıyısındaki yerleşmelerle Orta Anadolu arasında doğal bir geçiş sağlayan bu güzergâh, tarihi çağlarda olduğu gibi tarih öncesi çağlarda da önemli bir konuma sahiptir¹³⁶. Söz konusu güzergâhın izleri Mazlumoğlu ile Kıranboğaz köylerinde bulunmuştur (Resim: 3-4)¹³⁷. Ayrıca Iris kollarından olan Skylaks/Çekerek Suyu ile Lykos/Kelkit Çayı'nın getirdiği topraklar, zamanla geçtiği yerlerde vadiler oluşturarak, bu ana yollara bağlanan birçok tali yolu da meydana getirmiştir. Aynı zamanda bu akarsuların oluşturduğu vadilerin takip edilmesiyle bu dönemde Phazemon, Eupatoria, Khiliokomon/Suluova, Kabeira/Neokasereia, Phanaroia/Taşova gibi ovalara ulaşılmıştır. Bu bereketli ovalardan

---

¹³² Kamil Doğanç, "Antik Çağ'da Sahil Kentlerini İç Bölgelere Bağlayan Kara Yolları, *Journal Of History School*, S. XLIV, 2020, 130, 134.

¹³³ Kılıç Kökten, Nîmet ve Tahsîn Özgüç, 1945, *a.g.e.*, 366, 389.

¹³⁴ Şenol Susoy, *Millî Mücadele Yıllarında Amasya*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, 5.

¹³⁵ Kamil Doğanç, 2020, *a.g.e.*, 135.

¹³⁶ Mehmet Özseit, "1986 Yılı Amasya-Lâdik Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları", *V Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, Ankara 6-10 Nisan 1987, 244.

¹³⁷ Tønnes Bekker-Nielsen, "Roma'nın Kuzey Doğu Sınırında Ticaret, Strateji Ve Ulaşım", *Cedrus The Journal Of MCRI*, S. IV, 2016, 39.

toplanan sebzeler, meyveler, keresteler (gemi yapımında kullanılan) Amisos Limanı'na söz konusu güzergâhın izlenmesiyle kolaylıkla getirilmiştir¹³⁸.

Eskiçağ'da Anadolu'daki kuzey-güney yolunun diğer bir başlangıç noktası da Sinope'dir. Sinope ve Amisos kentlerinden hangisinden başlanırsa başlansın sonraki durak Amaesia'dır. Buradan, Akdeniz'e inmek için Tavion/Tavium=Büyüknefesköy-Yozgat istikameti takip edilmektedir. Buradan güneydoğuya ilerleyen yol, burada doğu-batı yoluyla kesiştikten sonra Boğazlıyan üzerinden Kayseri'ye ulaşır ve burada iki yol ile güneye gitmeyi mümkün kılar. Bunlardan ilki, Develi-Fırağın-Taşçı-Gezbel-Kirazbel/Üskiyenbel-Kozan/Sision istikameti diğeri ise, Pozantı=Paduwanda/Podandos-Gülek Boğazı/Pylai Kilikia-Tyana = Uluborlu /Kilisehisar istikametidir¹³⁹.

Anadolu'nun kuzey-güney yol hattı ile alakalı Herodotos, Kilikia'dan Sinope'ye olan mesafeyi, hızla yürüyen bir kişinin beş günde alabileceğini söylemiştir¹⁴⁰. Bu güzergâh hakkında Strabon, Amisos-Kilikia arasının en kestirme yol olduğunu ve aslında Amisos kentinden Isos'a ve Tarsos'a kadar bundan daha kısa başka bir yolun olmadığını belirtmiştir¹⁴¹. Anderson ise söz konusu yolun geçmişinin Hellen Kolonizasyonu'ndan daha eskiye dayandığını ve önemli bir değişiklik yapılmadan Roma Döneminde de kullanılmaya devam edildiğini bildirmiştir¹⁴². Bu nedenle Roma Döneminde Amaseia, Roma yol ağının önemli noktalarından birini teşkil etmektedir¹⁴³.

1.3.2. Amasya'da Doğu – Batı Yönünde Uzanan Yollar

1.3.2.1. Bolu-Gerede-Taşköprü-Vezirköprü-Amasya

Başlangıcı Nikomedeia ve Nikaia olan yol, devamında Bolu/Claudiopolis - Gerede/Krateia - Taşköprü/Pompeipolis - Amnias Vadisi - Vezirköprü - Amasya istikametinde devam etmektedir. Bu güzergâh, Roma Devleti ile Pontos Kralı VI.

---

¹³⁸ Kamil Doğancı, 2020, *a.g.e.*, 135-136.

¹³⁹ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 12.

¹⁴⁰ Herodotos, 1993, *a.g.e.*, II. 34, 145.

¹⁴¹ Strabon, 2000 *a.g.e.*, XIV.5.11.

¹⁴² Kamil Doğancı, 2020, *a.g.e.*, 136.

¹⁴³ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 13.

Mithradates arasında süre gelen muharebelerde önemini kaybetmiştir¹⁴⁴. Bolu'dan başlayarak, Gerede-Çerkeş-Ilgaz-Tosya-Osmancık istikametinde devam eden bir diğer güzergâhta ise yol, ikiye ayrılarak buradan farklı yerleşimlere varılmıştır¹⁴⁵.

Yukarıda değinilen yollardan biri, Ankara-Çorum'a doğru ilerlerken¹⁴⁶, diğer yol Gümüşhacıköy-Merzifon-Suluova-Amasya'ya doğru uzanmaktadır. Bunlar dışında doğal bir yol niteliğini teşkil eden Yeşilırmak Vadisi, Amasya ve Taşova arasında doğu-batı istikametinde uzanan bir diğer güzergâhtır¹⁴⁷.

1.3.2.2. Amaseia - Kabeira (Neokasareia-Niksar)

Tabula Peutingeriana ile Ptolemaios'da yer alan ve başlangıcı Amaseia/Amasya olan yol devamında Palalce/Baraklı - Choloe/Dereli - Pidis/Akça - Mirones/Buzköy - Neokasareia/Niksar'a doğru ilerlemektedir. Bu güzergâh, söz konusu hat üzerinde tespit edilen mil taşları ve Antik Dönem'de yapılmış köprü kalıntılarından yola çıkarak belirlenmiştir¹⁴⁸. Ayrıca güzergâhtaki yerleşkelerin birbirlerine uzaklıkları (milia passum) Neokasareia X, Pidis/Akça X, Choloe/Dört Yol? XII, Mirones/Buzköy XV, Palalce/Baraklı XV olarak verilmiş ve bu güzergâhta son kent Amaseia olarak gösterilmiştir¹⁴⁹.

Eupatoira ile Pidis/Akça sahası içerisinde Tabula Peutingeriana ve Ptolemaios'da belirtilmeyen bir yolun daha olduğunu J. Biller ve E. Olshausen, eserlerinde bahsetmiştir. Ayrıca J.A.R. Munro, D.G. Hogart ile J.G.C. Anderson, Amaseia/Amasya-Neokasareia/Niksar arasındaki güzergâhta çok sayıda mil taşı ele geçirmişlerdir¹⁵⁰.

---

¹⁴⁴ W.M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Mihri Pektaş (Çev.) Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960, 46.

¹⁴⁵ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 12.

¹⁴⁶ John Arthur Ruskin Munro, 1978 *a.g.e.*, 55.

¹⁴⁷ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 12-13.

¹⁴⁸ Nuriye Karakaya, *Eskiçağ Tarihinde Tokat*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988, 22.

¹⁴⁹ Kamil Doğanç, 2020, *a.g.e.*, 138.

¹⁵⁰ Nuriye Karakaya, 1988, *a.g.e.*, 22-23.

1.3.2.3. Amaseia- Comana -Neokasareia Yolu

Başlangıcı Amaseia/Amasya olan yol, devamında Gaziura/Turhal - Stabulum/Şenyurt - Dazimon/Tokat - Comana/Gümenek - Seramisa/Gözova/Omala - Boğazbaşı/Dönekse -Neokasereia/Niksar'a doğru ilerlemektedir. Comana/Gümenek ile Neokasereia/Niksar arasındaki güzergâhta ele geçen mil taşlarından bu yolun; M.S. 3. ve M.S. 4. yüzyıllar arasında defalarca onarıldığını göstermiştir¹⁵¹. Iris, Comana'daki ovaya tepelerdeki basit bir çıkmaz sokaktan girmektedir. Burada bulunan tek doğu girişi, Niksar(Cabira, Neo-Caesarea)'dır. Söz konusu yoldan kuzeybatı yönünde gidildiğinde Amasya'ya, güneybatı yönünde ilerlendiğinde ise, Zela'ya ulaşılmaktadır¹⁵². Aynı şekilde Comana'dan Seramisa/Gözova'ya varmadan da yol ikiye ayrılmaktadır. Bu yollardan biri, Armenia'ya kadar uzanmaktadır¹⁵³.

---

¹⁵¹ Nuriye Karakaya, 1988, *a.g.e.*, 23.

¹⁵² John Arthur Ruskin Munro, 1978, *a.g.e.*, 54.

¹⁵³ Nuriye Karakaya, 1988, *a.g.e.*, 23.

BÖLÜM 2: TARİHÖNCESİ ÇAĞLARDA AMASYA

Arkeolojik verilere göre, geçmişi günümüzden yaklaşık 3500 yıl önceye uzanan Amasya¹⁵⁴, kurulduğu tarihten bu zamana değin konumuyla, tahkimatlı kaleleriyle ve verimli topraklara sahip olmasıyla birçok kültüre ev sahipliği yapmıştır¹⁵⁵.

2.1. KALKOLİTİK ÇAĞ

Kalkolitik Çağ ismini, alet yapılırken taşla birlikte bolca kullanılan bakırdan almıştır. Bu yüzden Kalkolitik kelimesinin sözcük anlamı bakırtaştır. Söz konusu çağ, M.Ö. 5400-3300/3000 yıllarını kapsar ve bu çağın erken-orta-geç olmak üzere 3 evresi vardır. Bu çağda avcılık önemini kaybederken, tarım ön plana çıkmıştır. Bu durum, sosyal hayatta birtakım değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Örneğin, toplumda erkek tasvirlerinin yapılması azalırken, bereketlilik simgesi olan kadın figürlerinin yapımı artmıştır. Ayrıca resim, boya bezekli pişmiş toprak kaplara geometrik motifler işlenmiştir. Bu çağın son safhasında ise insanlar, içerisinde ocak ve tahıl depoları olan dikdörtgen planlı ve tek odalı kerpiç evlerde yaşamışlardır¹⁵⁶.

Amasya'da Kalkolitik Çağ'a ait bulgular, 1987 senesinde Mehmet Özsait tarafından Samsun'un Havza, Lâdik; Amasya'nın Suluova-Merzifon-Gümüşhacıköy-Göynücek-Taşova İlçeleri ve kısmi olarak da Tokat-Amasya sınırında yapılan arkeolojik yüzey araştırmaları neticesinde tespit edilmiştir. Bu araştırmalarda ortaya çıkan bulgular, Kanatpınar, Yoğurtçubaba, Dereağıl, Aşıtepe höyüklerinde ele geçmiştir¹⁵⁷. 1988 yılında

---

¹⁵⁴ Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 23.

¹⁵⁵ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 6.

¹⁵⁶ Nuriye Karakaya, 1988, *a.g.e.*, 26-27.

¹⁵⁷ Mehmet Özsait, "1987 Yılı Amasya-Suluova Tarihöncesi Araştırmaları", *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 23-27 Mayıs 1988, 287, 290-291.

aynı araştırmacı, Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesinde yaptığı araştırmalarda Karacaören ve Niyazbaba'da teknik ve form olarak Kalkolitik Çağ nitelikleri taşıyan çanak-çömlekler bulmuřtur¹⁵⁸. Gümüşhacıköy Çaltepe'de yapılan araştırmalarda bitki katkılı, hamuru ince taşçıklı, bir kısmı kireç parçacıklı, iyi pişmiş, açkılı, çok ince cidarlı çoğunlukla içi kırmızı, dışı kurşuni-siyah olan bulguların yanı sıra az olarak da içi ve dışı kırmızı boya astarlı olan ve bu çağın form ve tekniklerini kapsayan bulgular ele geçmiřtir¹⁵⁹. Hamamözü'nde de bir Kalkolitik Çağ yerleşmesinin olduğunu burada ortaya çıkartılan çanak-çömlekler göstermektedir¹⁶⁰. Mehmet Özsait 1994 yılında Amasya'nın Taşova-Merzifon Gümüşhacıköy ilçelerindeki araştırmalarına Özdemir Koçak ile devam etmiştir. Bu araştırmalar neticesinde Taşova'nın Akyazı Tepesi'nde, bölge içinde az görülen çizgi bezekli, kurşuni ince cidarlı, iyi bir teknik gösteren Erken ve Geç Kalkolitik Çağ çanak-çömleklerin yanı sıra Erken Tunç Çağı çanak-çömlekleri de bulmuřtur¹⁶¹. Aynı araştırmacı Nesrin Özsait ile de sürdürdüğü Amasya'daki sistematik yüzey arařtırmalarıyla¹⁶² bağlantılı olarak Merzifon ilçesinde araştırmalarda bulunmuş ve söz konusu ikili bölgede tespit ettikleri yerleşmeleri, en erken dönemden en geç döneme doğru sıralamışlardır. Mehmet ve Nesrin Özsait'e göre, Kalkolitik Çağ Ova yerleşmeleri Kalkolitik Çağ Ova yerleşmeleri Elma Tepesi, Aliağa Pınarı'dır. Tavşan Dağı etek ve yamacında batıdan doğuya doğru kurulan yine aynı çağ yerleşmeleri ise Akkaya-Hıdırlık, Kara Mustafa Paşa, Aksungur I, Çobanören Tilki Tepesi ile Kayadüzü Üçtařtır¹⁶³.

Mehmet Özsait'in Suluova'da yapmış olduğu yüzey araştırmasıyla elde ettiği bulgular buranın Erken Kalkolitik Çağ yerleşmesi olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Aşıtepe Kalesi'nde de bu çağa ait bazı bulgular saptanmıřtır¹⁶⁴. Bununla birlikte

---

¹⁵⁸ Mehmet Özsait, "1988 Yılı Gümüşhacıköy Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları", *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Antalya 18-23 Mayıs 1989, 367-369.

¹⁵⁹ Mehmet Özsait, "Orta Karadeniz Bölgesinde Yeni Prehistorik Yerleşmeler" *Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, C.II-I., Samsun 1990a, 127.

¹⁶⁰ Mehmet Özsait, 1989, *a.g.e.*, 370.

¹⁶¹ Mehmet Özsait, Özdemir Koçak, "1994 Yılı Amasya-Taşova Yüzey Araştırmaları", *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C.II., Ankara 29 Mayıs – 02 Haziran 1995, Ankara 1996, 273, 277.

¹⁶² Mehmet Özsait, "Orta Karadeniz Bölgesi Yüzey Araştırmaları", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, O. Belli (Ed.), Ankara 2000, 335.

¹⁶³ Mehmet Özsait ve Nesrin Özsait, "Amasya-Merzifon Araştırmaları", *Anadolu Araştırmaları Jahrbuch Rir Kleinasiatiscche Foischung XVI*. İstanbul 2002c, 528.

¹⁶⁴ şevket Dönmez, "Suluova'nın Öntarih-Tarihsel Dönemleri ve Tarihi Coğrafyası" *Tarihten Geleceğe Suluova*, C. Ekici (Ed.), Ankara 2010a, 114.

Türkmenlik Tepe’de Şevket Dönmez ve Mehmet Özsait’in ayrı zamanlarda yapmış olduğu araştırmalarda Aşıtepe’deki gibi birçok çakmaktaşı alet ve çekirdek parçaları bulunmuştur. Buna rağmen göz önünde tutulması gereken durum, bunların bir yüzey buluntusu olduğu ve belirli bir mimari tabakalanma ile bağlantısının olmadığıdır¹⁶⁵. Şevket Dönmez 1997 yılında Amasya’nın Merkez İlçesi’ne bağlı Sarımeşe Tepesi’nde yapmış olduğu araştırmada Geç Kalkolitik Çağ’a ait bir yerleşmenin olduğunu saptamıştır¹⁶⁶. Aynı araştırmacı, 1997-1999 yılları arasında Amasya’daki araştırmaları sırasında Gümüşhacıköy’e bağlı Niyazbaba Tepesi’nde ve Suluova’ya bağlı Yoğurtçubaba Tepesi’nde Geç Kalkolitik Çağ’a ait yerleşmeler tespit etmiştir¹⁶⁷. Ayrıca Hamamözü- Gümüşhacıköy güzergâhının 7. km’sindeki Hıdırlar Köyü’nün 400 m güneydoğusu ile karayolunun doğusuna düşen Paralı Tepe’de yaptığı araştırmalar esnasında Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı I’e ait bulgulara ulaşmıştır. Bu çömlek parçaları form olarak içe kapanan ağız kenarlı ve şişkin gövdelidir¹⁶⁸.

Yukarıda belirttiğimiz yerleşmelerden Dereağıl, Kanatpınar, Sarımeşe, Somtepe ile Yoğurtçubaba höyükleri Amasya’da Kalkolitik Çağ’dan başlayıp Demir Çağı’na kadar kesintisiz bir şekilde devam eden iskân izlerine sahiptir¹⁶⁹. Ayrıca yine bu çağdan başlayıp Roma Dönemi’ne kadar aralıksız yerleşmelerin tespit edildiği höyükler, Ayvalıpınar I ve II’dir¹⁷⁰. Söz konusu çağın höyüklerinden Aşıtepe’de ele geçen taş aletlerdeki çeşitliliği dikkat çekici olduğu gibi bu aletler, teknik yönden Kalkolitik Çağ’a ait eserler arasında özel bir konuma da sahiptir¹⁷¹. Yine bu çağın geç dönemlerini Devret Höyük temsil etmektedir¹⁷².

---

¹⁶⁵ Şevket Dönmez, 2010a, *a.g.e.*, 114.

¹⁶⁶ Şevket Dönmez, “Sinop-Samsun-Amasya İlleri Yüzey Araştırması 1997, *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Tarsus 25-29 Mayıs 1998, 513, 519.

¹⁶⁷ Şevket Dönmez, “1997-1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Amasya İli Demir Çağı Yerleşmeleri”, *Belleten*, C.LXIX, Sayı 255, 2005a, 468, 472.

¹⁶⁸ Şevket Dönmez, “Amasya İlinde Tahrip Edilmiş Bir Geç Kalkolitik-İlk Tunç Çağı Yerleşmesi: Hamamözü-Paralı Tepe”, *Anadolu Araştırmaları Jahrbuch Rir Kleinasiatische Foischung*, C.XVIII/2, İstanbul 2007a, 1-2.

¹⁶⁹ Veli Ünsal, 2017, *a.g.e.*, 614.

¹⁷⁰ Gözde Birsal Varol, 2019, *a.g.e.*, 8.

¹⁷¹ Veli Ünsal, 2017, *a.g.e.*, 614.

¹⁷² Gözde Birsal Varol, 2019, *a.g.e.*, 7.

2.1.1. Aşıtepe Höyüğü

Amasya'ya bağlı Suluova İlçesi'ne 14 km uzakta bulunmaktadır¹⁷³. Bu höyük, Dereağıl'ın 800 m güneydoğusunda, Kanlıpınar Deresi'nin açtığı derin bir vadinin güneybatısında yer almaktadır¹⁷⁴.

Aşıtepe Höyüğü yaklaşık 40x30 m boyutlarında ve 20 m yüksekliğindedir¹⁷⁵. Binlerce yıldan beri önünden akan küçük dere tarafından bu höyüğün doğu yamaç ve eteği, çok fazla tahribata uğramıştır. Bu yüzden bu höyüğe ait bazı buluntular dere yatağı içerisinde çok aşağı kısımlara doğru sürüklenmiştir. Burada ele geçen Erken Kalkolitik Çağ yerleşmesine ait iyi açkılı, az bitki, kireç katkılı ve iyi pişmiş çanak-çömleklerin bazılarının içi - dışı kurşuni-siyahken, bazılarının ise dışı devetüyü, içi açık kahverengi astar boyalıdır. Bunların yanı sıra burada çok sayıda sileks dilgi (bir tanesi obsidyen) ve dilgi çekirdek ele geçmiştir. Çok çeşitli olan bu taş aletler incelendiğinde bu höyüğün, yöreye bu taş aletleri pazarlayan bir atölye statüsünde olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca söz konusu atölyenin hammaddesini, 1 km güneydoğusunda yer alan Aydoğanlar Mevkii'ndeki geniş bir çakmaktaşı tarlasından tedarik ettiği anlaşılmıştır¹⁷⁶.

2.1.2. Dereağıl Höyüğü

Amasya'ya bağlı Suluova İlçesi'nin 13 km uzağında yer almaktadır (Resim: 5-6)¹⁷⁷. Bu höyük tam olarak Yassıçal sırtlarıyla Keltepe arasında ve Yatakyeri Tepesi'nin kuzeyinde konumlanmaktadır. Söz konusu höyüğün kuzey yamacı, ova için açılan yeni bir yol sebebiyle tahribata uğramıştır. Bu höyüğün yüzeyinde bulunan çanak-çömleklerin önemli bir kısmı Kalkolitik Çağ'ı tarihlemektedir. Bu çanak-çömleklerin bazılarının içi devetüyü, dışı siyah, bazılarının ise içi-dışı devetüyü astar boyalıyken, geri kalanlarının içi-dışı kurşuni renkle kaplıdır¹⁷⁸. Ayrıca bunların hepsi çok iyi fırınlanmış ve iyi

¹⁷³ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 59, 307.

¹⁷⁴ Mehmet Özsait, 1988, *a.g.e.*, 290.

¹⁷⁵ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 59-60.

¹⁷⁶ Mehmet Özsait, 1988, *a.g.e.*, 290.

¹⁷⁷ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 61, 309-310.

¹⁷⁸ Mehmet Özsait, 1988, *a.g.e.*, 289-290.

açkılıdır. Bunlarla birlikte E.T.Ç.'ye ait çanak-çömleklerin yanında burada çok sayıda dilgi ve dilgi çekirdeğine de rastlanmıştır¹⁷⁹.

2.1.3. Kanatpınar (Devret) Höyüğü

Kanatpınar Höyüğü, Saygılı Köyü'nün sınırları içerisinde ve Amasya'nın Suluova ilçesine 14 km uzaklıkta bulunmaktadır¹⁸⁰. M. Özsait ve ekibi tarafından tespit edilen höyüğe yukarıda belirtilen köyün adından dolayı Kanatpınar ismi verilmiştir¹⁸¹. Söz konusu höyük, yaklaşık olarak 30x50 m boyutlara ve 14-16 m yüksekliğe sahiptir. Bu höyüğün yüzeyinde yapılmış olan kaçak kazılar höyükte tahribatın oluşmasına neden olmuştur¹⁸². Burada Kalkolitik Çağ çanak-çömleklerinin ele geçmesinin yanında bu alanda E.T.Ç. yerleşmesine de rastlanmıştır¹⁸³.

2.1.4. Yoğurtçu Baba Höyüğü

Amasya'nın Suluova İlçesine 13 km uzaklıkta yer alan bu höyük, Eraslan beldesi sınırları ve beldenin doğusunda bulunmaktadır. 2001 yılında bu höyük tescillenerek, koruma altına alınmıştır (Resim: 7-8)¹⁸⁴. Söz konusu höyükte, ağız kısmında memecik olan ve Kalkolitik Çağ nitelikleri taşıyan bazı çanak-çömlekler ele geçmiş olup, bununla beraber E.T.Ç.'ye ait çanak-çömlek buluntusunun yoğunluğu da dikkat çekici bir boyuttadır. Bunlar çoğunlukla içi devetüyü ve kırmızı boya astarlı, dışı ise kurşuni-siyah renklere sahiptir. Bunlardan dışı devetüyü, içi kurşuni veya siyah renge olanların sayısı ise azdır. Bu çanak-çömlekler, bitki, ince taşçık, kalker katkılı olup, iyi pişirilmiş ve açkılıdır. Ele geçen formlar arasında geniş oluk bezekli kaplar ve testilerde yer almaktadır¹⁸⁵.

---

¹⁷⁹ Mehmet Özsait, 1988, *a.g.e.*, 290.

¹⁸⁰ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 61.

¹⁸¹ Mehmet Özsait, 1988, *a.g.e.*, 288.

¹⁸² Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 62.

¹⁸³ Mehmet Özsait, 1988, *a.g.e.*, 288.

¹⁸⁴ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 62, 312-313.

¹⁸⁵ Mehmet Özsait, 1988, *a.g.e.*, 289.

2.1.5. Oluz Höyük

Amasya sınırları içerisindeki Amasya-Çorum karayolunun 27. km'sinde bulunan Gökhöyük Tarım İşletme Müdürlüğü arazisinde Oluz Höyük (Yassı Höyük/Tepetarla Höyüğü) yer almaktadır. Şevket – E. Emine Naza-Dönmez tarafından 1997-1999 yılları arasında gerçekleştirilen Amasya İli Yüzey Araştırmaları çalışmaları sırasında tespit edilen bu höyük, Yeşilirmak'ın önemli kollarından Çekerek Irmağı'nın güneyindeki verimli Geldingen Ovası'nda konumlanmaktadır (Harita 4)¹⁸⁶.

Oluz Höyük'te ele geçen çanak-çömlek parçaları ile özellikle çakmaktaşı alet ve yongalar, burada Geç Neolitik Çağ (M.Ö. 6500 - M.Ö. 5500) yerleşmelerinin yanı sıra Kalkolitik Çağ'ın Erken (M.Ö. 5500 - M.Ö. 4500) ve Geç (M.Ö. 4500 - M.Ö. 3500) dönemlerinin olası varlıklarına işaret etmiştir. Bunların yanı sıra höyükte bulunan diğer çanak-çömlek parçaları burada Erken Tunç Çağı (M.Ö. 3500-2000), Orta Tunç Çağı/Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nın, Eski Hitit Dönemi (M.Ö. 2000-1450), Geç Tunç Çağı/Hitit İmparatorluk Dönemi (M.Ö. 1450-1190), Orta Demir Çağı/Klasik Frig Dönemi (M.Ö. 850-650), Geç Demir Çağı/Geç Frig Dönemi (M.Ö. 650-330)'nin ve Hellenistik Çağı (M.Ö. 330-30)'nin yaşadığını ortaya koymuştur. Ayrıca burada Ortaçağ (10-14 yüzyıl)'a ait yerleşmelerin izleri saptanmıştır (Resim: 9-10-11-12-13-14-15)¹⁸⁷.

Oluz Höyük'te yapılan 2012 yılı sistematik arkeolojik kazı çalışması ile Anadolu'da ilk kez Akhaimenid medeniyetine dair bir yerleşmeyi mimari kimliği, kent dokusu ve diğer kültürel nitelikleriyle tanımamız ve anlamamızın fırsatı ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu höyüğün 2. mimari tabakasında bulunan anıtsal yola "Pers Yolu" ismi verilmiştir. Bu yolun sonu kompleks bir yapıya çıkmaktadır. Bununla birlikte 2010 yılından itibaren A açması'nda, Pers Yolu istikameti boyunca derinleşme ve genişleme çalışmaları başlatılmıştır. Bunun sonucunda da ele geçen kurşun sapan tanelerinin sayısı yirmi sekize ulaşmıştır¹⁸⁸. Aynı zamanda yolun güney uzantısı üzerinde ateşle ilgili bir

¹⁸⁶ Şevket Dönmez ve E. Emine Naza-Dönmez, 2007, *a.g.e.*, 49, 68.

¹⁸⁷ Şevket Dönmez ve E. Emine Naza-Dönmez, 2007, *a.g.e.*, 49, 70-71, 73-74.

¹⁸⁸ Şevket Dönmez, Aslıhan Yurtsever-Beyazıt, "Oluz Höyük Kazısı Altıncı Dönem (2012) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar", *Colloquium Anatolicum*, S.XII, Ayı Basım/Offprint, İstanbul 2013, 177.

ayinin izlerini taşıyan bir ateş yakma çukuru saptanmıştır¹⁸⁹. Oluz Höyük'te Pers medeniyetine dair kalıntılar ve bulgular, buranın bugüne kadar Kappadokia Bölgesi'nde saptanan tek Pers yerleşmesi olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda bu höyükte ele geçen kurşun sapan taneleri burada ve yakın çevresinde önemli askeri faaliyetlerin gerçekleştiğini göstermektedir. Tarihi coğrafya ile arkeolojik verileri birlikte değerlendiren Şevket Dönmez ve Aslıhan Yurtsever-Beyazıt'a göre, filolojik veriler eksik olsa da Oluz Höyük-Kritalla eşitliği önerilebilir¹⁹⁰. Özlem Sirgavaz ise, Oymağaç ve Ortaköy'le bağlantısını, coğrafi konumunu ve son yıllardaki kazı bulgularını esas alarak Oluz Höyük'ün Hitit Dönemi yerleşmelerinden İştahara olabileceği değerlendirmesinde bulunmuştur¹⁹¹.

2.1.6. Doğan-tepe

Doğan-tepe, Amasya'nın yaklaşık 25 km. güneybatısında Oluz Höyük'ün ise, kuş uçuşu 5 km. kuzeyinde yer almaktadır. Buranın yüksekliği yaklaşık 40 m iken boyutu 400x300 m.'dir. Ayrıca Doğan-tepe, I. derece arkeolojik sit alanı konumundadır. Bu sit alanının sınırlarının kontrol edilmesi için ilk kez 2007 yılında burada 5 adet 5X5 m boyutlarında sondaj açmaları açılmıştır. Yapılan arkeolojik kazılar neticesinde sit alanının, kasabanın %90'lık kısmını kapsadığı, buranın doğu ve kuzey yamaçlarının Erken Tunç Çağı'nda mezarlık olarak kullanıldığı, Asur Ticaret Kolonileri ile Hitit dönemlerinde ise, çöplük olarak kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Buradaki ilk yerleşimin Geç Kalkolitik Çağ'da başladığı ve aralıksız olarak Erken, Orta, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik Dönem, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Döneminde de sürdüğü anlaşılmıştır¹⁹².

---

¹⁸⁹ Şevket Dönmez, Aslıhan Yurtsever-Beyazıt, "Oluz Höyük Kazısı Yedinci Dönem (2013) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar", *Colloquium Anatolicum*, S.XIII, Ayrı Basım/Offprint, İstanbul 2014, 112-113.

¹⁹⁰ Şevket Dönmez, Aslıhan Yurtsever-Beyazıt, 2013, *a.g.e.*, 178-179.

¹⁹¹ Özlem Sir Gavaz, "Çankırı-Çorum-Amasya Hattı Üzerindeki Hitit Yerleşimlerinin Lokalizasyon Sorunlarıyla İlgili Genel Bir Değerlendirme (A General Evaluation On Localization Problems Of Hittite Places On Çankırı-Çorum-Amasya Line)", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11/2, 2018, 1257.

¹⁹² Şevket Dönmez, Celal Özdemir, "Amasya İlinde Yeni Araştırmalar: Oluz Höyük ve Doğan-tepe Kazıları", *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, C.I, Çorum 25-31 Ağustos 2008, Ankara 2010, 232.

1962 yılında Sedat Alp'in Doğantepe'de bulunan Hitit Heykeli ve Hitit mühürünü görmesi, burayı tetkik etmesine sebep olmuştur¹⁹³. Burada ele geçen heykel, Frtına Tanrısı Heykelciği'dir. Doğantepe Heykelciği ile Frtına Tanrısı kültü birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkan Doğantepe=Hakmişt eştliği, bir ipucu olarak görülmektedir. Ayrıca Doğantepe=Hakmişt eştliğini mantıklı kılan bir diğer veri de, birçok önemli Hitit yerleştmesine varılan yolun Tapigga/Maştat ve Sapinuva/Ortaköy zerinden Doğantepe olmasıdır¹⁹⁴.

2.1.7. Ayvalıpınar I

Amasya'nın Göynücek ilçesine 15 km uzaklıkta yer alan Ayvalıpınar köyünün 2 km güneyinde bulunan bu höyük, Küçük Tepe olarak da isimlendirilmektedir¹⁹⁵. Bu höyük 250x100 m boyutlarında ve ova seviyesinden 6 m yüksekliğe sahiptir. Söz konusu höyük yüzeyinde ele geçen çanak-çömlekler, burada Kalkolitik ağ, Erken Tunç ağı ve Hitit Dönemi'nin yaştandığını kanıtlamıştır. Hitit Dönemini yansıtan çanak-çömlek buluntuları, M.. II. binyılda buranın çok önemli bir merkez olduğunu göstermektedir. Bu höyükte ele geçen Kalkolitik ağ anak-çömlekleri, çok iyi açkılı, iyi piştirilmışt ve özenle yapılmıştır. Bunların i yüzeyleri kahverengi-kırmızı, dışt yüzeyleri ise, siyah renktedir (Resim: 16). Öyle ki burada araştırmaya yapan Mehmet ve Nesrin zsait'e göre, bu yöredeki en nitelikli çanak-çömlekler, bu höyükte ele gemiştir¹⁹⁶.

2.1.8. Ayvalıpınar II

Ayvalıpınar II Höyüğü, Ayvalıpınar I Höyüğü 'nn 100 m güneyinde ve Akpınar kaynağına doğru uzanan ova üzerinde bulunmaktadır. Bu höyükte ele geçen çanak-çömlekler çoğunlukla Erken Tunç ağı'na aittir. Burada çalıştırmaya yapan Mehmet ve Nesrin zsait, bu höyüğün adını Ayvalıpınar II olarak adlandırmıştır. Ayrıca söz konusu araştırmacılar elde ettikleri bilgiler ışığında, Amasya'nın Göynücek ilçesindeki

¹⁹³ Sedat Alp, "Amasya Zara Bucağı'nda Bulunan Hitit Heykeli ve Diğer Hitit Eserleri", *Ankara Anadolu (Anatolia) Dergisi*, C.6, S. 6, 1961, 191-192.

¹⁹⁴ Şevket Dönmez, Celal zdemir, 2010, *a.g.e.*, 230.

¹⁹⁵ Sinan zbey, 2010, *a.g.e.*, 43.

¹⁹⁶ Mehmet zsait, "1989 Yılı Göynücek evresi Tarihöncesi Araştırmaları", *VIII. Araştırmaya Sonuçları Toplantısı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 28 Mayıs-1 Haziran 1990, 48, 54.

yerleşmelerin geçmişinin Kalkolitik Çağ'dan itibaren başlayarak Tunç Çağları, Frig, Hellenistik, Roma Dönemlerine kadar sürdüğünü ve bu zaman içerisinde nispeten az bir kültür boşluğunun olduğunu belirtmişlerdir¹⁹⁷.

Ayvalıpınar II Höyüğü'nde ele geçen Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı çanak-çömlekleri, Dündartepe, Horoztepe, Dereağıl, Aşıtepe ve Kümbettepe'deki höyüklerde bulunan çanak-çömlekler form ve teknik özellikler bakımından büyük benzerlik göstermektedir. Söz konusu bölgede bulunan Erken Tunç Çağı çanak-çömleklerinin bazıları iç-dış yüzeyi siyah, bazılarınkı ise iç-dış yüzeyi kırmızı renkte boya astarlıdır. Bu farklılık haricinde hepsi iyi ačkılı ve iyi pişirilmiştir (Resim: 17)¹⁹⁸.

2.2. TUNÇ ÇAĞI

Tunç Çağı ismini, alet yapılırken bakıra %10 oranında kalayın eklenmesiyle oluşan tunçtan almaktadır. Bu çağ, M.Ö. 3000-1200 yıllarını kapsamakta olup, erken-orta-geç olmak üzere 3 evre olarak tespit edilmiştir. Söz konusu çağda yaygın olarak tunç kullanılmıştır. Fakat bu durum Anadolu'da birden ve aynı zaman diliminde gerçekleşmemiştir. Bunun nedeni bu çağın başlarında bakır kullanımı yaygın olduğundan tunç, sadece birkaç medeniyet tarafından kullanılmıştır. Bu yüzdendir ki, M.Ö. 3000-2000 yılları arasına tarihlenen Erken Tunç Çağı'na "Bakırçağı" da denmektedir¹⁹⁹.

2.2.1. Erken Tunç Çağı

Erken Tunç Çağı'nda madenciliğin gelişmesiyle birlikte iş bölümüne bağlı kent yaşamının temelleri atılmıştır. Değişen bu yaşam şekli, ilk siyasal örgütlenmenin ve ilk bağımsız beyliklerin kurulmasının hazırlayıcısı olmuştur. Aynı şekilde bu gelişme mimariye de yansımış ve megaron tarzı anıtsal yapılar ortaya çıkmıştır. Bu görkemli yapılarda üst tabaka otururken halk, basit ve gösterişsiz yapılarda hayatlarını

¹⁹⁷ Mehmet Özsait, 1990, *a.g.e.*, 48, 54.

¹⁹⁸ Mehmet Özsait, 1990, *a.g.e.*, 48, 54.

¹⁹⁹ Nuriye Karakaya, 1988, *a.g.e.*, 30-31.

sürdürmüşlerdir. Anadolu’da söz konusu bu çağ kültürünün yaşandığı yedi bölgeden biri, Pontos Bölgesi’dir²⁰⁰.

J. Yakar’a göre, Erken Tunç Çağı Pontos kültürü, tam anlamıyla yerli Anadolu kültürünü tanımlamamaktadır. Bunda, M.Ö. 3 Bin’in ikinci yarısında Amasya, Tokat, Çorum gibi yerlerin Proto Hint-Avrupa kökenli gruplarca işgal edilmesi ve sonrasında bu gruplarla yerli halkın birbirlerine karışmış olması etkindir. Söz konusu kültür J. Mellaarta’a göre, Amasya-Merzifon Bölgesini, Yeşilirmak ile Kelkit Vadisini ve Sinop’tan Yeşilirmak’a değin Karadeniz sahillerini kapsamaktadır. Bu alanda yaşayan Pontos halkı, duvarlarının çamur, çalı ve çırpıdan meydana geldiği yapılarda yaşamışlardır. Söz konusu topluluğun seramiklerinin renkleri gri ve siyah, süslemeleri kazıma tekniği ve beyaz boyayla yapılmıştır. Ayrıca bu seramikler çok kalitelidir²⁰¹. Merzifon civarından getirilerek Amasya Müzesi tarafından satın alınan dört çömleğin özellikleri ise, Orta Anadolu’da etkili olan bir moda anlayışı ve metal kabın taklit edilmesi ile yapılmıştır. Bunların yerel atölyelerde üretildikleri ve bu üretim tarihlerinin Erken Tunç Çağı II sonları ile Erken Tunç Çağı III olduğu düşünülmektedir²⁰². Ayrıca Orta Anadolu’daki bu taklit kaplar, Erken Tunç Çağı’nın Geç I. Katı’nın M.Ö. 2700 yılının öncesine tarihlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur²⁰³.

Pontos’taki Erken Tunç Çağı iskânlarının ticari ve askeri merkez üssü konumu olan Amasya Kalesi’nin etrafındaki köy ve kasabalar olarak ortaya çıkan, yerleşmeler arasında Leğenkaya, Toklu Tepe, Türkmenlik Tepe, Yalnız Tepe, Yoğurtçu Baba, Oğulbağı, Çaylak Değirmeni mevkiileri bulunmaktadır²⁰⁴. Amasya’nın Merkez İlçesi’nde Sarımeşe Tepe, Dökme Tepe, Gökhöyük, Doğantepe²⁰⁵ ve Oluz Höyük’te bu

---

²⁰⁰ Nuriye Karakaya, 1988, *a.g.e.*, 31.

²⁰¹ Nuriye Karakaya, 1988, *a.g.e.*, 32-33.

²⁰² Şevket Dönmez, “Amasya Müzesi’nden Merzifon Kökenli Dört Çömlek” *Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi*, Olba IV, Mersin 2001c, 27, 29.

²⁰³ Şevket Dönmez, “Orta Karadeniz Bölgesi’nin İlk Tunç Çağı II Öncesi Kültürel Gelişimi Üzerine Yeni Gözlemler/Recent Observations on the Cultural Development of the Central Black Sea Region Before Early Bronze Age II”, *Black Sea Studies Symposium Proceedings /Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, D. Erciyas ve E. Koparal (Ed.), Ankara 2006, 72.

²⁰⁴ Gözde Birsal Varol, 2019, *a.g.e.*, 7-8.

²⁰⁵ Şevket, Dönmez, “Sinop-Samsun-Amasya İleri Yüzyet Araştırması, 1997”, *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Tarsus 25-29 Mayıs 1998, Ankara 1999, 519-520.

çağa ait çanak-çömlekler bulunmuş olup²⁰⁶ 2009 yılında Harşena Kalesi'nde yapılan kazılar sırasında Erken Tunç Çağı'na tarihlenen obsidyen dilgi ele geçmiştir²⁰⁷. Amasya'nın Merzifon İlçesi'nde Büyük Küllük Tepe, Küçük Küllük Tepe²⁰⁸, Hacıbayramın Tepe, Kurt Sivrisi, Killik Arası, Bel Höyük, Hamam Tepesi'nde de bu çağa ait çanak-çömlekler bulunmuştur. Ayrıca bu ilçenin Kötüköy Tepesi, Ayvanın Dereler mevkiisi²⁰⁹, Alıcık Höyük, Onhoroz Tepe, Alacapınar ve Samadolu Höyüğü'nde bu çağa ait yerleşmelerin olduğu tespit edilmiştir²¹⁰. Aliğa Pınarı, Karatepe, Dericik I, Hamam Tepesi, Onhoroz, Elma Tepesi, Hacıbayramın Tepe, Bel Höyük, Akkaya-Hıdırlık, Tilki Tepesi, Üçtaş, Kurt Sivrisi Amasya'nın Merzifon İlçesi'ndeki Erken Tunç Çağı ve sonrası (M.Ö. I. Binyıla kadar) olan ova yerleşmeleridir²¹¹.

Amasya'nın bir diğer ilçesi olan Gümüşhacıköy'deki Karacaören I, Karacaören II (Hacıpınarı), Kadimpınarı, Selçuk, Niyazbaba, Asarcık (Çaltepe), Hamamözü²¹², Kartalkaya²¹³, İsmail Pınarı, Kabalak Deresi, Akkaya, At Ağılı, Susuz Tarla, Fatma Pınarı, Gaffar Dede I, Gaffar Dede II, Kızlar Kayası, Kayabaşı I, Kayabaşı II, Sultan Çayırı²¹⁴, Bekçi Tepe, Çömezler, Sarıkabın Kışla (Kartalkaya)²¹⁵ ve Sallar Höyük'te de Erken Tunç Çağı'na ait çanak-çömlekler bulunmuştur²¹⁶. Amasya Taşova İlçesi'ne bağlı Kabayar, Mülkbükü, Ekiztepe, Kuştepe, Iğınca I, Ansar Kalesi, Yenipınar, Korama Pınarı, Kale-Hızırönü, Akyazı Tepe'de bu çağa ait çanak-çömlekler bulunurken Kütüklük, Bıdak, Çambükü, Çömleklik mevkiilerinde ise, Erken Tunç Çağı yerleşmesi

---

²⁰⁶ Şevket Dönmez, 2005a, *a.g.e.*, 472.

²⁰⁷ E.E. Naza Dönmez, "Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2010 Dönemi Çalışmaları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt*, Malatya 23-28 Mayıs 2011, Ankara 2012, 273.

²⁰⁸ Mehmet Özsait, "1995 ve 1996 Yıllarında Amasya-Merzifon ve Gümüşhacıköy Yüze Y Araştırmaları", *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 1998, 150-151.

²⁰⁹ Mehmet Özsait, "2001 Yılı Samsun ve Amasya Yüze Y Araştırmaları", *XX. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara 27-31 Mayıs 2002, Ankara 2003a, 129-131.

²¹⁰ Şevket Dönmez, 2005a, *a.g.e.*, 468-469, 471.

²¹¹ Mehmet Özsait, Nesrin Özsait, 2002c, *a.g.e.*, 528.

²¹² Mehmet Özsait, 1989, *a.g.e.*, 368-370.

²¹³ Mehmet Özsait, 1990a, *a.g.e.*, 128.

²¹⁴ Mehmet Özsait, Abdullah Dünder, "1995 Yılı Amasya-Gümüşhacıköy ve Hamamözü Yüze Y Araştırmaları", *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, Ankara 27-31 Mayıs 1996, Ankara 1997, 172-175.

²¹⁵ Mehmet Özsait, 1998, *a.g.e.*, 145-146.

²¹⁶ Şevket, Dönmez, "Sinop-Samsun-Amasya İlleri 1998 Yüze Y Araştırması", *XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara 24-27 Mayıs 1999, Ankara 2000, 234.

tespit edilmiştir²¹⁷. Amasya'nın Hamamözü İlçesi Paralı Tepe²¹⁸, Tekke Tepe, Yeniköy, Çittirin Bayır, Karataş Tepe I, Karataş Tepe II, Paralı Tepe II²¹⁹, Kale Tepe' de de bu çağa ait çanak-çömlekler ele geçmiştir. Hamamözü İlçesi Terebeği ve Ekinaları mevkilerinde²²⁰, Amasya'nın Suluova İlçesi Kümbet Tepe (Alevi Tepe), Dereağıl Tepe, Aşıtepe Kalesi, Yoğurtçubaba Tepe, Kanatpınar (Devret) Höyük, Hatun Tepesi Höyüğü²²¹ ile Amasya'nın Göynücek İlçesi'nde Gediksaray Höyüğü'nde de bu çağa ait yerleşmeler olduğu saptanmıştır²²². Söz konusu çağdan Roma İmparatorluğuna değin yerleşmelerin olduğu höyükler ise, Elma Tepesi, Samadolu ve Alicik'tir. Bunun yanında hem Tunç Çağını hem de Demir Çağını temsil eden diğer höyükler, Hatuntepe, Kümbet, Üçtaş, Alçak, Kayadüzü, Aksungur ve Aliğa Pınarı'dır²²³.

2.2.1.1. Türkmenlik Tepe Höyüğü

Höyük, Amasya'nın il merkezine 13 km uzaklıkta yer almaktadır²²⁴. Konum itibariyle Samsun - Amasya yolundan görülen ve Alakadı köyünün hemen doğusundaki Türkmenlik olarak adlandırılan yerde bulunmaktadır²²⁵. Bu höyüğün yaklaşık olarak boyutları 100x130 m ve yüksekliği de 20 m'dir. Türkmenlik Tepe Höyüğü'nün bulunduğu alanda birçok kaçak kazı yapıldığı tespit edilmiş olup, bu höyüğün çevresi de bir tarım arazisi olarak kullanılmıştır²²⁶. Söz konusu höyüğün tahribata uğrayan tepe ve eteklerinde araştırmalarda bulunan M. Özsait ve ekibi burada çok sayıda çanak-çömlek ele geçirmiştir. Bunlardan bazılarının içi-dışı siyah, bazılarının içi kırmızı, dışı kurşuni iken bazılarının içi-dışı koyu kırmızı, bazılarınıninki de içi siyah dışı ise, kırmızı rengindedir. Bu çanak-çömleklerin çoğu iyi ačkılı ve iyi pişirilmiştir. Ayrıca burada

²¹⁷ Mehmet Özsait, Özdemir Koçak, 1995, *a.g.e.*, 273-277.

²¹⁸ Şevket Dönmez, 2007a, *a.g.e.*, 1-2.

²¹⁹ Mehmet Özsait, Abdullah Dündar, 1997, *a.g.e.*, 176-178.

²²⁰ Mehmet Özsait, 1998, *a.g.e.*, 147-148.

²²¹ Şevket Dönmez, 2010a, *a.g.e.*, 115-116.

²²² Şevket Dönmez, 1998, *a.g.e.*, 234; Şevket Dönmez, 2005, *a.g.e.*, 473.

²²³ Gözde Birsal Varol, 2019, *a.g.e.*, 7-8.

²²⁴ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 40.

²²⁵ Mehmet Özsait, 1988, *a.g.e.*, 289.

²²⁶ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 40.

E.T.Ç. çanak-çömlekleriyle birlikte obsidyen ve çakmaktaşıdan dilgi ve çekirdekler de ele geçmiştir²²⁷.

2.2.1.2. Toklutepe Höyüğü

Toklutepe Höyüğü, Amasya'nın Göynücek ilçesine 13 km uzaklıkta ve Şıhlar köyünün 4 km güney batısındaki Çekerek Irmağının 1 km doğusunda bulunmaktadır²²⁸. Bu höyüğün boyutları 150x100 m ve yüksekliği de 8-10 m'dir. Söz konusu höyük, M. Özsait'in 1989 yılında yaptığı yüzey araştırmalarında tespit edilmiştir. Ayrıca 1992 yılında I. derece arkeolojik sit alanı olarak ilan edilerek, koruma altına alınmıştır (Resim: 18-19)²²⁹. Yukarıda değindiğimiz araştırmacının burada yapmış olduğu araştırmalar neticesinde Toklutepe Höyüğü'nün Erken Tunç Çağı, M.Ö. II. Binyıl ve Frig Döneminde yerleşim gördüğü ortaya çıkmıştır. Ayrıca burada ele geçen Erken Tunç Çağı çanak-çömleklerinin hepsi orta pişmiş ve el yapımı olup, hamurunda ince kum, kireç-bitki katkısının olduğu tespit edilmiştir. Bunların bir kısmının iç-dış yüzeyleri gri renkte iken diğerleri, kahverengi boya astarlı ve açkılı bir özellik sergilemektedir²³⁰.

2.2.1.3. Çaylak Değirmeni

Höyük, Amasya'nın Göynücek ilçesine 8 km uzaklıkta yer almaktadır²³¹. Konum olarak Çaylak Değirmeni Höyüğü, Şıhlar Köyü'nün 2 km güneybatısında, Abacı Köyü yol ayrımının ise batısında kalan doğal bir yükseltinin (539 m) üzerinde bulunmaktadır. Bu alanda tarım yapılması höyükte tahribata neden olmuştur. Bu höyüğün boyutları 80x125 m yüksekliği ise, 8 m'dir²³². Söz konusu höyük, M. Özsait'in 1989 yılında yapmış olduğu yüzey araştırmalarında ilk defa tespit edilmiş ve burası 1992 yılında I. derece arkeolojik sit alanı olarak ilan edilerek, koruma altına alınmıştır²³³.

---

²²⁷ Mehmet Özsait, 1988, *a.g.e.*, 289.

²²⁸ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 46.

²²⁹ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 46, 279-280.

²³⁰ Mehmet Özsait, 1990, *a.g.e.*, 46.

²³¹ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 45.

²³² Mehmet Özsait, 1990, *a.g.e.*, 46-47.

²³³ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 44-45.

M. Özsait'in burada yapmış olduğu araştırmalar sırasında ele geçen çanak-çömlekler Erken Tunç Çağı'na tarihlenmektedir. Çaylak Değirmeni Höyüğü'nde bulunan seramiklerin büyük çoğunluğunun iç yüzeyleri kahverengi iken, gri veya siyah renginde olanlarda vardır. Bunların dış yüzeyleri ise kırmızı, siyah ya da kahverengi boya astarlıdır. Hamurlarında bitki katkılı, ince taşçık katkılarının bulunduğu bu çanak-çömlekler iyi açkılıdır (Resim: 20)²³⁴.

2.2.1.4. Yalnıztepe Höyüğü

Höyük, Amasya'nın Göynücek ilçesine 11 km uzaklıkta yer almaktadır. (Resim 21-22)²³⁵. Yalnıztepe Höyüğü, şıhlar Köyü'nün 3 km kuzeybatısında ve çekerek Irmağı'nın 1 km doğusunda yer alan bir yamaç yerleşmesidir²³⁶. Üzerinde tarım yapılan bu höyüğün boyutları 50x30 m ve yüksekliği de 6-7 m'dir. Söz konusu höyük, M. Özsait'in 1989 yılında yapmış olduğu yüzey araştırmalarında ilk defa tespit edilmiş olup, 1992 yılında I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiş ve koruma altına alınmıştır²³⁷.

Yalnıztepe Höyüğü'nde ele geçen çanak-çömlekler, burada Erken Tunç Çağı'nın yaşandığını ortaya koymuştur. Bu höyükte ele geçen seramikler, söz konusu höyüğün yakınında bulunan ve yukarıda değindiğimiz diğer höyüklerin buluntularıyla benzerlik göstermektedir²³⁸.

---

²³⁴ Mehmet Özsait, 1990, *a.g.e.*, 47, 50.

²³⁵ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 46, 280-281.

²³⁶ Mehmet Özsait, 1990, *a.g.e.*, 47.

²³⁷ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 46-47.

²³⁸ Mehmet Özsait, 1990, *a.g.e.*, 47.

BÖLÜM 3: TARİHİ ÇAĞLARDA AMASYA

Eskiçağ'da M.Ö. 2000 ile M.Ö. 1500 yılları arası Anadolu'da Orta Tunç Çağı olarak geçmektedir²³⁹. Bu çağın öncesinde Anadolu'da sadece Hattiler'in yaşadığı bilinmektedir²⁴⁰. Söz konusu topluluk, M.Ö. 3. bin senesinin ortalarından M.Ö. 2. Binyıla kadar Anadolu'da yerli halk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu halk, M.Ö. 2. Binyılın ilk yarısında Hititler'in, Anadolu kentlerini tek tek ele geçirmeye başlamasına dek Anadolu'nun hakîmi konumundadır. Bu yüzden Anadolu'nun bilinen en eski ismi “Hatti Ülkesi” olmuş ve Anadolu 1700 yıl boyunca “Hatti Ülkesi” olarak bilinmiştir. Hititler, edebiyat, mitoloji, din gibi birçok alanda Hattiler'den etkilenmiş ve böylelikle şehir, dağ, ırmak ve tanrı isimlerini hiç değiştirmeden onlardan almışlardır²⁴¹.

Anadolu'nun M.Ö. 2 bin ile M.Ö. 1600 tarihlerindeki siyasi manzarasını Hatti, Hurri yerel beylikleriyle birlikte çeşitli Hint-Avrupa kökenli beylikler oluşturmaktadır²⁴². Bu süreçte Hint-Avrupa dilini konuşan topluluklar Hitit, Pala ve Luviler'dir²⁴³. Bunlardan

---

²³⁹ Nuriye Karakaya, 1988, *a.g.e.*, 43.

²⁴⁰ Pınar Bülbül Yaman, *Hitit Dönemi Anadolu Coğrafyası*, Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2006, 55.

²⁴¹ Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 30-31.

²⁴² Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 42.

²⁴³ Pınar Bülbül Yaman, 2006, *a.g.e.*, 55.

kendilerini, Nesi’li olarak adlandıran topluluk sadece Orta Anadolu Bölgesinde yaşamıştır. Birçok beyliğin var olduğu bu dönemde Asurlu tüccarlar da, Orta Anadolu Bölgesi’nde ticaret yapacakları pazar yerleri oluşturmuşlardır²⁴⁴.

Amasya’da Orta Tunç Çağı’na ait en zengin buluntuların ele geçtiği yer Mahmatlar Höyüğü’dür²⁴⁵. Amasya-Tokat güzergâhının 23. ve 24. kmler arasında, kuzey taraftaki eğimli bir yamaçta bulunan bu höyükteki mezarlardan ele geçen altın kaplar, gümüş külçeler ve bronz baltalar Alacahöyük’teki yerel beylerden ele geçen eserleri çağrıştırmaktadır (Resim: 23-24-25)²⁴⁶. Bu nedenle söz konusu buluntular ile Alaca Höyük’teki yerel beylere ait mezarlardan ele geçen buluntular arasında bir benzerlik vardır (Resim: 26-27)²⁴⁷.

Amasya-Mahmatlar, Alacahöyük, Horoztepe höyüklerinde yapılan kazılar sonucu ortaya çıkartılan kral mezarlarındaki hayvan heykelciklerinin benzerine Güney Rusya Maikop Medeniyeti’nde de rastlanmıştır (Resim: 28)²⁴⁸.

3.1. ORTA VE GEÇ TUNÇ ÇAĞI

M.Ö. 2000 ve M.Ö. 1190 yılları arasında Anadolu’da Orta ve Geç Tunç Çağı yaşanmıştır²⁴⁹. Orta Tunç Çağı’nın erken evreleri ile çağdaş olan Asur Ticaret Kolonileri Dönemi yerleşmeleri Orta Karadeniz Bölgesi’nin kıyı ve kara kesiminde yer alırken Orta Tunç Çağı’nın geç evreleri ile çağdaş olan Eski Hitit Dönemi Kıyı Kesmi’ndeki yerleşimlerinin sadece kara kesiminde yer alması, kıyıldakilerin Kaşkalar tarafından ortadan kaldırıldığını göstermektedir²⁵⁰. Dolayısıyla Orta Tunç Çağı’ndaki yerleşimler,

---

²⁴⁴ Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 30, 46.

²⁴⁵ Ekrem Akurgal, 2005, *a.g.e.*, 17; Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 32.

²⁴⁶ Hamit Koşay ve Mahmut Akok, “Amasya Mahmatlar Köyü Definesi”, *Bulleten*, C.XIV, S.31, 1950, 481, 483.

²⁴⁷ Hamit Koşay ve Mahmut Akok, 1950, *a.g.e.*, 481.

²⁴⁸ Ekrem Akurgal, 2005, *a.g.e.*, 23, 26.

²⁴⁹ Şevket Dönmez, 2010a, *a.g.e.*, 114.

²⁵⁰ Şevket Dönmez, “Orta Karadeniz Bölgesi Yüzey Araştırması”, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, Oktay Belli (Ed.), Ankara 2000b, 333.

Erken Tunç Çağında olduğu gibi yoğun olmamıştır²⁵¹. Bunda etkin rol oynayan ise, Kaşkalar'dır. Hititler'le bu topluluk arasında büyük çekişmeler yaşanmış ve Hititler, Eski Hitit Döneminden itibaren bu bölgenin Kara Kesimi'ni Kaşkalar'a karşı tampon bir bölge olarak kullanmıştır²⁵². Vezirköprü Oymaağaç²⁵³, Mezirfon Onhoroz Tepe, Alacapınar Tepe, Amasya Oluz Höyük ve Doğantepe gibi önemli yerleşmeleri²⁵⁴ buna örnek verebiliriz.

Amasya'da Orta ve Geç Tunç Çağ'a ait bulgular, İsmail Pınarı, Kabalak Deresi, At Ağılı, Susuz Tarla, Sultan Çayırı, Paralı Tepe I, Kayabaşı I ve II, Karataş Tepe I²⁵⁵, Alıcık Höyük, Onhoroz Tepe, Alacapınar Tepe (Hayrettin I), Delicik Tepe (Hayrettin II), Samodolu Höyüğü, Yoğurtçubaba Tepesi, Dereağıl Tepesi, Oluz Höyük²⁵⁶, Gediksaray Höyük, Kale-Hızırönü Tepe²⁵⁷, Doğantepe²⁵⁸, Mülbükü, Ekiztepe, Ilgıncak I, Ansar Kalesi, Yenipınar, Karamusa Keh²⁵⁹ Kümbet Tepe, Gözdere Höyük, Söbe Dede, Ahuri Höyük²⁶⁰, Karacaören I, Kadimpınarı, Seşçuk, Gevron, Bekçi Tepesi, Büyük Küllük Tepe, Küçük Küllük Tepe, Onhoroz Pınarı, Aliğa Pınarı, Karatepe-Büyüktepe, Mercimekli Tepe, Kocatepe, Aksungur Höyük, Tilki Tepesi, Kavakpınarı, Hamam Tepesi, Küçük Tepe, Altıntepe, Körceviz, Türkmenlik Tepe, Sarımeşe Tepesi, Gökhöyük,, Gediksaray Höyüğü, Kocamantepe, Toklutepe, Cinlitepe, Ayvalıpınar I,

²⁵¹Mehmet Özsait, "Surveys in the Central Black Sea Region", *İstanbul University's Contributions to Archaeology in Turkey (1932-2000)*, Oktay Belli (Ed.), Ankara 2001, 310; Mehmet Özsait, 2000, *a.g.e.*, 340.

²⁵²Şevket Dönmez, "The Central Black Sea Region Survey", *İstanbul University's Contributions to Archaeology in Turkey (1932-2000)*, Oktay Belli (Ed.), İstanbul 2001a, 304; Şevket Dönmez, "The 2nd Millennium BC Settlements in Samsun and Amasya Provinces, Central Black Sea Region, *Ancient West & East I/2*, Brill Leiden-Boston 2002b, 276; Şevket Dönmez, "1997-1999 Yılları Yüze Araştırmalarında İncelenen Samsun- Amasya illeri İ.Ö. 2. Binyılı Yerleşmeleri", *Belleten LXV/244*, Ankara 2002a, 888; Şevket Dönmez, "Orta Karadeniz Bölgesi Yüze Araştırmaları (1997- 2004) Yeni Değerlendirmeler ve Genel Sonuçlar", *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu Cilt II*, G. İltar (Ed.), Ankara 2009, 186-187; Şevket Dönmez, 2000b, *a.g.e.*, 333.

²⁵³R. Maria Czichon, "Oymaağaç Höyük/Nerik(?)", *Hititler, Bir Anadolu İmparatorluğu/Hittites, An Anatolian Empire*, M. Doğan - M. Alparslan (Ed.), İstanbul 2013, 300.

²⁵⁴Şevket Dönmez, 2001a, *a.g.e.*, 304; Şevket Dönmez, 2002b, *a.g.e.*, 276; Şevket Dönmez, 2002a, *a.g.e.*, 888; Şevket Dönmez, 2009, *a.g.e.*, 187; Şevket Dönmez, 2000b, *a.g.e.*, 333.

²⁵⁵Mehmet Özsait, Abdullah Dündar, 1997, *a.g.e.*, 172-177.

²⁵⁶Şevket Dönmez, 2005a, *a.g.e.*, 468-472.

²⁵⁷Şevket, Dönmez, 2000, *a.g.e.*, 234, 237.

²⁵⁸Şevket, Dönmez, 1999, *a.g.e.*, 520.

²⁵⁹Mehmet Özsait, Nesrin Özsait, "Amasya'da M.Ö. II. Bin Yılı Yerleşmeleri", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi*, Çorum 16-22 Eylül 1996, Ankara 1998, 457-459.

²⁶⁰Şevket, Dönmez, 2010a, *a.g.e.*, 114.

Sonusa-Kabayar Höyük, Kuş Tepesi, Kale Tepesi ve Kütüklük'te ele geçmiştir²⁶¹. Amasya Kalesi'nde de Geç Tunç Çağı iskânına ait izler mevcuttur²⁶². Bu yerleşmeler içerisinde özellikle Oluz Höyük, Alacapınar (Hayrettin I) ve Gediksaray Höyük'ün boyutlarının büyük ve Erken Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi içine kadar uzanan bir süreci yansıtan tabakalara sahip olması, dikkatleri bu höyükler üzerine çekmiştir²⁶³.

3.1.1. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, Orta Tunç Çağı'na tekabül etmektedir²⁶⁴. Bu çağ, M.Ö. 1960-1750 yılları arasında kapsamaktadır²⁶⁵. Bu süreçte Asurlu tüccarlar, Anadolu şehirleriyle ticaret yapmışlar ve böylelikle Yukarı Mezopotamya'daki çivi yazısı Anadolu'ya taşınmıştır. Böylelikle Anadolu'da tarihi çağlar başlamıştır²⁶⁶.

Asurlu tüccarlar, Anadolu ile kurmuş oldukları bu ticareti bir takım güzergâhları takip etmek suretiyle gerçekleştirmişlerdir (Harita 5)²⁶⁷. Söz konusu tüccarların yapmış oldukları ticaret eşya değiş-tokuş esasına dayanmaktadır. Yani bu tüccarlar Anadolu'dan bakır almışlar, karşılığında kumaş, kalay vermişler ve bu ticaretten büyük gelirler elde etmişlerdir. Ayrıca bu tüccarlar, Orta Anadolu Bölgesinde "Karum" diye nitelendirdikleri ticaret merkezleri de oluşturmuşlardır²⁶⁸. Başlangıçta düzensiz bir şekilde devam eden bu ticaret M.Ö. 19. yüzyılda düzene bindirilmiştir²⁶⁹.

---

²⁶¹ Şevket Dönmez, "Protohistorik Çağ'da Amasya", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Amasya 13-15 Haziran 2007, Amasya 2007, 1300.

²⁶² Amasya Valiliği, *Amasya Kültür Envanteri*, 1. Baskı, Amasya 2007, 57.

²⁶³ Şevket Dönmez, 2007, *a.g.e.*, 1300.

²⁶⁴ Aslıhan Yurtsever Beyazıt, "Güncel Arkeolojik Bulgular Işığında M.Ö. 2. Binyılda Amasya Bölgesi", *Tüba-Ar Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, S.17, 2014, 92.

²⁶⁵ Nuriye Karakaya, 1988, *a.g.e.*, 44.

²⁶⁶ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 7.

²⁶⁷ Nilüfer Çolpan, *Hititlerin Anadolu'ya Göçü Ve Çevre Kültürlerle Etkileşimi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, 140, 144.

²⁶⁸ Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 46.

²⁶⁹ Ekrem Akurgal, 2005, *a.g.e.*, 40; Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 46.

Amasya'daki Ayvalıpınar Höyüğü'nden ele geçen taş mühür²⁷⁰ ve çok sayıda çanak-çömlek Asur Ticaret Kolonileri Dönemine aittir (Resim: 29-30-31). Bu höyük, Erken Tunç Çağından itibaren kullanıldığı bilinen ve önemli bakır madenlerine sahip Merzifon'un 60 km uzağında yer almaktadır²⁷¹. Bu nedenle Asurlu tüccarların bakır üretimini gerçekleştirdiği önemli kentlerden biri olan Turhumit'in, bakır madenine yakın konumda olması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda Turhumit'in, Ayvalıpınar olabileceği akla gelmektedir. Turhumit'in, Hitit metinlerindeki Durmitta ile aynı yer olma olasılığı da söz konusudur (Harita 6). Ayrıca Amasya'da bu höyüğün yanı sıra Oluz Höyüğü'nde, Asur Ticaret Koloni Çağı'nda iskân gördüğü kanıtlanmıştır (Resim: 32-33)²⁷².

3.1.2. Hitit Döneminde Amasya

Hititler, yaklaşık M.Ö. 2000'li yıllarda Anadolu'ya gelmişler ve buradaki siyasi-sosyal-ekonomik durumu değiştirmişlerdir. Bunun yanı sıra Hatti beyliklerinin olduğu bu dönemde Asurlu tüccarlar Anadolu'da ticaret yapmaktaydılar. Ticaretle birlikte birçok Anadolu kentinin yıldızı parlamıştır. Bu yerlerin başında Kaniş gelmektedir. Bu dönemde Kuşarra ise, Hitit Krallık merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu krallık Asur Ticaret Koloni Döneminin sonlarına doğru Orta Anadolu'daki kentlerin denetimini ele geçirmeyi başarmıştır²⁷³. Hititler tarafından tek bir çatı altında bu kentlerin toplanmasıyla Hitit Devleti'nin temelleri atılmıştır²⁷⁴. Böylelikle de M.Ö. 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Orta Anadolu'daki yerel beyliklerin merkezi konumundaki bu kentler federasyon şeklinde örgütlenerek, Hitit Devleti kurulmuştur. Bu örgütlenmenin en dikkat çekici özelliği büyük kralla birlikte "Asiller Meclisi" adlı bir yönetim organının bu ilk siyasi birliğin oluşmasında ve bu birliğin seçilmesinde söz sahibi olmasıdır²⁷⁵. Söz konusu

²⁷⁰ Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Celal Özdemir, "Amasya Müzesi'nde Bulunan Bir Garip Mühür", *Veysel Donbaz'a Sunulan Yazılar/DUB.SARE.DUB.BA.A Studies Presented in Honour of Veysel Donbaz*, Şevket Dönmez (Ed.), Ayrıbasım/Offprint, İstanbul 2010, 95.

²⁷¹ Aslıhan Yurtsever Beyazıt, 2014, *a.g.e.*, 85.

²⁷² Aslıhan Yurtsever Beyazıt, 2014, *a.g.e.*, 85-98.

²⁷³ Nilüfer Çolpan, 2008, *a.g.e.*, 11-12.

²⁷⁴ Hülya Kayaöz, *Hititlerde Tarım Ve Hayvancılık*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2019, 8.

²⁷⁵ Nilüfer Çolpan, 2008, *a.g.e.*, 13-14.

örgütlenme döneminde Amasya kenti, Hitit Konfederasyonu'nu oluşturan 13 kent devletinden birini meydana getirmiştir²⁷⁶.

Hitit Krallığı Döneminde (M.Ö. 1650-1190) Amasya, Kızılırmak (Maraşsantiya) Kavsi İçi ve yakın çevresine lokalize edilen Hatti Ülkesi sınırlarında bulunmaktadır. Yani günümüzde Tokat ve Sivas'la eşitlenen Yukarı Ülke'nin bir parçasıdır. Hatta Amasya kent merkezinin, Hitit Krallığı'nın Yukarı Ülke'deki bir eyalet merkezi olan Hakmiş (Hakpiş) olduğuna dair görüşler vardır²⁷⁷. Hitit Devleti Kral Hantili (M.Ö. 1590 - M.Ö. 1560) zamanında Kaşka saldırılarına maruz kalmıştır²⁷⁸. Bu topluluk, barbar olarak nitelenen, birbirinden bağımsız gruplar halinde, dağlık ve engebeli alanlarda hayatlarını sürdürmekteydi ve Eski Hitit Döneminden devletin yıkılışına kadar bu devlete sürekli olarak saldırmıştır²⁷⁹. Bu saldırılar sırasında Amasya, Hititler tarafından tampon bölge olarak kullanılmıştır²⁸⁰. II. Hantili döneminde (M.Ö. 1490-1480) Karadeniz Bölgesi Hitit düşmanı Kaşka göçebeleri tarafından ele geçirilmiştir. Bu olaydan sonra Fırtına Tanrısı kültü sürdürülebilirlik açısından Hakmiş'e taşınmıştır²⁸¹. Hitit krallarından II. Muvatalli'nin ölümünün sonrasında başa gelen III. Murşili, III. Hattuşili'nin kontrolü altında olan Nerik ile Hakmiş/Amasya kentlerini almak istemiştir. Bunun üzerine ikisi arasında çıkan savaşta Kaşkalar, III. Hattuşili'yi tutmuştur. Bunun neticesinde III. Murşili, Kuzey Suriye'ye sürgün edilmiştir. Böylelikle tahta III. Hattuşili geçmiştir. Dolayısıyla da Nerik ile Hakmiş Krallıkları yeniden bu kralın hâkimiyetine girmiştir²⁸².

III. Hattuşili'nin ölümünün sonrasında başa gelen IV. Tuthaliya döneminde hem dışarda hem de içerde sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlardan biri, Asur Devleti'dir ve devletin dış problemini kapsamaktadır. İçerdeki sorun ise, Tarhuntaşşa Kralı Kurunta'nın Muvattalli'nin oğlu olması sebebiyle tahtta iddiada bulunmasıdır. IV. Tuthaliya ile Kurunta arasındaki mücadelelerin başlangıcında Kurunta'nın galip geldiği hatta devletin

---

²⁷⁶ Adnan Gürbüz, 1993, *a.g.e.*, 17.

²⁷⁷ Şevket Dönmez, 2014, *a.g.e.*, 9.

²⁷⁸ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 23.

²⁷⁹ Nilüfer Çolpan, 2008, *a.g.e.*, 33.

²⁸⁰ Mustafa Seyfullah Kolağasıoğlu, *Hitit Çağında Orta Karadeniz Bölgesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009, 48.

²⁸¹ Şevket Dönmez, 2014, *a.g.e.*, 11.

²⁸² Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 33-34.

kralı olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat daha sonra yeniden hâkimiyetin IV. Tuthaliya geçtiği görülmüştür. IV. Tuthaliya'nın sonrasında kral olan III. Arnuvanda dönemi hakkında dikkat çekici bir veri bulunmazken, ondan sonra tahta gelen II. Şuppiluliuma, Hitit Devleti'nin tanınan son kralıdır²⁸³. Hitit İmparatorluğu'nun M.Ö. 1190'lı yıllarda Ege Göçleri neticesinde yıkılmasıyla Amasya'da Hititler'in elinden çıkmıştır. Orta Anadolu Bölgesi'ne de büyük zarar veren bu göç, M.Ö. 1190-780 yılları arasında 400 yıl boyunca nispeten karanlık bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur²⁸⁴. Bu göç dalgası içerisinde yer alan Frigler tarafından Hitit Devleti yıkılmış ve bunun sonucunda da Amasya kenti, onların eline geçmiştir²⁸⁵.

1973-1977 seneleri arasında Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün Maşat Höyük'te ortaya çıkardığı tabletler, Hitit Dönemine ait şahıs ve yer isimlerinin artmasını sağlamıştır. Bu tabletlerde geçen bir sıra yer ismi, Yukarı Yeşilirmak Bölgesi'nin coğrafyası hakkında önemli ipuçları vermiştir²⁸⁶. Bunun yanı sıra Amasya'da Hitit Dönemine ait buluntuların ele geçtiği yer ise, kentin 25 km güneybatısında yer alan ve Hattuşa (Boğazköy)-Alaca Höyük (Arinna)-Eskiyapar'ın (Tahurpa) bulunduğu Hatti ülkesinden gelen yolun üzerindeki Doğantepe (eski Zara) olmuştur. Söz konusu bulgular, Fırtına Tanrısı Teşup'a ait olduğu düşünülen tunç Hitit heykelciği ile tunçtan yapılmış mühürlü damgadır (Resim: 34)²⁸⁷. Ayrıca bu höyük, I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiş ve Amasya Müzesi tarafından 2007 senesinde gerçekleştirilen kazılar neticesinde burada Asur Ticaret Kolonileri ve Hitit Dönemleri'ne ait çok sayıda çanak-çömlek parçası ile düğme biçiminde bir taş mühür de ele geçmiştir (Resim: 35)²⁸⁸. Sedat Alp'e göre ise burası, Kaşka saldırılarının maruz kaldığı bir kült şehridir veya Hitit Kralları'nın kullandığı öncü bir kaledir²⁸⁹.

---

²⁸³ Hülya Kayaöz, 2019, *a.g.e.*, 12.

²⁸⁴ Ekrem Akurgal, 2005, *a.g.e.*, 109-110.

²⁸⁵ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 8-9.

²⁸⁶ Sedat Alp, "Maşat-Höyük'te Keşfedilen Hitit Tabletlerinin Işığı Altında Yukarı Yeşilirmak Bölgesinin Coğrafyası Hakkında", *Belleten*, C.XLI/164, 1977, 637.

²⁸⁷ Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 23; Şevket Dönmez, 2014, *a.g.e.*, 9.

²⁸⁸ Aslıhan Yurtsever Beyazıt, 2014, *a.g.e.*, 86.

²⁸⁹ Sedat Alp, 1961, *a.g.e.*, 193.

Amasya’da Hitit Dönemine ait çok sayıda çanak-çömlek buluntunun ele geçtiği diğer yerleşim yerleri Onhoroz Tepe ve Alacapınar Tepe’dir²⁹⁰. Ayrıca Ayvalıpınar ve Oluz Höyük’te de bu döneme ait çanak-çömlekler mevcuttur. Bu höyükte ele geçen taş bir mühür ile tunçtan yapılmış orak bu döneme aittir (Resim: 36-37)²⁹¹. Bunlar dışında Amasya çevresinde tespit edilen diğer yerleşim yerleri Şıhlar Höyük, Gökhöyük, Suluova Höyük ve Şerefter I Höyüğü’dür²⁹².

3.2. DEMİR ÇAĞI

M.Ö. 1200 yılında başlayan döneme Demir Çağı denilmektedir. Bu çağda Anadolu’nun güneydoğu bölgesi hariç Orta Anadolu Bölgesi ile tüm Anadolu’da yazı terkedilmiştir²⁹³ ve krallıklar, yerini yoksul iskânlara bırakmıştır²⁹⁴. Az nüfusa sahip bu yoksul kesim iskânlarının uygarlık seviyesinden düzeylerinin düşük olması, onlardan geriye kalan bulguların da önemsiz olmasına sebep olmuştur. Bu yüzden M.Ö. 1200-750 yılları arasındaki 450 yıllık zamana ait bulguları tespit etmek mümkün değildir²⁹⁵. Bu sebeple söz konusu dönemin ismi, Karanlık Çağ olarak da bilinmektedir²⁹⁶.

Yukarıda değindiğimiz gibi bu çağ ne kadar karanlık olarak tanımlansa da Orta Anadolu Bölgesi’nde kazı yapılan höyüklerde Hitit tabakalarını Frig katmanlarının takip etmesi, pek çok araştırmacının M.Ö. 1100 yılını Friglerle ilişkilendirmesini sağlamıştır²⁹⁷. Bu tarihlenmenin doğruluğunu gösteren bulgu, Polatlı yakınlarındaki Yassihöyük (Gordion)’te ortaya çıkarılan Hitit katının hemen üstünde, Frig yerleşmesinin tespit edilmiş olmasıdır. Böylelikle de Erken Demir Çağa (M.Ö.1200-950) ait olan bu kalıntılarla Frig göçmenlerinin buraya ilk olarak M.Ö. 1100’e doğru geldiği saptanmıştır²⁹⁸. M.Ö. 7. yüzyılın başlarında ise Kimmerler, Anadolu’ya gelmiş ve burada

²⁹⁰ Mustafa Seyfullah Kolağasıoğlu, 2009, *a.g.e.*, 48.

²⁹¹ Aslıhan Yurtsever Beyazıt, 2014, *a.g.e.*, 85, 88.

²⁹² Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 8.

²⁹³ Ekrem Akurgal, 2005, *a.g.e.*, 187; Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 134.

²⁹⁴ Engin EROĞLU, “Ege Göçleri ve M.Ö I. Binde Anadolu”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, 2005, 43; Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 134.

²⁹⁵ Ekrem Akurgal, 2005, *a.g.e.*, 187; Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 134.

²⁹⁶ Engin EROĞLU, 2014, *a.g.e.*, 43.

²⁹⁷ Ekrem Akurgal, 2005, *a.g.e.*, 193; Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 139.

²⁹⁸ Engin EROĞLU, 2014, *a.g.e.*, 49.

bir kaos ortamı oluşturmuştur. Ayrıca Gordion’u ele geçirip Frig Krallığı’nı yıkmıştır. Bu olay, Orta Demir Çağı’nın bitmesine, Geç Demir Çağı’nın başlamasına sebep olan önemli siyasal gelişmelerden biridir. Geç Demir Çağı’nda meydana gelen diğer önemli olaylar; Kimmerler’in sebep olduğu kaos, yıkım ve siyasal boşluğu fırsat bilen Medler’in Orta Anadolu’ya gelerek M.Ö. 585 yılında Lidyalılar’la Kızılırmak Savaşı’nı yapmaları ve Akhaimenidler’in tüm Anadolu’yu M.Ö. 6. yüzyılın ortalarından itibaren ele geçirmeye başlamasıdır. Böylelikle Orta Anadolu Bölgesi’nde Hellenistik Dönem’e kadar Akhaimenid egemenliği görülmüştür²⁹⁹.

Amasya’da Demir Çağ’da iskân görmüş birçok yerleşme mevcuttur. Bunlar; Kümbet Tepe, Dereağıl Tepesi, Yoğurtçubaba Tepesi, Gözdere Höyük, Ahuri, Kayacık, Söbe Dede Höyük, Ayrancı Üyük Mevkii, Mezarlık Tepe³⁰⁰, Oluz Höyük³⁰¹, Gediksaray Höyük³⁰², Yeşilköy-Örenler, Ayvalıpınar I, Ayvalıpınar II, Oymağaç, Karatepe, Büyük Küllük, Küçük Küllük, Onhoroz Tepe, Alacapınar, Delicik, Aliğa Pınarı, Civek Tepe, Elma Tepe, Körceviz, Kız Kayası, Akkaya, Karacaören I, Gümüş-Çaltepe, Kutluca Kaleciktepe, Alan-Karataş, Yeniköy, Yoğurtçubaba (Harita: 7)³⁰³, Niyazbaba Tepe³⁰⁴, Samadolu Höyük, Doğanentepe³⁰⁵, İsmail Pınarı, At Ağılı, Paralı Tepe I³⁰⁶, Gelinkaya Kalesi, Aşı Tepe Kalesi, Sonusa-Kabayır Höyük, Kale-Hızırönü Tepe³⁰⁷, Sarımeşe

---

²⁹⁹ Şevket Dönmez, “Amasya Müzesi’nden Boya Bezekli İki Çanak Işığında Kızılırmak Kavsi Geç Demir ve Helenistik Çağın Çanak-Çömleğine Yeni Bir Bakış” *TÜBA-AR 4*, Ankara 2001b, 90-91.

³⁰⁰ Şevket Dönmez, 2010a, *a.g.e.*, 115.

³⁰¹ Şevket Dönmez, Aslihan Yurtsever-Beyazıt, 2013, *a.g.e.*, 175-176; Şevket Dönmez, Aslihan Yurtsever-Beyazıt, 2014, *a.g.e.*, 110-111.

³⁰² Şevket Dönmez, “The Early Iron Age Problem in the Central Black Sea Region”, *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and Its Neighbouring Regions. Proceedings of the International Workshop*, B. Fischer, H. Genz, E. Jean ve K. Köroğlu (Ed.), İstanbul 8-9 November 2002, İstanbul 2003a, 214.

³⁰³ Mehmet ve Nesrin Özsait, “Les Ceramiques Du Fer Ancien (“L’Age Obscur”) Dans La Region D’Amasya”, *Anatolia Antiqua X*, 2002a, 81; Mehmet Özsait, “Les Cramiques Du Fer Ancien Dans Les Regions De Amasya Et De Samsun”, *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and Its Neighbouring Regions, Proceedings of the International Workshop*, B. Fischer, H. Genz, E. Jean ve K. Köroğlu (Ed.), İstanbul 8-9 November 2002, İstanbul, 2003b, 200-201; Şevket Dönmez, “Yeni Bulguların Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı Çanak-Çömleğine Bir Bakış”, *Anadolu/Anatolia 24*, Ankara 2003b, 4.

³⁰⁴ Mehmet Özsait, “1990 Yılında Ordu-Mesudiye Çevresinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1992, 363; Mehmet Özsait, “1991 Yılı Ordu-Mesudiye Yüzey Araştırmaları”, *X. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1993, 312, 317.

³⁰⁵ Şevket Dönmez, 2005a, *a.g.e.*, 470- 472.

³⁰⁶ Mehmet Özsait, Abdullah Dündar, 1997, *a.g.e.*, 172-173, 177.

³⁰⁷ Şevket Dönmez, 2000, *a.g.e.*, 234, 236-237.

Tepe³⁰⁸, Ansar Kalesi³⁰⁹, Sarıkabın Kışla (Kartalkaya), Kale Tepe³¹⁰, Sivri Tepe Tümülsü ile Kuş Tepe Höyüğü'dür³¹¹. M.Ö. I. binyıl ve Roma Dönemine kadar olan ova yerleşimleri Aliğa Pınarı, Kara Tepe, Dericik I, Hamam Tepe, Onhoroz, Elma Tepe ile Tavşan Dağı etek ve yamacında kurulan Akkaya-Hıdırlık ve Tilki Tepesi'dir³¹². Bunlara ek olarak 2009 yılında Harşena Kalesi'nde yapılan kazı sonuçlarıyla Demir Çağı'ndan Osmanlı Dönemine kadar uzanan küçük bulgular da ele geçmiştir³¹³. Ayrıca Demir Çağı'nda Orta Anadolu'da yapılan çanak-çömlek bezemelerinde çeşitlilik görülmektedir. Dolayısıyla bazı çanak-çömleklerin dış yüzeyleri boya bezeklidir³¹⁴. Bir kısım çanak-çömleklerde aslan figürü mevcuttur³¹⁵. Diğerlerinde ise, sarmaşık yaprağı motifi vardır³¹⁶.

Yukarıda değinilen M.Ö. 2000'li yılların başlangıcında olduğu gibi Demir Çağı'nda da Anadolu'da büyüklü küçüklü birçok beylik bulunmaktadır³¹⁷. Bunlardan Orta Anadolu Bölgesi'nde aktif olanlar Frigler ve Lydialılar'dır³¹⁸.

3.2.1. Frigler Döneminde Amasya

Frigler, M.Ö. 1200'lü yıllarda boğazlardan geçerek, Ege göçleri kapsamında Anadolu'ya gelmişlerdir³¹⁹. Hint-Avrupa kökenli bir dil kullanan bu topluluk, Anadolu coğrafyasında kendisine bir yer aramış ve zamanla eski Anadolu kültürüne katkılarda bulunmuşlardır³²⁰. Frigler, krallıklarını kurana dek yarı göçebe bir şekilde yaşamışlardır³²¹. Hitit Krallığını yıkmalarıyla birlikte başlayan bu süreçte eski Hitit

³⁰⁸ Şevket Dönmez, 1999, *a.g.e.*, 519-520.

³⁰⁹ Mehmet Özsait, Özdemir Koçak, 1996, *a.g.e.*, 275.

³¹⁰ Mehmet Özsait, 1998, *a.g.e.*, 146, 148.

³¹¹ Amasya Valiliği, 2007, *a.g.e.*, 552, 554.

³¹² Mehmet ve Nesrin Özsait, 2002c, *a.g.e.*, 528.

³¹³ E. E. Naza Dönmez, 2012, *a.g.e.*, 274.

³¹⁴ Şevket Dönmez, 2009, *a.g.e.*, 187; Şevket Dönmez, 2000b, *a.g.e.*, 333.

³¹⁵ Şevket Dönmez, "Adana Müzesi'nden Boya Bezekli Bir Geç Demir Çağı Testisi", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi 1*, Ankara 2000a, 5.

³¹⁶ Şevket Dönmez, 2001b, *a.g.e.*, 92.

³¹⁷ Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 142.

³¹⁸ Ekrem Akurgal, 2005, *a.g.e.*, 195; Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 142.

³¹⁹ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 8.

³²⁰ Engin EROĞLU, 2014, *a.g.e.*, 50.

³²¹ Ekrem Akurgal, 2005, *a.g.e.*, 194; Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 139.

yerleşmeleri Frig yerleşmeleri haline gelmiştir. Amasya kenti de bu süreçte bu devletin eline geçmiştir³²². Frigler, siyasal bir topluluk olarak ilk defa M.Ö. 750 yılından sonra ortaya çıkmıştır³²³.

Frig Devleti, M.Ö. 725 ile M.Ö. 695/675 yıllar arasını kapsayan Midas Döneminde tüm Güneydoğu ve Orta Anadolu Bölgesi'nin egemen gücü haline gelmiştir. Öyle ki bu dönemde söz konusu devlet, krallık seviyesine yükselmiştir³²⁴. M.Ö. 695 senesinde ise, Kafkaslar'dan Anadolu Yarımadası'na inen Kimmerler³²⁵, zaman içerisinde bu devlete son vermiştir³²⁶. Bu süreçte yapılan istilalar Frigler'in başşehri olan Gordion'da hayatlarını devam ettiren halkın evlerinden hiçbir şey alamadan kaçmalarına sebep olmuştur. Daha sonrasında halk evine dönmüşse de bu devlet, Kimmerler'in saldırılarına direnemeyerek tarih sahnesinden silinmiştir³²⁷. Ayrıca Amasya kenti de bu saldırılardan nasibini almıştır. Orta Anadolu da bu zaman diliminde bunlar yaşanırken, Anadolu'nun batı kısmında Lidya hâkimiyeti söz konusudur³²⁸.

Amasya'da Göynücek'te yer alan Cinlitepe, Yalnıztepe, Kocamantepe, Toklutepe, Çaylak Değirmeni, Kavaçayır, Ayvalıpınar I ve Ayvalıpınar II³²⁹, höyüklerinin yanı sıra Yassıkışla, Gökhöyük Tepesi, Merzifon Kalesi'nde Frig kültürüne ait izlere rastlanmıştır. Söz konusu bulgulardan üstleri bezekli kaplar, Amasya Müzesi'nde yer almaktadır³³⁰. Ayrıca Amasya Müzesi'nde sergilenen ve Amasya İli Yüzbey Köyü'nde bulunan ip delikli ve siyah taştan tutamaklı damga mührün de Frig Dönemine ait olduğu söylenmektedir³³¹. Frigler'in Amasya kentini topraklarına kattığında meydana gelen yangın tabakası, Amasya'nın kent merkezinde yer alan kale içindeki Kızlar Sarayı'nın bulunduğu dağın eteğinin altındaki terasın 13 m aşağısında tespit edilmiş olup, bu döneme ait bir adet yonca ağızlı testi parçası bulunmuştur (Resim:

³²² Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 8-9.

³²³ Ekrem Akurgal, 2005, *a.g.e.*, 265; Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 191.

³²⁴ Ekrem Akurgal, 2005, *a.g.e.*, 265; Ekrem Akurgal, 2014, *a.g.e.*, 191.

³²⁵ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 9.

³²⁶ Engin EROĞLU, 2014, *a.g.e.*, 50.

³²⁷ İlhami Durmuş, 1997 *a.g.e.*, 277-278.

³²⁸ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 9.

³²⁹ Mehmet Özsait, 1991, *a.g.e.*, 45-48.

³³⁰ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 9.

³³¹ Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Celal Özdemir, 2010, *a.g.e.*, 94.

38)³³². Ayrıca Frigler'in Amasya'ya yerleşmesiyle Ana Tanrıça Kybele/Kubaba kültürünün burada benimsendiği, kaya tapınımının ortaya çıktığı da görülmüştür³³³. Bu dönemde Kybele, çanak-çömlek üzerine resmedilmiştir. Bunun bir örneği olan ve Oluz Höyük'te ortaya çıkartılan dışı boya bezekli kadın göğsü şeklindeki biberon/kaptır (Resim: 39)³³⁴.

3.2.2. Kimmerler ve İskitler Döneminde Amasya

Kimmerler, Proto-Türkler olarak tarif edilmektedir. Söz konusu boy, Ural-Altay menşeli bozkır göçebelerinin batı kolunu oluşturmaktadır³³⁵. Bu topluluk, İskitler'in saldırılarına maruz kaldıkları için buldukları yerden ayrılarak Anadolu Yarımadası'na gelmişlerdir³³⁶. Böylelikle Doğu Anadolu Bölgesine kadar ulaşmışlardır. O dönemde Kimmerler, Urartu Krallığı'na saldırınca bu krallık onlarla anlaşmak mecburiyetinde kalmıştır. Ayrıca aynı zaman diliminde Orta ve Batı Anadolu'ya da akınlar düzenleyen bu topluluk, Frigler'e saldırdıktan sonra Batı Anadolu'daki Lidyalılar'la mücadele etmişlerdir. Bununla yetinmeyen Kimmerler, M.Ö. 7 yüzyılın başlangıcında Asur sınırına ulaşmışlar, bu yüzyılın sonlarına kadar bu devlet için tehdit oluşturmuşlardır³³⁷.

Kimmerler, M.Ö. VIII. yüzyılın sonlarından M.Ö. VI. yüzyılın başlarına kadar Anadolu'da bir asır boyunca varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu süreçte yukarıda değindiğimiz o dönemin büyük devletleri, bu yayılcı topluluk karşısında dehşete kapılarak, onlardan korunmak maksadıyla türlü önlemi almışlardır. Bu da söz konusu topluluğun hiç de küçümsenemeyecek bir düşman olduğunu göstermektedir³³⁸. Hatta bu yayılcı topluluktan Frig hâkimiyetindeki diğer kentler gibi Amasya kenti de etkilenmiş ve istilaya uğramıştır³³⁹. Bunun sonucunda da Frig Devleti yıkılmıştır. Kimmerler'in, en şaşalı ve en haşmetli devrini sürdürdüğü zamanda Frig Krallığı'nı bir anda yerle bir

³³² Celal Özdemir, *Amasya Kalesi ve Kral Kaya Mezarları*, 1. Baskı, Private Edition, Amasya 2001, 9.

³³³ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 9.

³³⁴ Şevket Dönmez, Yeni Arkeolojik Gelişmeler Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı Kültürüne Genel Bir Bakış, *Anadolu Araştırmaları/Jahrbuch Für Kleinasiatische Forschung*, C.XIX/1, İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi Müdürlüğü, İstanbul 2010b, 149.

³³⁵ M. Taner Tarhan, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, İstanbul 23-26 Mayıs 1983, 109.

³³⁶ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 420.

³³⁷ İlhami Durmuş, 1997, *a.g.e.*, 273, 277.

³³⁸ İlhami Durmuş, 1997, *a.g.e.*, 273.

³³⁹ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 9.

etmesi, bu topluluğun göç hareketinin ne kadar yıkıcı olduğuna işaret etmektedir³⁴⁰. Bir görüşe göre Kimmerler devletlerini Orta Anadolu Bölgesi'nde tesis etmişlerdir. Bu kapsamda Kurt Bittel ve Julius Lewy gibi bazı eski nesil bilim adamları, bu bölgede Kimmerler'in örgütlenmiş bir devlet, olduğunu kabul etmişlerdir. Dolayısıyla Amasya kentinin bu yeni kurulan devletin topraklarına dâhil edilmesi M.Ö. 7. yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelmiştir³⁴¹.

Kimmerler'in topraklarını alarak; onların hemen ardından Anadolu'ya gelen İskitler, Urartu Devleti'ni geçerek, Asur Devleti'nin kuzey hudutlarına varmışlardır. Bu yüzden Asur kaynaklarında adları geçmektedir³⁴². Söz konusu kaynaklarda Kimmerler'e "Gimirrai" İskitler'e ise, İskuza/Asquzai denmektedir³⁴³. Asur Kralı Esarhaddon, İskitler'i kendi devleti için önemli bir tehdit olarak gördüğünden onlarla ittifak kurma yoluna gitmiştir. Hatta İskit Hükümdarı Bartatua'nın talebi doğrultusunda kızlarından biriyle Asur Kralı Esarhaddon nikâhlanmıştır. Bu nikâh ile Asurlular, bir taraftan Urartu Devleti'ne bir taraftan da Kimmerler'in destek vermesiyle kurulan Medler'e karşı önlem almıştır³⁴⁴.

Herodot, İskitler'in Anadolu'da hüküm sürdüğünü bildirmektedir³⁴⁵. Fakat hüküm sürdükleri dönem kısa bir zaman dilimine tekabül etmektedir. Bu sürenin bu kadar kısa olmasının sebeplerinden biri, söz konusu topluluğun, M.Ö. 8. yüzyılın sonlarında Anadolu'nun doğusunda birtakım faaliyetlerde bulunması ile Kimmerler'in ve Asurlular'ın Anadolu'ya akınlar yapmasıdır. Bunun sonucunda da bu coğrafyadaki siyasi güçler iyice zayıflamıştır. Buna nispeten bu durum, burada Pers hâkimiyetinin kurulmasına olumlu yönde bir etki yapmıştır. Bunun en büyük göstergesi ise, Pers Kralları'nın bu coğrafyanın batı kısmına kısa denecek bir zaman diliminde ulaşmış olmasıdır³⁴⁶.

---

³⁴⁰ İlhami Durmuş, 1997, *a.g.e.*, 277.

³⁴¹ M. Taner Tarhan, "Önasya Dünyasında İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler", *Türkler*, C.1, 2002, 915.

³⁴² İlhami Durmuş, 1997, *a.g.e.*, 280.

³⁴³ M. Taner Tarhan, 1983, *a.g.e.*, 111.

³⁴⁴ M. Taner Tarhan, 1983, *a.g.e.*, 111, 113.

³⁴⁵ Herodotos, 1993, *a.g.e.*, 79.

³⁴⁶ İlhami Durmuş, 1997, *a.g.e.*, 283.

Amasya kentinde Kimmerler'e ait, Gümüşhacıköy'ün İmirler Kırsalı'nın kuzey kısmında yer alan Yedipelitler Mevkii'sinde gayri resmi kazım faaliyetleri ile ortaya çıkartılan bir mezar tespit edilmiştir. Söz konusu mezarın duvarları örülü olup, ölen şahıs mezara atıyla birlikte defnedilmiştir. Ayrıca ölünün yanında eşyalarda bulunmaktadır. Bu da eşyaların, ölüye armağan olarak verildiğini akla getirmiştir. Söz konusu eşyalar, tunç balta, mahmuzlu ok uçları, uzun demir kılıç ve gem parçalarıdır³⁴⁷. Oysaki M.Ö. 7. ve M.Ö. 6. yüzyıllara ait olan bu eserlerdeki yıpranma izleri, onların armağan değil günlük kullanım malzemesi olduğunu göstermiştir. Hatta atın da binme ekipmanlarıyla birlikte sahibinin yanına defnedilmiş olması kurganda bulunan bu eserlerin hediye olmadığını bir kez daha kanıtlamıştır³⁴⁸. Ayrıca bu eserler, günümüzde Amasya Müzesinde sergilenmektedir³⁴⁹.

Amasya'da Taşova ve Lâdik arasındaki bir mezarda iki yüz elli adet İskit tipi ok ucu ele geçmiştir. Söz konusu ok uçlarının burada fazla sayıda ele geçmesi, bu tipteki mezarların bu alanda çok sayıda olabileceğine işaret etmektedir³⁵⁰. M.Ö. 8. ve M.Ö. 7. yüzyılda İskit ve Kimmerler'e ait olan bulgular M. Taner Tarhan'a göre, o kadar çok birbirlerine benzemektedir ki, onların bulgularını birbirlerinden ayırmak nerede ise imkânsız bir hale gelmiştir³⁵¹. Bunlar dışında Amasya'ya bağlı Gümüşhacıköy'ün Hıdırlar Kırsalı'nın doğu tarafında yer alan ve günümüzde Hamamözü'ne bağlı olan Paralı Tepe'de 1966 senesinde kaçak kazı faaliyetleri neticesinde ortaya çıkarılan ve Lydia uygarlığına ait olduğu saptanan altından bilezik, kap-kacak, vazo ve varaklara rastlanmıştır. Bu eserlerin kiminin satışı yapılmıştır. Kimi eserler ise, kurtarılarak Ankara Anadolu Müzesi'ne nakledilmiştir. Yine yetkililer tarafından satışı gerçekleşmeden ham maddesi altın olan yüzükler, plaklar, iç kısmında resim olan iki adet sahan, bir adet heykel ve bay/bayan/çocuktan meydana gelen bir parça daha ele geçirilmiştir. Bu eserleri

---

³⁴⁷ M. Taner Tarhan, 1983, *a.g.e.*, 117; Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 42-43.

³⁴⁸ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 43.

³⁴⁹ M. Taner Tarhan, 1983, *a.g.e.*, 117.

³⁵⁰ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 44.

³⁵¹ M. Taner Tarhan, 1983, *a.g.e.*, 118.

İskitler'in, Lydia kentlerini yağmaladıktan sonra ele geçirerek buraya gömmüş oldukları da iddia edilmektedir³⁵².

3.2.3. Med ve Pers Döneminde Amasya

Med Krallığı, Buslar, Paretakenler, Strukhatlar, Arizantlar, Budiler, Maglar gibi çeşitli boylardan meydana gelmiştir. Söz konusu krallığın hükümdarlarından Kyaksares zamanında İskitler, halktan haraç topluyor ve bu haraç az gelince de halkın üzerine akınlar yapıyordu. Bu şekilde herkesin elinde ne var ne yok zorla almışlardır. Bu durumları Medler'e yaşatan İskitler, bu krallığa misafir olmuşlar ve Medler onları sarhoş ederek öldürmüştür. Böylelikle Medler yeniden güç kazanmış hatta geçmişte hükmettikleri milletlere yeniden hükmeder hale gelmiştir. Kyaksares'in kırk yıllık saltanatı sonrasında yerine oğlu Astyages geçmiştir. Onun egemenliği, otuz beş sene sürmüştür. Onun iktidardan düşmesiyle birlikte Medler, Persler'e boyun eğmek zorunda kalmıştır³⁵³. Böylelikle Amasya kentinin de içinde bulunduğu Halys Nehri'nin üst kısmındaki Yukarı Asya'da İskit egemenliği dışında yüz yirmi sekiz sene süren Med egemenliği son bulmuştur³⁵⁴. Bu bağlamda Amasya kentinin Pers hâkimiyetine girmesi, II. Ardaşir zamanında gerçekleşmiştir³⁵⁵.

Pers Devleti, elde ettiği toprakları satraplıklar kurarak idare etmiştir. Persler böylelikle bu topraklarda yirmi yönetim merkezi oluşturmuştur. Söz konusu merkezler, bazen bitişik sınır komşularının birleştirilmesiyle bazen de sınırdaki bulunan komşuyu teğet geçerek, uzaktaki başka bir milletle söz konusu merkezlerin birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir³⁵⁶. Bu satraplıklara tayin edilen yöneticiler Satrap olarak adlandırılan kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler, gerek askeri gerekse de askeri olmayan tüm işlerden sorumlu olmuşlardır. Ayrıca satrapların kendi istekleri doğrultusunda hareket etmelerinde de sakinca görülmemiştir. Ancak söz konusu satraplar, her yılın sonunda belirlenmiş bir tutarı merkeze yollamakla yükümlü tutulmuşlardır. Yirmi yönetim merkezinden birini

---

³⁵² Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 45.

³⁵³ Herodotos, 1993, *a.g.e.*, 77, 79, 91.

³⁵⁴ Herodotos, 1993, *a.g.e.*, 91.

³⁵⁵ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 9.

³⁵⁶ Herodotos, 1993, *a.g.e.*, 255.

bugünkü Amasya, Tokat, Çorum, Yozgat, Samsun, Trabzon, Gümüşhane, Erzurum, Muş, Sivas kentleri oluşturmuştur. Bu illeri kapsayan satraplık, on dokuzuncu satraplığı oluştururken, bu satraplığın yönetim yeri ise, Amasya'dır³⁵⁷. Aynı zamanda bu kentteki verimli arazilerin bol olmasından dolayı bu dönemde, vergi miktarını yüksek bir tutarda Amasya ödemiştir³⁵⁸.

Pers Devleti döneminde bir takım askeri faaliyetler mevcuttur. Bunlardan biri Pers Kralı Dareios'un M.Ö. 521-486 yılları arasında İskit seferine çıkmasıdır. Bu sefer sonucunda Karadeniz kolonileriyle Yunanistan şehir devletlerinin bağlantısı kopmuştur. Bunun yanında bu devlet, Anadolu'da hâkimiyeti sağlayarak Batı Anadolu şehirlerini kontrolü altına almak istemiştir. Ayrıca ticaret güzergâhlarını boğazlara kaydirmiştir. Fakat bu durum Ionia Ayaklanması'na sebep olmuştur. Sonuç olarak bu ayaklanmaya önderlik yapan Miletos şehri, ele geçirilmiş ve tahrip edilmiştir. Aynı zamanda bu tarihte, Yunanlar'la bu devlet arasında Akdeniz sahası üzerine bir egemenlik mücadelesi de yaşanmıştır³⁵⁹. Söz konusu devletlerarasında uzun mücadeleler olmuş ve M.Ö. 449 senesinde imzalanan Kallias Barış Antlaşması'yla Pers donanmasının bir kısmı Karadeniz'in dışına çıkamamıştır. Buna rağmen II. Artakserkses'in M.Ö. 386 senesinde yaptığı Antialkidas Barış Antlaşması'yla Yunan kent devletleri üzerinde büyük bir baskı meydana gelmiş ve bu kral zamanında Amasya kenti de dâhil tüm Anadolu'da Pers hâkimiyeti söz konusu olmuştur. Fakat büyük bir toprak parçasına sahip olan Pers Devleti'nin içerisindeki ayaklanmalar yine de bitmemiştir. Bu ayaklanmalardan biri, M.Ö. 370-368 yılları arasında meydana gelmiş ve liderliğini Kappadokia Satrabı Datemes yapmıştır. Sonrasında bu ayaklanmaya Karia Satrabı Mausolos, Hellespontos Frigyası Satrabı Ariobarzanes, Lydia Satrabı Autophradates, Mysia Satrabı Orontes'de dâhil olmuştur. Bunun neticesinde de ayaklanma giderek büyümüş ve Kappadokia Satrabı Datemes, Sinope ve Amisos de dâhil olmak üzere tüm Paphlagonia'ya egemen olmuştur. Söz konusu satrap, M.Ö. 359 ile M.Ö. 358 senelerinde öldürülmüştür. Bu satrapın ölümü öncesinde ele geçirdiği alanlar tekrar Persler tarafından alınmıştır. Bu alanların ele

---

³⁵⁷ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 9.

³⁵⁸ Anonim, 1981, *a.g.e.*, 420.

³⁵⁹ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 46-47.

geçirilmesiyle birlikte Orta Karadeniz Sahası tümüyle yine bu devletin hâkimiyeti altına girmiştir³⁶⁰.

Yukarıda değindiğimiz gibi bu dönemde Anadolu'da Persler bulunmaktaydı. Fakat Anadolu'nun dışında aynı zaman dilimini kapsayan M.Ö. 336 senesinde, Makedonya Kralı Philip vefat etmiştir. Kral Philip'in vefat etmesiyle birlikte krallığı oğlu Büyük İskender devralmıştır. Söz konusu kral bu dönemde Anadolu'ya sefer düzenlemek istemiştir. Fakat babasının ölmesi, bu planın bir müddet ertelenmesine neden olmuştur. Bu durumun ertelenmesinin birinci sebebi, onun, babasının siyasi politikasını başarılı bir şekilde devam ettirip ettiremeyeceğine kuşku ile bakılmasıydı. Diğer bir husus, krallığın toprakları içerisinde yer alan Yunanistan'da bir huzursuzluğun baş göstermiş olmasıydı. Bu yüzden Yunanistan'a gelmiş ve buradaki hâkimiyetini sağladıktan sonra Anadolu'ya yapacağı sefere yönelmiştir³⁶¹.

M.Ö. 334-325 yılları arasında Büyük İskender, yoğun olarak Pers Devleti'ne karşı büyük bir askeri harekâta girişmiştir³⁶². Bu seferin sebeplerinin başında, onun kurmak istediği büyük dünya imparatorluğuyla alakalı planlar ve Önasya'nın zenginliklerini kapsayan ekonomik çıkarlar gelmektedir³⁶³. Bu yüzden M.Ö. 334/333 yıllarında, söz konusu kral, Anadolu'ya hâkim olan Persler'e karşı zafer kazanmıştır. Söz konusu kralın amacı, Anadolu'yu geride bıraktığında arkasında kuvvetli bir Pers birliğinin kalmamasıydı. Bu sebeple de M.Ö. 334 Granikos başarısının ardından Akdeniz ile Ege sahillerindeki Ionia, Karia, Lykia'da Perslere ait olan tüm kentleri ve limanları ele geçirmiştir. Bunun yanı sıra Frigya'nın başkenti olan Gordion'u da almıştır. Büyük İskender, Ankara kentine vardığında Zonguldak, Sinop ve Kastomonu'nun satrapları elçilerini bu kralın yanına göndermiş ve böylelikle topraklarına saldırmamaları şartıyla emirlerini bildirmişlerdir. Ancak Amasya kentinin Pers Satrabı, bu kralın hâkimiyetini tanımamıştır. Bu yüzden söz konusu kralın hâkimiyeti, Amasya dolaylarında geçerlilik arz etmemiştir. Bu bağlamda söz konusu kral, M.Ö. 333'te Persler'le yapacağı savaşın öncesinde, içerisinde Amasya'nın yer aldığı Pontos Kapadokya'sına, Karadeniz

---

³⁶⁰ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 47-48.

³⁶¹ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, 434.

³⁶² Bülent İplikçioğlu, 2007, *a.g.e.*, 43.

³⁶³ Bülent İplikçioğlu, 2007, *a.g.e.*, 43.

kıyılarına ve Doğu Anadolu Bölgesi'ne uğramadan Ankara (Ankyra)'ya oradan da İskenderun dolaylarına ulaşmıştır³⁶⁴. Bu arada Pers Hükümdarı, onu durdurmak amacıyla Amanoslar'dan Kilikia istikametine ilerlemiştir. Neticede iki ordu İssos Deliçay/ Pinaros Deresi ağzında karşılaşmışlardır. Bu iki birliğin M.Ö. 333 yılında çarpışması sonucunda, Pers birlikleri mağlup edilmiş ve Büyük İskender, karanlık çökünceye kadar düşman askerlerini takip ederek onları katletmiştir. Ayrıca Büyük İskender, Pers Kralı Dareios'un hanımını, evlatlarını ve annesini de tutsak etmiştir³⁶⁵.

M.Ö. 331 yılındaki Gaugamela Savaşında'da yenilen Dareios canını kurtarmak için kaçmış ancak sonrasında bir satrabı/valisi tarafından öldürmüştür. Bu da İskender'in Pers tahtının meşru varisi olmasına sebebiyet vermiştir³⁶⁶. Böylelikle Büyük İskender, tüm Anadolu gibi Kappadokkia Bölgesi'ni de ele geçirmiştir. Bunun sonucunda Büyük İskender'in ardılları tarafından Amasya'da güçlü bir Akhaimenid/Pers kültürünün varlığını yansıtan Oluz Höyük'teki zengin ve soylu yaşam bitmiştir³⁶⁷. Bunun yanı sıra M.Ö. 47'ye kadar Oluz Höyük'teki Pers yerleşmesi Persli karakterini az da olsa korumayı başarmış ve Pontos Krallığı'nın bir birimi olarak yaşamıştır³⁶⁸. Bununla birlikte Amasya Oluz Höyük, Tokat Maşat Höyük ve Sivas Kuşaklı'da ele geçen ve "Tulip Bowl" olarak isimlendirilen çanakların formlarında Pers-Med etkisi görülmektedir (Resim 40)³⁶⁹.

3.3. HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİNDE AMASYA

M.Ö. 323 yılında Büyük İskender'in öleceği hiç akla gelmezken bu olay vuku bulmuştur. Onun beklenmeyen ölümüne kadar geçen sürede oluşturduğu imparatorluk sınırları içerisinde Mısır, Yunanistan ve Hindistan'a kadar bütün Ön Asya yer almıştır³⁷⁰. O, söz konusu üç kıtadaki bu büyük imparatorluğuyla eski dünyanın ekonomik ve siyasi

³⁶⁴ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 9-10.

³⁶⁵ Arif Müfid Mansel, 1999, *a.g.e.*, 439-440.

³⁶⁶ Bülent İplikçioğlu, 2007, *a.g.e.*, 44; Adrienne Mayor, *Mithradates, Zehirlerin Kralı, Roma'nın En Amansız Düşmanının Hayatı ve Efsanesi*, Gürkan Ergin (Çev.), İstanbul 2010, 75-76, 168.

³⁶⁷ Şevket Dönmez, "Oluz Höyük: Kuzey-Orta Anadolu'nun Kralî Pers Merkezi", *Güneş Karadeniz'den Doğar, Sümer Atasoy Armağanı/Lux ex Ponto Euxino Studies Presented in Honour of Sumer Atasoy*, Şevket Dönmez (Ed.), Ankara 2013a, 112.

³⁶⁸ Şevket Dönmez, 2013a, *a.g.e.*, 112.

³⁶⁹ Şevket Dönmez, 2010b, *a.g.e.*, 149.

³⁷⁰ Bülent İplikçioğlu, 2007, *a.g.e.*, 46.

gücünü eline geçirmiş ve böylelikle de Hellen sanatı ve kültürü yukarı Nil Vadisi'nden Suriye'ye, Mezopotamya'ya buradan Hindistan'a doğru yayılmıştır. Dolayısıyla bu kral, evrensel boyutlu bir "Hellenistik Çağ" başlatmıştır. Anadolu'nun büyük kısmı bu büyük değişimden etkilenmiş, hatta bu çağda Amasya ve çevresi, Hellenleşmiş Pontos Krallarının hâkimiyeti altında yaşamıştır³⁷¹.

Hellenistik Çağ'la birlikte yeni bir döneme girilmiştir. Büyük İskender'in hedefi, doğuyla batı arasında oluşan zıtlıkları bertaraf etmek ve eskiye benzemeyen bir devlet inşa etmektir³⁷². Ancak M.Ö. 323 senesinde bu kral Babil kentinde ölmüş ve onun Diadokhları (İskender'in Halefi Konumundaki Komutanlar) burada bir araya gelerek toplantı gerçekleştirmişlerdir. Bu toplantı sonucunda satraplıkları, birbirlerinin aralarında pay etmişlerdir. Buna göre, ele geçmemiş Kappadokia'yla Paphlagonia'yı Eumenes, Thrakia ile Karadeniz sahillerini Lysimakhos almıştır. Ancak daha önce de belirtildiği üzere Pers Devleti'ni yıkmayı planlayan Büyük İskender zamanında, Anadolu'nun içerisindeki alanlara pek fazla müdahale edilmemişti. Örneğin Kappadokia Satrabı'na hiç dokunulmamıştır³⁷³. Hatta bu bölge de satrap olan Ariarathes, zamanla gücünü artırarak adına madeni para dahi bastırmıştır. Bu sırada ölen Büyük İskender'in vekilliğini yapan Perdikkas, söz konusu Kappadokia Satrabı'nın topraklarının kontrolünü eline geçirmek amacıyla Büyük Frigya Satrabı Antigonos'tan ve Hellespontos Frigyası Satrabı Leonatos'tan yardım talep etmiştir. Ancak bu yardım talebi karşılıksız kalmıştır. Buna rağmen M.Ö. 322 yılında bu satrabın toprakları ele geçirilmiş ve buranın yönetimi Eumenes'e bırakılmıştır. M.Ö. 321 yılında ise, Perdikkas'ın Mısır'da olması ve dolayısıyla Anadolu'da olmamasından faydalanan Krateros, Antigonos ve Antipatros gibi generaller Eumenes'e karşı bir ittifak kurarak onunla mücadele etmek istemişlerdir. Bu durumdan haberdar olan Eumenes, Krateros'u katletmiş ama kendi de bu esnada ölmüştür. Bunu üzerine Triparadeisos'da, Büyük İskenderin Diadokhları arasında yeni bir paylaşım yapılmıştır. Buna göre Nikanoros, Kappadokia Bölgesi'nin kontrolünü almıştır. Fakat alınan bu kararlar sonrasında bile adı geçen bölge defalarca egemenlik

---

³⁷¹ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 10.

³⁷² Afif Erzen, "Grek Kültürü ve Yakın Şark", *Tarih Dergisi*, C.0, S.23, 1969, 176.

³⁷³ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 49.

mücadelelerine sahne olmuştur. Dolayısıyla Büyük İskender'in Diadokhları arasındaki bu mücadeleler sürekli olarak devam etmiştir³⁷⁴.

M.Ö. 301 yılında İskender İmparatorluğu'nu tekrar güçlendirmek isteyen ve devletin içerisinde son merkezi güç sahibi olan Antigonos, Lysimakhos ve Seleukos'a karşı yapmış olduğu İpsos Savaşını kaybetmiştir. Bunun üzerine bu imparatorluktan üç büyük Hellenistik krallık, dört büyük devlet ve dört tane de küçük devlet ortaya çıkmıştır. Bu büyük devletlerden biri Trakya ve Küçük Asya coğrafyasında kurulan Lysimakhos Devleti olurken, ortaya çıkan küçük devletlerden biri de Pontos Devleti olmuştur³⁷⁵.

Yukarıda değindiğimiz Pontos Devleti'ne geçmeden önce, Amasya'da Hellenistik Dönem'i yansıtan yerleşmeler; Bekçi Tepesi³⁷⁶, Oluz Höyük, Doğan-tepe³⁷⁷, Sarımeşe Tepesi, Onhoroz Tepe³⁷⁸, Alacapınar Tepe (Hayrettin I), Delicik Tepe (Hayrettin II), Umutlu Höyük ve Sonusa-Kabayır Höyük'tür³⁷⁹.

3.3.1. Pontos Krallığı Döneminde Amasya

M.Ö. 302 yılında I. Mithradates Ktistes tarafından Pontos Krallığı kurulmuştur³⁸⁰. Bu krallığın kurucusu, Ahemeniş soyundan gelmekte olup³⁸¹, kayıtlarda Mithradates Hanedanlığı adıyla kendilerinden söz edilmektedir. İlk zamanları hakkında çok az bir bilgiye sahip olunan Pontos Krallığı'nın I. Mithradates Ktistes zamanında bağımsız olup olmadığı, tam olarak bilinmemektedir³⁸².

Yukarıda değindiğimiz gibi, M.Ö. 301 senesinde Makedonya Kralı Büyük İskender'in Diadokhlar'ı arasında cereyan eden İpsos Muharebesi'yle Anadolu

³⁷⁴ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 49-50.

³⁷⁵ Bülent İplikçioğlu, 2007, *a.g.e.*, 46-47.

³⁷⁶ Mehmet Öz-sait, 1998, *a.g.e.*, 145.

³⁷⁷ Şevket Dönmez, 2005, *a.g.e.*, 472.

³⁷⁸ Şevket Dönmez, 1999, *a.g.e.*, 519-522.

³⁷⁹ Şevket Dönmez, 2000, *a.g.e.*, 235-236.

³⁸⁰ M., Rostovtzeff, H.A. Ormerod, "Pontos and Its Neighbours: The First Mithridatic War", *Cambridge Ancient History*, S. A. Cook, F.E. Adcock ve M.P. Charlesworth (Ed.), Cambridge The University Press, Cambridge 1932, 216.

³⁸¹ Geogy Kantor, "Mithradates I-VI of Pontos" *The Encyclopedia of Ancient History*, C.0, S.0, 2012, 1.

³⁸² Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 51.

coğrafyasında siyasi açıdan bir kaos ortamı doğmuştur. Ancak bu durumu I. Mithradates Ktistes, fırsata çevirmiş ve yerli boyları kendi egemenliği altına almıştır. Bununla birlikte I. Mithradates Ktistes'in kral unvanını alması M.Ö 281 senesinde meydana gelen Korupedion Savaşı'ndan sonra olmuştur³⁸³. Böylelikle devletin kuruluşundan kral unvanını almasına kadar uzanan sürede gittikçe gücünü arttıran bu kral, kendisini Pontos'un efendisi olarak kabul ettirdikten sonra Iris/Yeşilirmak'ın kenarındaki Amasya/Amaseia'yı da topraklarına katarak, burayı krallığının başkenti yapmıştır³⁸⁴.

Pontos Krallığı'nı kurup otuz altı yıllık iktidarı sürecinde I. Mithradates Ktistes, Amaseia çevresinde Iris, Lykos/Kelkit vadileri ve bu vadilerin diğer kolları arasındaki alanla Paphlagonia Bölgesi'nin bir kısmında hüküm sürmüştür. Onun ölümüyle yerine M.Ö. 266/265 yılından itibaren oğlu Ariobarzanes geçmiş olup³⁸⁵, Ariobarzanes'te iktidarda M.Ö. 255 yılına kadar kalmıştır³⁸⁶. Bu kral egemenliği sırasında Amisos Limanını ele geçirmiş ve Galatlarla arasını iyi tutmuştur³⁸⁷. Ancak onun çocuk yaşta tahta çıkmasından Galat topluluğu, yararlanmak istemiştir³⁸⁸. Böylelikle bundan sonraki süreçte söz konusu toplulukla bu kralın arasının açıldığı bilinmekte olup Ariobarzanes hakkındaki bilgiler sadece bununla sınırlıdır. Hatta Ariobarzanes'in dönemine ait bir sikkeye de rastlanamamıştır³⁸⁹. Bu kralın ölümünün ardından krallığın başına oğlu II. Mithradates geçmiştir. Onun krallığı M.Ö. 255-220 yılları arasını kapsamış³⁹⁰ ve yine onunda ilk zamanlarındaki tecrübesizliğinden faydalanan ve bunu bir siyasi boşluk olarak değerlendiren Galatlar, Pontos topraklarını yağmalamışlardır. Bu yüzden II. Mithradates Amisos'a sığınmıştır. Bunun üzerine burası, Galatlar tarafından kuşatma altına alınmıştır³⁹¹. Durumdan haberdar olan Herakleia Pontike kentinin yöneticisi, II.

---

³⁸³ Kamil Doğanç, Recep Altın, 2018, *a.g.e.*, 3.

³⁸⁴ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 52.

³⁸⁵ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 58.

³⁸⁶ Barclay Vincent Head, *Historia Numorum, A Manual Of Greek Numismatics*, Oxford 1911, 500.

³⁸⁷ Barış Kaya, *Mithradates VI Eupator'un Karadeniz Faaliyetleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2013, 29.

³⁸⁸ Georgy Kantor, 2012, *a.g.e.*, 1.

³⁸⁹ Barış Kaya, 2013, *a.g.e.*, 29.

³⁹⁰ Barclay Vincent Head, 1911, *a.g.e.*, 500.

³⁹¹ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 58.

Mithradates'e yardım etmek maksadıyla Amisos'a erzak desteğinde bulunmuştur³⁹². Buna öfkelenen Galatlar ise, bu sefer Herakleia Pontike'ye yönelmiştir³⁹³. Böylelikle de Pontos Krallığı, bu kuşatmadan kurtulmuştur³⁹⁴.

II. Mithradates döneminde olan ve önem arz eden bir hadise de onun, Seleukos Kralı II. Antiokhos Theos (M.Ö. 261-246)'un Laodike isimli kızıyla yapmış olduğu evliliğidir. Bu hadise Hellenistik Dönemi Anadolu tarihinde II. Mithradates'in daha güçlü bir rol oynamasının önünü açmış ve bu durum söz konusu Seleukos kralının ölümünden sonra tahta çıkan II. Antiokhos Hieraks (M.Ö. 246-225) döneminde de sürmüştür³⁹⁵.

II. Mithradates zamanında, Pontos Krallığı farklı bölgeler tarafından da tanınmıştır. Bu bölgeler adalar ve Hellas'tır. Ayrıca bu bölgelerin, Pontos Krallığı'nı tanımada bir deprem etkili olmuştur³⁹⁶. Bu deprem, M.Ö. 227/226 yılında Rhodos'ta büyük bir hasara yol açmıştır. Bu nedenle buraya Hellenistik krallıklar, küçük prenslikler ve bağımsız kentler yardım etmek için seferberlik ilan etmiştir. II. Mithradates'te, onların yardımlarının aşığında kalmayacak şekilde Rhodos'a bağıştta bulunmuştur. Ayrıca bu kralın Küçük Asya'da sergilediğı siyasetle de krallık, Anadolu'da bulunan Hellenistik krallıklar içerisinde önemli bir konuma gelmiştir. Hatta M.Ö. 222 yılında Seleukos Kralı III. Antiokhos (M.Ö. 223-187), bu kralın Laodike adlı diğeri bir kızı ile Euphrates sınırındaki Zeugma'da nikâhlanırken, söz konusu Seleukos Kralı'nın Küçük Asya genel valiliğine tayin ettiğı kuzeni Akhaios ise, aynı kralın benzer isimli kızıyla evlenmiştir. Böylelikle II. Mithradates iktidarı boyunca Seleukos kralları ve Küçük Asya valisiyle iyi ilişkiler kurmuştur³⁹⁷. II. Mithradates iktidarının son yılında Sinope'ye saldırı yapmışsa da bu kent, kendini bu saldırıdan Rodos'un desteğıyle koruyabilmiştir³⁹⁸. Bu kralın M.Ö. 220 yılında ölmesiyle iktidara, III. Mithradates geçmiştir³⁹⁹. Bu kral, aşığı yukarı yirmi

---

³⁹² Brian McGing, *The Foreign Policy Of The Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, 1. Baskı, Leiden E.J. Press, Brill 1986, 5; Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 58.

³⁹³ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 58.

³⁹⁴ Barış Kaya, 2013, *a.g.e.*, 29.

³⁹⁵ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 59.

³⁹⁶ Barış Kaya, 2013, *a.g.e.*, 29.

³⁹⁷ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 60-61.

³⁹⁸ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 52.

³⁹⁹ Barclay Vincent Head, 1911, *a.g.e.*, 500.

üç yıl krallık yapmasına rağmen dönemi hakkında pek bir şey bilinmemektedir. Bununla birlikte darp ettirdiği sikkelerin ön yüzünde III. Mithradates yaşlı biri olarak betimlenmiş olup⁴⁰⁰ arka yüzünde ise, Tanrı Zeus, hilal ve yıldız simgelerinin yanında kral lejantı yer almıştır (Resim: 41)⁴⁰¹.

M.Ö. 190 yılında I. Pharnakes, III. Mithradates'ten sonra krallığın başına geçmiş⁴⁰² ve M.Ö. 183/182 yılında Sinope'yi topraklarına katmayı başarmıştır⁴⁰³. Bu durum krallığın başkentinin de değişmesine neden olmuş ve başkent, Amasya'dan Sinope'ye taşınmıştır. Sonrasında söz konusu kentte binalar ve tersanelerin inşa edilmesi neticesinde Sinope aynı zamanda krallığın donanma üssüne dönüştürülmüştür⁴⁰⁴. Bu süre zarfında içeride bunlar yaşanırken dış politikada Roma'ya elçiler göndermiş⁴⁰⁵ ve Kappadokia dâhil olmak üzere komşularına karşı I. Pharnakes, saldırgan bir tutum sergilemiştir⁴⁰⁶. Ayrıca Bithynia Kralı II. Prusias, I. Pharnakes'in batı yönünde ilerlemesinden kaygılanmış ve bu kaygısında da haklı çıkmıştır. Nitekim M.Ö. 180 yılında Pontos kralı Bithynia'yı işgal etmiş fakat burayı ele geçirememiştir. Buna rağmen bu krallık, Bithynia ile Pergamon Krallıkları aleyhine genişlemeye devam etmiştir. Bunun sonucunda, söz konusu krallıklara Roma arka çıkmış ve I. Pharnakes, istila ettiği yerleri terk etmek mecburiyetinde kalmıştır. Hatta istila ettiği yerler için savaş bedeli bile ödemiştir⁴⁰⁷. Böylece Kappadokia Kralı IV. Ariarathes ise, kısa bir süre önce kaybetmiş olduğu ganimetleri tekrar eline geçirmiştir⁴⁰⁸. I. Pharnakes döneminde, gümüşten darp edilen sikkelerin ön yüzünde bu kralın potresi yer almış, arka kısmında yine bir erkek tanrı, yıldız ve hilal şekilleriyle birlikte kral lejantı resmedilmiştir (Resim: 42)⁴⁰⁹.

---

⁴⁰⁰ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 62.

⁴⁰¹ Barclay Vincent Head, 1911, *a.g.e.*, 500.

⁴⁰² Eduard Meyer, *Geschichte Des Königreichs*, 1. Baskı, Verlag Von Vilhelm Engelmann, Almanya/Leipzig 1879, 56.

⁴⁰³ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 52-53.

⁴⁰⁴ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 64.

⁴⁰⁵ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 53.

⁴⁰⁶ Oğuz Tekin, *Hellenistic ve Roma Dönemlerinde Anadolu Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019, 124.

⁴⁰⁷ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 53.

⁴⁰⁸ Salih Soslu, "Kappadokia Krallığı'nda Siyasi Evlilikler İle Kurulan İttifaklar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.36, S.61, 2017, 16.

⁴⁰⁹ Barış Kaya, 2013, *a.g.e.*, 31, 122.

I. Pharnakes'ten sonra tahta M.Ö. 169/150 yılında IV. Mithradates geçmiştir⁴¹⁰. Söz konusu kral, kendinden önceki krala nispeten dış politikada daha ılımlı bir tavır sergilemiştir⁴¹¹. Bilhassa Roma ve onların iş birlikçileriyle iyi geçinmiş olup bu durum, Roma'da Capitolium tepesinde bulunan çift dilli bir yazıtta dahi belirtilmiştir⁴¹². Bunun yanı sıra hizmetleri karşılığında IV. Mithradates'e Frigya da verilmiştir⁴¹³. Bu kral, Seleukoslar'la yapılan evlilik geleneğini bozarak kız kardeşi Laodike'yle evlenmiştir. Ayrıca IV. Mithradates, kraliyeti yürütme işlemini eşiyle beraber yapmıştır⁴¹⁴. Bu yüzden onların döneminde darp edilen sikkelerin ön yüzünde ikisi birlikte betimlenmiştir (Resim: 43)⁴¹⁵.

IV. Mithradates'in ardından V. Mithradates, M.Ö. 150 senesinde, tahta geçmiştir⁴¹⁶. Onun döneminde krallık eskiden olduğundan daha güçlü bir konumdadır. Ayrıca söz konusu dönemde bu krallıkla Roma birbirlerine hem dost hem de müttefik olmuşlardır⁴¹⁷. Öyle ki, Roma ve Kartaca arasında yaşanan III. Kartaca Savaşı'nda Pontos Krallığı, Roma'ya askeri açıdan destek sağladığı⁴¹⁸ gibi aynı zamanda Roma'nın Anadolu'daki ilk eyaleti olan Provincia Asia'yı oluşturmaya çalıştığı sırada ortaya çıkan isyanlarda da Roma'nın yanında yer almıştır⁴¹⁹. Bir taraftan ise V. Mithradates, Kappadokia'da kontrolü kan dökmeden ele geçirmek maksadıyla Kappadokia kralı IV. Ariarathes'in kızı Laodike'yle evlenmiştir. Fakat V. Mithradates, bunları planlarken Sinope'de suikaste kurban gitmiş ve bunun üzerine Frigya, Pontos krallığından geri alınmıştır⁴²⁰. Bu kral darp ettirdiği sikkelerde seleflerinden daha az gerçekçi bir şekilde betimlenmiştir⁴²¹.

---

⁴¹⁰ Barclay Vincent Head, 1911, *a.g.e.*, 500.

⁴¹¹ David Magie, *Roman Rule In Asia Minor*, 1. Baskı, Text, Princeton University Press, New Jersey 1950, 194.

⁴¹² Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 67.

⁴¹³ David Magie, 1950, *a.g.e.*, 194.

⁴¹⁴ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 68.

⁴¹⁵ Barış Kaya, 2013, *a.g.e.*, 31, 123.

⁴¹⁶ Barclay Vincent Head, 1911, *a.g.e.*, 501.

⁴¹⁷ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 53.

⁴¹⁸ Appianos, *The Mithridatic Wars*, Horace White (Çev.), Londra 1961, 10.

⁴¹⁹ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 54.

⁴²⁰ David Magie, 1950, *a.g.e.*, 194.

⁴²¹ Barış Kaya, 2013, *a.g.e.*, 32.

Laodike, eşi V. Mithradates'in vefatından sonra M.Ö. 121/120'de Pontos krallığının başına geçmiş ve Roma'yla savaşmadığı gibi Phrygia'yı da Roma'ya bırakmıştır. Bu kraliçe, Ladik/Stiphane Gölü civarında Laodike isimli bir kent inşa ettirmiş ve burada kalmıştır. Ayrıca onun döneminde de sikke darbı sürmüştür. Laodike, tahta kalabilmek amacıyla oğlu VI. Mithradates'i katletme girişiminde bulunmuş fakat VI. Mithradates bu suikasttan kurtularak kaçmıştır⁴²². Ancak o, zehirlenme tehlikesine maruz kaldığından babası gibi zehirlenmekten korkmuş, bu yüzden de panzehir ve çeşitli karışımlar içmek suretiyle zehre karşı vücut direncini güçlendirmiştir. Onu zehirle öldüremeyeceğini anlayan düşmanları ise, bu sefer de silahla ortadan kaldırmayı planlamışlardır. Bunun neticesinde VI. Mithradates, kendisini vahşi hayvan öldürmekten hoşlanan biri olarak göstermeye çalışmış ve herhangi bir yerde uzun bir süre kalmamıştır. Bir yandan da vahşi hayvanları yakalamaya çalışması, onlardan kaçması ya da saklanması kendisinde, plan yapma, avlanma ve takip etme yeteneklerinin gelişmesini sağlamıştır⁴²³. VI. Mithradates'in tahtta olduğu süre zarfı M.Ö. 120-63 yılları arası olup⁴²⁴ bu kral, kraliyet sarayına gelerek, burada annesi Kraliçe Laodike'yi tahtından alaşağı etmiş ve sonrasında onu hapse attirmiştir. Krallığı, kardeşi Mithradates Khrestos ile birlikte yönetmiştir. Fakat daha sonra VI. Mithradates, kardeşiyle alakalı evhamlara kapılmış ve bunun akabinde onu öldürerek, krallığın tek hakîmi olmuştur⁴²⁵.

Pontos Krallığı'nın en önemli kralı olarak karşımıza çıkan VI. Mithradates, bu krallığın altın çağı olarak kabul edilen dönemin de baş aktörüdür⁴²⁶. Bunun yanı sıra söz konusu kral, Roma'yla mücadele etmeyi de göze alabilmiştir⁴²⁷. Onun bu mücadele düşüncesine sebep olan eylem, Roma'nın kendinden önce kral olan V. Mithradates'e yukarıda değindiğimiz üzere, yaptığı destekler karşılığında Frigya'yı vermiş olmasına rağmen M.Ö. 106 yılında, bu devletin burayı geri almış olmasıdır⁴²⁸. Dolayısıyla bu durum, VI. Mithradates'in küçüklükten itibaren Romalılar'a karşı nefret duymasına ve

---

⁴²² Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 54; Adrienne Mayor, 2010, *a.g.e.*, 92-93.

⁴²³ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 78; Adrienne Mayor, 2010, *a.g.e.*, 85.

⁴²⁴ Barclay Vincent Head, 1911, *a.g.e.*, 501.

⁴²⁵ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 79.

⁴²⁶ Ahmet Mican Zehiroğlu, *Antik Çağlarda Doğu Karadeniz*, 1. Baskı, Çivi Yazıları Yayınevi, İstanbul 1999, 17.

⁴²⁷ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 54.

⁴²⁸ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 79-80; Adrienne Mayor, 2010, *a.g.e.*, 75-76.

krallığı yönetmekten çok, krallığın topraklarını büyütme düşüncesinin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Bunun gerçekleşmesi ise onun gözünde, orduyla donanmanın tüm ihtiyaçlarının giderilmesiyle doğru orantılı olmuştur. Bu yüzden de söz konusu askeri birliklerin tüm ihtiyaçları bu kral tarafından tedarik edilmiştir⁴²⁹. Ayrıca bu kralın asıl isteği, Büyük İskender gibi ucu bucağı görünmeyen bir imparatorluk inşa etmektir⁴³⁰. Bu nedenle Anadolu'yu ele geçirmeden önce kuzeyde Krimeia (Kırım), sonrasında doğuda Armenia (Ermenistan)'yı, Kolkhis (Gürcistan)'i ve Pontos sahilleri gibi bölgelerde hâkimiyetini kurmuş ve sağlamlaştırmıştır⁴³¹. Böylelikle sıra Küçük Asya'yı zapt etmeye gelmiştir. Fakat bunun öncesinde bazı dostlarıyla birlikte söz konusu bölgeyi keşfetmek için harekete geçmiştir. Bu keşifleri sırasında kimselerin onları tanımaması için yola kıyafetlerini değiştirerek çıkmışlardır. Böylelikle Küçük Asya'nın coğrafi özelliklerini, şehirlerinin yerleşme planını ve gidiş-geliş yollarını iyice tetkik etmişlerdir. Buradan Bithynia'ya geçmiştir. Sonrasında kendisini Asya'nın efendisiymiş gibi konumlandırarak topraklarına bir saldırı gerçekleştirdiği takdirde kendisine nerelerin üstünlük sağlayıp sağlamayacağını iyi bir şekilde belirlemeye çalışmıştır⁴³².

VI. Mithradates, Pontos Bölgesi'ne geldiğinde buranın kralı olarak kendisini ilan etmiş ve Tiberanlar'dan Armenia Bölgesine kadar Halys Irmağı'nın sınır olduğu ülkeye egemen olmuştur. Sonrasında topraklarını daha da genişleterek, Halys Irmağı'nın berisindeki Amastris ve Paphlagonia'nın bir kısım alanlarını da ele geçirmiştir. Ayrıca bu kral, batıda Heraklia boyunca uzanan deniz kıyısı ile bunun ters istikametinde bulunan Kolkhis ve Küçük Armenia'ya kadar olan kıyıları da topraklarına katmıştır⁴³³. Bu bağlamda Antikçağ'da Karadeniz Havzası'nın büyük bir bölümü ilk kez bir kral tarafından egemenlik altına alınmıştır. Romalılar ise, bu gelişmelerden tedirgin olmuşlardır⁴³⁴. Bu yüzden Roma, M.Ö. 103/102 yılında Kuzey Avrupa ve Afrika'da

---

⁴²⁹ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 80.

⁴³⁰ Sinan Özbek, 2010, *a.g.e.*, 12.

⁴³¹ Ali Bora, "Mithridates Eupator ve Nikomedes Euergetes'in Paphlagonia ve Kappadokia Politikaları: İlişkiler, Evlilikler ve Etkileşim", *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, C.5, S.2, 2018, 14.

⁴³² Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 88; Adrienne Mayor, 2010, *a.g.e.*, 136.

⁴³³ Strabon 2000, *a.g.e.*, XII. 3. I; Adrienne Mayor, 2010, *a.g.e.*, 174.

⁴³⁴ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 91; Adrienne Mayor, 2010, *a.g.e.*, 187.

kendileri için sorun olan meseleleri hallettikten sonra yönlerini, Anadolu ve Akdeniz'e çevirmişlerdir⁴³⁵.

M.Ö. 88 yılında VI. Mithradates Romanın ilgilendiği topraklardan önce Kappadokia sonra Bithynia'ya karşı geniş bir cephe açmıştır. Onun asıl hedefi ise, Yunan şehirleri ile bunları sömürmeye gelmiş olan ve büyük oranda Romalı göçmen nüfusuna sahip Asya Eyaletiydi⁴³⁶. Bu yüzden VI. Mithradates'in M.Ö. 88'de, Roma'nın Batı Eyaletini istila edip burada 80 bin Romalı ve İtalya kökenli insanı öldürmesi⁴³⁷ ile Roma Cumhuriyet Senatosu, Pontos'a savaş ilan etmiş ve M.Ö. 87 yılının baharında Komutan Sulla'yı Roma ordusunun başında bu krallığı geri püskürtmek amacıyla Yunanistan'a göndermiştir. Hem burada hem de Batı Anadolu'da vuku bulan savaşların sonrasında bu krallık saldırıyı bırakıp savunmaya geçmiştir⁴³⁸. Romalı Lucius Cornelius Sulla ise, Roma ile Pontos arasında M.Ö. 83-81 yıllarındaki İkinci Mithridates-Roma Savaşı'nı bitirip kalıcı barışı gerçekleştirmek için askeri tribunlarından Aulus Gabinius'u Küçük Asya'ya göndermiştir⁴³⁹. Sonrasında Roma Devleti, bu savaşla geçen seneler içerisinde bu sefer M.Ö. 74 yılında Lucius Licinius Lucullus'u⁴⁴⁰, Asia ve Cilicia Eyaletleri'nin valisi olarak atamıştır. Ayrıca Pontos krallığıyla yapılacak bir savaşta da kendisine, komutanlık görevi verilmiştir. Sonrasında ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak bu komutan, Pontos Krallığı'na saldırmıştır. Bu süreçte eski başkent Amasya, M.Ö. 70 yılında Roma'nın eline geçmiştir. Böylelikle belirtilen yıl daha bitmeden bu komutan tarafından VI. Mithradates'in krallığının merkezi ve tüm Pontos toprakları, ele geçmiştir⁴⁴¹. Bu savaş sürecinde Pontos kralı VI. Mithradates Eupator ve müttefiklerinin karşısında Kappadokia ile Ariobarzanes'te yer almıştır⁴⁴². Buna rağmen mücadeleyi bırakmayan Pontos Kralı, damadı Tigranes'le birlikte bu Roma komutanına karşı savaşmıştır⁴⁴³. M.Ö. 68 yılında

---

⁴³⁵ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 94.

⁴³⁶ R. Malcolm Errington, *Hellenistik Dünya Tarihi M.Ö. 323-30*, Gülşah Günata (Çev.), Homer Kitapevi, İstanbul 2017, 281.

⁴³⁷ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 1. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2008, 214; Adrienne Mayor, 2010, *a.g.e.*, 22, 192.

⁴³⁸ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 13.

⁴³⁹ Salih Soslu, 2017, *a.g.e.*, 19.

⁴⁴⁰ Adrienne Mayor, 2010, *a.g.e.*, 302.

⁴⁴¹ Murat Arslan, 2007, *a.g.e.*, 307-308, 388; Özhan Öztürk, 2016, *a.g.e.*, 429.

⁴⁴² Oğuz Tekin, 2019, *a.g.e.*, 127.

⁴⁴³ David Magie, 1950, *a.g.e.*, 295; Adrienne Mayor, 2010, *a.g.e.*, 316.

ise, ortaya çıkan uygun siyasi koşulları değerlendiren VI. Mithradates, kaçmış olduğu krallık topraklarına tekrar dönerek burada egemenlik kurmayı başarmıştır. Bunun üzerine M.Ö. 67 yılında Pontos kralıyla mücadele etme görevi Pompeius'a verilmiştir. Pompeius, Nikopolis'te Pontos kralını kesin bir yenilgiye uğratmıştır. Bunun üzerine tekrar VI. Mithradates krallık topraklarından tekrar kaçmak zorunda kalmıştır. Bundan sonraki olay ise, VI. Mithradates'in kendi hayatına son vermesidir. Roma, böylelikle Pontos topraklarının yeni hâkimi olmuştur⁴⁴⁴.

Amasya uzun bir süre Pontos Krallığı'nın başkenti olarak kaldığından bu krallığa ait izlere rastlamak oldukça mümkündür⁴⁴⁵. Bu krallığın kurulduğu M.Ö. 301 yılından itibaren Amasya'daki yerleşim planı kent biçimini almaya başlamıştır. Bu durum o zamana kadar bir kasaba görünümünde olan Kızlar Sarayı Mevkiisi'nde ve çevresinde (Resim: 44) kentsel dönüşümlerin başlamasını sağlamıştır. Bu süreçte Kızlar Sarayı Mevkiisi'nden Yeşilirmak boyunca uzanan kademeli yamaçlar ve çevresinde kurulup gelişmeye başlayan Demir Çağı Amasya'sından, Pontos Krallığı'yla birlikte Kızlar Sarayı Mevkiisi, Yukarı Kale (Harşena) ve Yeşilirmak kıyısındaki aşağı kentten oluşan 3 birimli bir kent sistemine geçiş yapıldığı gözlemlenmiştir. Bunun sonucu olarak M.Ö. 3. yüzyılda yapımına başlandığı tespit edilen Yukarı Kale'deki ve Kızlar Sarayı Mevkiisi'ndeki surlar, kentin diğer bölgelerine göre daha arkaik bir görünüm sergilemekte olup, bu surlar düzgün kesme taşlardan inşa edilmiştir. Bununla birlikte bugünkü Yeşilirmak kıyısında yer alan Yalıboyu evlerinin temelinde bulunan ve ırmak boyunca uzanan sağlam ve düzgün sur duvarlarının (Resim: 45) Roma Devri'nde yapıldığı düşünülse de bunların da yine aynı tarihe uzanan bir geçmişinin olabileceği ihtimali de, göz önünde bulundurulmalıdır⁴⁴⁶.

Amaseia'da Pontos krallarına ait olduğu bilinen kral kaya mezarları da bulunmaktadır⁴⁴⁷. Söz konusu kral kaya mezarlarının ilki, Pontos krallığının M.Ö. 302 yılında başkenti olan Amaseia'da I. Mithradates tarafından hayattayken inşa edilmiştir.

---

⁴⁴⁴ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 57-58; Adrienne Mayor, 2010, *a.g.e.*, 353-356, 376-377, 397, 399, 401, 423.

⁴⁴⁵ Barış Kaya, 2013, *a.g.e.*, 53-54.

⁴⁴⁶ Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 31-33.

⁴⁴⁷ Strabon, 2000, *a.g.e.*, XII.3. 39; Adrienne Mayor, 2010, *a.g.e.*, 403.

Bu kral kaya mezarlarıyla birlikte diğer kral kaya mezarları da Pontos Kralları hayattayken inşa ettirilmiş ve öldükten sonra bu gömütlere burada Pontos Kralları defnedilmiştir. Ancak Pontos kralı I. Pharnakes için oyulmaya başlayan kaya mezarı başkent Sinope'ye taşınmasıyla yarım kalmıştır. Mezarın mimari özellikleri ile genel inşa tarzına bakıldığında tarih olarak M.Ö. 2 yüzyılın ilk çeyreğini vermektedir⁴⁴⁸. Dolayısıyla Amasya'nın, Pontos krallığına başkentlik yaptığı yıllarda burada yaşayan Pontos krallarına ait olan bu kaya mezarları⁴⁴⁹, Amasya Kalesi'nin güney yamacındaki dik kaya yüzeyinin içerisine oyulmuş⁴⁵⁰ ve kente hâkim bir konumda bulunmaktadır. Mezarların bu şekilde bir dağın yamacına yapılma sebebi ise, kralların öldükten sonra yeniden dirileceklerine inanmalarıdır. Bu yüzden de söz konusu krallar kendilerine ulaşımı zorlaştırmak amacıyla bu dik kayalara mezarlarını yaptırmışlardır (Resim: 46)⁴⁵¹.

Yukarıda değindiğimiz, Amasya kent merkezine hâkim olan kral kaya mezarları bilim insanları tarafından A, B, C, D ve E olarak adlandırılmıştır. Bu durum, kent bir nekropol olduğu algısını verirken aynı zamanda Anadolu anıt sanatının bölgede başarılı bir şekilde uygulandığı ilk ve tek kent olduğunu göstermektedir. Bu mezarlardan görsel anlamda bugüne pek bir şey kalmamasına rağmen Robert Fleischer, bu mezarların etkileyici bir görünümde olduğunu ortaya çıkarmıştır. Böylelikle A, B ve D olarak adlandırılan anıt mezarların (Resim: 47) altı veya dört İonik sütun ile benzer tarzda alınlıklara sahip oldukları söylenmiştir⁴⁵². Ön cepheleri ve kemerli alınlıklarında sütun olmayan C ve E olarak adlandırılan mezarların (Resim: 48) ise, eski Anadolu kaya mimarisinin kökenlerini içinde barındırdığı belirtilmiştir. Ayrıca A, B ve D olarak adlandırılan mezarlarda basamaklarla çıkılan bir podyumun, ön giriş bölümünün, mezar yapısını ana kayadan ayıran bir koridorun, üçgen alınlıkların ve taşıyıcı kenarların olduğu da görülmüştür. Söz konusu mezarların böyle özelliklere sahip olması, onların bir tapınağa benzetilmesine yol açmıştır. C ve E adlı mezarlar ise, üçgen alınlık hariç diğer mezarlarla benzer özellikler sergilemektedir. Ayrıca bu anıt mezarların yapımı esnasında

---

⁴⁴⁸ Celal Özdemir, 2001, *a.g.e.*, 93, 107-108.

⁴⁴⁹ Barış Kaya, 2013, *a.g.e.*, 53.

⁴⁵⁰ Celal Özdemir, 2001, *a.g.e.*, 89.

⁴⁵¹ Barış Kaya, 2013, *a.g.e.*, 54.

⁴⁵² Robert Fleischer, *The Rock - Tombs of the Pontic Kings in Amaseia (Amasya), Mithridates VI and The Pontic Kingdom*, J.M. Højte (Ed.), Aarhus 2009, 111, 115; Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 39-41.

hepsinin çevresinin koridorlarla çevrelenmiş olması, bunun bir plan doğrultusunda yapıldığına işaret etmektedir. Dolayısıyla da bu görünüm, mezarlara tek başlarına duran anıtsal bir mezar görüntüsü özelliği vermiştir⁴⁵³. Bunlarla birlikte Amasya ve çevresinde yirmi tane daha kaya mezarı ortaya çıkarılmıştır. Bunlar da Anadolu anıt sanatının Pontika Kappadokiası'ndaki görkemli örneklerini oluşturmaktadır⁴⁵⁴.

M.Ö. 250'de Pontos Kralı Mithradates, Amasya kent merkezine İç Kale yaptırmış olup, bu kalenin Osmanlı Dönemin'deki adı Enderun Kalesi'dir. Söz konusu kaleden günümüze onun teraslarıyla birlikte sadece destek duvarları kalmıştır⁴⁵⁵. Ayrıca Aynalı Mağara (Resim: 49)⁴⁵⁶ Pontos Krallığı'nın eserleri arasında yer alırken bu krallıktan kalan sikkelerin bir kısmı, günümüzde Amasya Müzesi'nde sergilenmektedir⁴⁵⁷. Bunların yanı sıra Amasya'nın Hatuniye Mahallesi'nde bulunan sur kalıntıları ve sarnıç (Resim: 50), Kurşunlu Mahallesi ile Göllübağlar Mevkisi'nde bulunan kaya mezarları, Ziyaret Kasabası üzerinde yer alan kral mezarı (küçük mağara)⁴⁵⁸ ve Amasya'nın 16 km doğusunda yer alan Ebimi Tepesi'ndeki Zeus Stratios Tapınağı da bu krallıkla ilişkilidir⁴⁵⁹.

3.3.2. Roma Döneminde Amasya

Romalı Komutan Pompeius ile VI. Mithradates'in yapmış oldukları savaş sonrasında Pontos ülkesi Romanın eline geçmiştir⁴⁶⁰. Roma hâkimiyetine geçtiği bu dönemde Pontos ülkesinin kapladığı alan, Bithynia sınırındaki Pharnakeia sahasından, Iasionum Burnu'nun doğusundaki Kappadokia'nın güneyinde yer alan sıradağlara kadar

⁴⁵³ Robert Fleischer, 2009, *a.g.e.*, 111, 115; Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 39-41.

⁴⁵⁴ Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 39.

⁴⁵⁵ Barış Kaya, 2013, *a.g.e.*, 55.

⁴⁵⁶ Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği, *Amasya Şehzadeler Kenti*, Sanat Çevresi Basımevi, Amasya 2010,

73; Amasya Valiliği, 2007, *a.g.e.*, 63.

⁴⁵⁷ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 16.

⁴⁵⁸ Amasya Valiliği, 2007, *a.g.e.*, 60, 62-63, 67-69, 72-73, 136-137.

⁴⁵⁹ David Henry French, "Amasian Notes 5. The Temenos of Zeus Stratios at Yassıçal", *Epigraphica Anatolica* 27, Bonn 1996, 89; Adrienne Mayor, 2010, *a.g.e.*, 90; Barış Kaya, 2013, *a.g.e.*, 53.

⁴⁶⁰ Strabon, 2000, *a.g.e.*, XII.3. I.

olup, Amnias/Gökırmak Vadisi'ni de kapsamaktaydı. Ayrıca buranın kontrolünü, Bithynia Valisi yapmaktadır⁴⁶¹.

Yukarıda değinilen Pontos ülkesinin ele geçmesinin ardından Romalı Komutan Pompeius, bu toprakların Armenia istikametinde uzanan kısımlar ile Kolkhis dolaylarını, söz konusu savaşta kendisine destek veren hükümdarlara vermiştir⁴⁶². Bu arada Romalı Komutan Pontos'un önemli kentlerinden Amisos'a gelerek, MÖ 65/4 kışında buradayken hazırlamaya başladığı Lex Pompeia'yı MÖ 64/3 yılında Antiokheia'da tamamlamayı başarmıştır. Bu düzenlemeyle birlikte ele geçen Pontos Krallığı toprakları üzerinde 11 politeia/kent/topluluk meydana gelmiştir⁴⁶³. Dolayısı ile kendisine destek sağlayan hükümdarlara verilen Pontos Krallığı topraklarından kalan diğer bölgeler, on bir bölgeye ayrılmış ve bu bölgeleri Bithynia topraklarına katmıştır. Böylelikle her ikisinin birleşiminden meydana gelen bir eyalet kurulmuştur⁴⁶⁴. M.Ö. 64 yılında kurulmuş olan bu eyaletin adı Bithynia-Pontos Eyaleti'dir⁴⁶⁵. Burada on bir bölge olarak adı geçen kentler, Amisos, Tieum Amastris, Kabeira-Diospolis, Heraklea, Megalopolis, Phazemon-Neapolis, Eupatoria-Magnopolis, Pompeiopolis, Sinope ve Zela'dır. Nitekim Tieum ve Herakleia kentlerinin yerine kimi araştırmacılar, Nikopolis ve Amaseia'yı koyarken kimileri ise, bu on bir kent arasına Amaseia ve Abonuteikhos'u koymuşlardır⁴⁶⁶. Hatta bir başka araştırmacıya göre, bu bölgelerden yalnızca Amaseia kenti, geçek anlamda bir polis'tir Ayrıca bu on bir kentten Amaseia, Zela ve Amisos bu düzenlemeden sonra bile eski adlarını korumayı başarmışlardır⁴⁶⁷.

Romalı Komutan Pompeius'un yapmış olduğu Lex Pompeia düzenlemesiyle Karadeniz'in kıyı bölgesindeki özerklik korunmuş ve bu dönemde Pontos Bölgesi'nin iç kısmında süre gelen eski Asia sistemindeki krallıklar ve beylikler varlıklarını devam

---

⁴⁶¹ David Magie, 1950, *a.g.e.*, 369.

⁴⁶² Strabon, 2000, *a.g.e.*, XII.3. I.

⁴⁶³ David Magie, 1950, *a.g.e.*, 368-370; Kamil Doğancı, Recep Altın, 2018, *a.g.e.*, 3-4.

⁴⁶⁴ Strabon, 2000, *a.g.e.*, XII.3. I.

⁴⁶⁵ Hans Volkmann, "Mithradates", *Der Kleine Pauly Lexion Der Antike*, Cilt 1-5, Alfred Druckenmüller Verlag Press, Stuttgart 1964-1675, 911; Engin EROĞLU, 2014, *a.g.e.*, 54.

⁴⁶⁶ Kamil Doğancı, Recep Altın, 2018, *a.g.e.*, 4.

⁴⁶⁷ Kamil Doğancı, Recep Altın, 2018, *a.g.e.*, 4.

ettirmişlerdir⁴⁶⁸. Ayrıca Roma hâkimiyetinin ilk zamanlarını oluşturan bu dönemde Pontos'ta sikke darbı da devam etmiştir⁴⁶⁹.

VI. Mithradates'in oğlu II. Pharnakes M.Ö. 63-47 ile M.Ö. 47-39 yıllarında Roma'nın egemenliği altında kesintili bir biçimde de olsa hükümdarlığını sürdürmeyi başarmıştır⁴⁷⁰. Roma Devleti içerisinde II. Pharnakes, onbeş yıldır Boğaz'ın kralıdır. Fakat gözü yükseklerde olan II. Pharnakes, bununla yetinmek istememiş ve bu krallığın topraklarını genişletmek gibi bir girişimde bulunmuştur. Bu yüzden batıda G. Julius Caesar'la savaş halinde olan Pompeius'un savaş durumundan faydalanmış ve Sinope'yi almıştır. Amisus'u almak için de Calvinus'a savaş açmıştır⁴⁷¹. Bu durum karşısında Domitius Calvinus, II. Pharnakes'e elçi yollayarak ondan, Armenia ve Kappadokia'dan çekilmesini talep etmiştir. Ancak II. Pharnakes'in olumsuz tutumu, sonucunda aralarında savaş çıkmıştır. Bu savaşın kazananı II. Pharnakes olmuş ve böylelikle Pontos'a girmiştir⁴⁷². II. Pharnakes, Pontos Devleti'ni tekrar kurmak için Pontos yanında Galatia ve Kappadokia'ya da saldırmıştır. Bu beklenmeyen saldırıya Caesar'ın tepkisi, ordularıyla Zela'ya (Zile) girmek olmuş ve bu kralla onun babasının daha önce Triarius'u yendiği yer olan Scotios/Altıağaç'ta karşılaşmıştır. Bu yer, Amasya- Zile yolunun Yünlü'yle Bacul Köyü arasında bulunmaktadır Bu savaşta II. Pharnakes, Roma askerleri karşısında akıl almaz bir cesaret örneği sergilemişse de o ve ordusu, yenilgiye uğramıştır⁴⁷³. Caesar'ın bu galibiyeti, kısa bir zaman diliminde meydana geldiğinden o, "I came, saw and conquered." (Geldim-Gördüm-Yendim) diyerek, Roma'ya zaferini bildirmiştir⁴⁷⁴. Dolayısıyla M.Ö. 47 yılında Pompeius'u Mısır'da yenen Caesar, aynı yıl içinde II. Pharnakes'i de, Scotios/Altıağaç'ta mağlup etmiştir. Bu yenilgi üzerine II. Pharnakes, Sinope'ye kaçmış ve burada Calvinus ile bir antlaşma imzalamak durumunda kalmıştır. Fakat bir süre sonra II. Pharnakes, kuzeyde meydana gelen bir savaşta yaralanmış ve bunun neticesinde de ölmüştür. Onun ölümüyle Orta Karadeniz kıyısında hükmeden son

---

⁴⁶⁸ David Magie, 1950, *a.g.e.*, 369; Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 59.

⁴⁶⁹ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 59.

⁴⁷⁰ Mehmet Özmenli, Nazım Kuruca, "Pontus'ta Mithridat Krallığı", *International Social Sciences Studies Journal*, C.6, S.71, 2020, 4420.

⁴⁷¹ Appianos, 1961, *a.g.e.*, 120.

⁴⁷² David Magie, 1950, *a.g.e.*, 409.

⁴⁷³ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 16.

⁴⁷⁴ David Magie, 1950, *a.g.e.*, 412.

Pontos kralı da böylelikle tarih olmuştur. Dolayısıyla siyasal anlamda ortada olmayan Pontos hâkimiyeti, onun ölümüyle resmi olarak bitmiştir. Bu durumda bölge tam anlamıyla Roma hâkimiyetine girmiş ve Roma Kralı Caesar, Pontos Bölgesi'nin yönetimini başlangıçta Pergamonlu Mithradates'e vermiştir⁴⁷⁵. Asandros'un, Mithradates'i katletmesiyle buranın idaresine Caesar, iki lejyonu ile kumandanı olan Calvinus'u getirmiştir. Ancak Caesar'ın da M.Ö. 44 yılında katledilmesi⁴⁷⁶ ile birlikte imparatorlukta düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler sonucunda Pylaimenes'in soyundan gelenlere Paphlagonialılar'ın belirli bir zümresinde krallık yapma hakkı verilmiştir⁴⁷⁷. Ayrıca Amasia, Amisos kentleri, kralların hâkimiyetine bırakılmıştır⁴⁷⁸. Hatta bu durumu Strabon, eserinde: "*Her ne kadar şimdi bir eyalet ise de Amaseia vaktiyle krallara aitti*" sözleriyle belirtmiştir⁴⁷⁹.

M.Ö. 27 yılında Roma Devleti'nde Oktavianus'a, Augustus unvanı verilmiştir⁴⁸⁰. Böylelikle Roma'da Principatus Dönemi başlamış olup aynı zamanda bu dönemde Roma Devleti'ndeki düzenlemelerle, Asya ve Bithynia eyaletlerine Roma Senatosu'nun kararı doğrultusunda söz konusu eyaletlere yetkililer atanmıştır⁴⁸¹. Ayrıca Augustus, Roma İmparatorluğu'nun istikrara kavuşmasında ve yeniden örgütlenmesinde önemli rol oynamıştır⁴⁸². M.Ö. 25 yılında Pamphylia ile Kilikia hariç diğer yerleri birleştirmiş ve Provincia Galatia'yı kurmuştur. Bu eyalet içinde Amaseia, Neokaesarea, Pompepolis, Paphlagonia Bölgesi'nin iç kısımlarıyla birlikte Pontos Galatikus'da yer almıştır⁴⁸³. Söz

---

⁴⁷⁵ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 61.

⁴⁷⁶ David Magie, 1950, *a.g.e.*, 418.

⁴⁷⁷ Strabon, 2000, *a.g.e.*, XII.3. 1.

⁴⁷⁸ Christian Marek, *Stadt, Ara Und Territorium in Pontus-Bithynia Und Nord-Galatia*, 39. Band, Ernst Wasmuth Verlag Tübingen 1993, 50.

⁴⁷⁹ Strabon, 2000, *a.g.e.*, XII.3. 39.

⁴⁸⁰ Sabahat Atlan, *Roma Tarihinin Ana Hatları, I. Kısım Cumhuriyet Devri*, 1. Baskı, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul 1970, 195; Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi*, 1. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1976, 195.

⁴⁸¹ David Magie, 1950, *a.g.e.*, 445-446, 448.

⁴⁸² M. Rostovtzeff, *The Social And Economic History Of The Hellenistic World*, 1. Baskı, Oxford At The Clarendon Press, Oxford 1941, 930.

⁴⁸³ Mehmet Özseit, "Anadolu'da Roma Egemenliği", *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, C.II, Görsel Yayınları, İstanbul 1982, 382.

konusu eyaletin metropolis'i (ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΠΟΝΤΟΥ) Amaseia olmuştur. Ayrıca Amaseia, Eyalet Koinonu'na da liderlik yapmıştır⁴⁸⁴.

Bölge, M.S. 37-41 yıllarında Roma İmparatoru Gaius, M.S. 41-54 yıllarında Claudius, M.S. 54-68 yıllarında Nero, M.S. 69-79 yıllarında Vespasianus tarafından yönetilmiştir. Bunlardan Claudius döneminde Pontos ile Bosporos Krallıkları birbirlerinden ayrılmıştır. Pontos Krallığı, II. Polemo tarafından yönetimi sürdürülürken, Bosporos Krallığı'na farklı bir idareci atanmıştır⁴⁸⁵. Bununla beraber M.S. 63 yılında İmparator Nero döneminde II. Polemo, Pontos topraklarından tamamen çıkarılmıştır. Ayrıca İmparator Nero, aynı tarih de Pontos Galaticus ile Pontos Polemoniacus'u Galatia Eyaletine bağlanmıştır⁴⁸⁶. Hatta bu kral, Pontos Polemoniacus eyaletini de savaşmadan almıştır⁴⁸⁷. Böylelikle Amaseia, Pontos Polemoniacus ismiyle Galatia Eyaletine bağlanarak, doğrudan Roma İmparatorluğu'nun topraklarına katılmıştır⁴⁸⁸.

İmparator Nero, tahta ilk çıktığında Claudius'un gerçek oğlu Britannicus'u kendisine tehdit olarak görmüş ve onu ertesini yıl zehirletmiştir⁴⁸⁹. İmparator Nero'nun iktidarlığı M.S. 68 yılında ölmesiyle son bulmuş ve bunun akabinde imparatorlukta bir türlü siyasi istikrar sağlanamamıştır. Bu yüzden de, M.S. 68-69 yılları içerisinde taht da dört imparator bulunmuştur. Bunlardan birincisi Galba, ikincisi Otho, üçüncüsü Vitellius, dördüncüsü Vespasianus olmuştur⁴⁹⁰. Bu son imparator zamanında (M.S. 69-79), Pontos ve Kappadokia, tek bir eyalet haline getirilmiştir. Dolayısıyla Pontos Polemoniacus ile Pontos Galaticus bölgeleri, yeni oluşturulan bu eyaletin bir parçası haline getirilmiştir⁴⁹¹. M.S. 71 yılından itibaren Vespasianus, imparatorluğu oğlu Titus'la birlikte yönetmiştir. Bu yüzden M.S. 79 yılında bu kralın ölümüyle tahta Titus geçmiştir. Fakat onun dönemi, iki sene iki ay gibi kısa bir süre olduğundan M.S. 81 yılında bu imparatorluğun başına Vespasianus'un diğer oğlu Domitianus geçmiştir. Bu imparator, M.S. 96 yılında ismi

---

⁴⁸⁴ Kamil Doğancı, Recep Altın, 2018, *a.g.e.*, 8.

⁴⁸⁵ Oktay Akşit, 1976, *a.g.e.*, 94-95, 103, 105, 139.

⁴⁸⁶ Mehmet Özsait, 1982, *a.g.e.*, 388.

⁴⁸⁷ Oktay Akşit, 1976, *a.g.e.*, 120.

⁴⁸⁸ Kamil Doğancı, Recep Altın, 2018 *a.g.e.*, 8.

⁴⁸⁹ George Ewart Bean, "Bir Amisus Kitabesi", *Belleten*, Cilt XX, Sayı 78, 2016, 214.

⁴⁹⁰ Mehmet Özsait, 1982, *a.g.e.*, 388; Oktay Akşit, 1976, *a.g.e.*, 121,123,127, 131, 139.

⁴⁹¹ Kamil Doğancı, Recep Altın, 2018, *a.g.e.*, 8-9.

Stephanus olan bir köle tarafından yaralanmış ve bu işin içinde olan Parthenius'un uşakları da onu yaralayan köleyle birlik olunca imparator hayatını bu olayda kaybetmiştir. Böyle bir suikastı düzenleyen kişiler, bu imparatoru öldürdükten sonra tahta Nerva'nın gelmesini uygun görmüşlerdir. Fakat Domitianus'un katillerinin cezalandırılmasını isteyen bir grup asker ayaklanmış ve onları bastırmak da zorluk yaşayan yeni imparator, ortak imparator olması için Marcus Ulpius Traianus'a haber yollamıştır. Daha karşı taraftan bir haber gelmeden Nerva, dini vecibeleri yerine getirerek, Traianus'u manevi oğlu olarak ilan etmiştir⁴⁹².

Nerva, M.S. 98'de ölünce tahta onun yerine Traianus geçmiştir. Böylelikle tahta çıktığı esnada da taht hâkimiyetiyle ilgili hiçbir müdahaleye maruz kalmamıştır. Bu imparator, Roma'ya hemen imparator olur olmaz gitmemiş, M.S. 106'da Dacia'nın başşehrini zapt etmiş ve buradaki insanların büyük çoğunluğunu dağıtarak, güneye yerleştirmiştir. Buraya ise, Suriye'yle Asia Minor'dan insanlar getirmiş ve onların bu bölgelere yerleşmelerini sağlamıştır⁴⁹³. Ayrıca bu imparatorun dönemi olan M.S. 2. yüzyılın ilk çeyreği, Roma İmparatorluğu için yükselme devri olarak nitelenmiştir. Bununla birlikte Amasya, bu tarihte Büyük Kappadokia ile Comana Pontica eyaleti olarak görülmüştür⁴⁹⁴. Ayrıca bu imparator zamanında Genç Plinius (M.S.111-113), Bythynia-Pontos Eyaleti'nin valiliğini yapmış ve bu bölgenin mali açıdan yükselmesine büyük katkı sağlamıştır⁴⁹⁵. Bu arada Traianus, M.S. 117 yılında hastalanmış ve ölmeden evvel evlat edindiği Hadrianus, onun ölümü üzerine imparator olmuştur⁴⁹⁶.

Hadrianus, Traianus'un imparator olduğu zamanda Roma Devleti'nin topraklarını yeterince genişlettiği kanısına varmış olduğundan kendi döneminde (M.S. 117- M.S. 138), hâkimiyeti altındaki vilayetlerin merkeze olan bağılıklarının güçlenmesini sağlamak amacıyla kentlerin kalkınması için girişimlerde bulunmuştur. O, girişimci kişiliğinin yanı sıra çevresi tarafından gezgin ve imarçı olarak da bilinmektedir⁴⁹⁷. Hatta

---

⁴⁹² Oktay Akşit, 1976, *a.g.e.*, 153, 158-159, 166, 175.

⁴⁹³ Oktay Akşit, 1976, *a.g.e.*, 179, 183.

⁴⁹⁴ Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 17.

⁴⁹⁵ Plinius, *Epistulae*, *Genç Plinius'un Anadolu Kitapları*, Çiğdem Dürüşken ve Erendiz Özbayoğlu (Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1963, 18, 91, 148; Mehmet Özsait, 1982, *a.g.e.*, 389.

⁴⁹⁶ Mehmet Özsait, 1982, *a.g.e.*, 390; Oktay Akşit, 1976, *a.g.e.*, 195.

⁴⁹⁷ Mehmet Özsait, 1982, *a.g.e.*, 390-391; Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 17.

saltanatı süresinde iki kez büyük bir geziye çıkmış olup, bunlardan bir tanesinde Melitene güzergâhından Trapezus'a, buradan Karadeniz boyunca ilerleyerek Ancyra'ya, oradan da Bithynia'ya geçmiştir. M.S. 131 veya 132 yılında yapmış olduğu bu gezilerde, Atina'ya geçmeden evvel Karadeniz'de bulunmuş ve bu sırada Trapezus, Amisos, Amaseia kentlerini gezmiştir⁴⁹⁸.

Hadrianus'dan sonra imparatorluğa M.S. 138-161'de Antonius Pius, M.S. 161-180'de Marcus Aurelius, M.S. 176-192'de Commodus, M.S. 193-211'de Septimius Severus, M.S. 198-217'de M.A. Caracalla, M.S. 208-212'de Geta, M.S. 217-218'de Macrinus, M.S. 222-235'te Severus Alexander, M.S. 235-238'de Maximinus, M.S. 238-244'de Gordianus ve M.S. 249-251'de Decius Traianus gelmiş olup M.S. 250 yılının ilk çeyreğinde Karadeniz sahillerine gelerek burayı iki defa zapt eden ve yağmalayan Gotlu yağmacılar ortaya çıkmıştır. M.S. 276 senesinde ise Maeotidler, Küçük Asya'ya girmişlerdir. Burada bu topluluklar, Kappadokia, Pontos ve Galatia Bölgelerini talan ettikten sonra Kilikia'ya geçmişlerdir. Ancak bu dönemde M. Claudius Tacitus (M.S. 275-276) tarafından bu istila harekâtı, durdurularak buradaki Roma hakîmiyeti tekrar sağlanmıştır. Dolayısıyla bölgedeki Roma egemenliği M.S. 276-282 yıllarında hüküm süren İmparator Probus devri boyunca da devam etmiştir⁴⁹⁹.

M.S. 284-305 yılları arasında Roma İmparatorluğu'nun başına Diocletianus gelmiştir. Bu imparatorun zamanında sayı olarak yüzden çok olan vilayet miktarı 12 (oniki)'ye indirilmiş ve bu vilayetler, 12 vilayet altında birleştirilmiştir. Ayrıca vilayetler/diocesisler içerisinde Pontos ve Küçük Asya da yer almıştır. Bunların kontrolleri de, bir Vicarus'a bırakılmıştır. Bu arada Amasya kenti, yine Pontos Vilayeti'nin sınırları içerisinde kalmaya devam etmiştir⁵⁰⁰. Zaten bu döneme ait olan ve Amasya içerisinde bulunan boğa figürlü mil taşı, bölgenin bu zaman diliminde

---

⁴⁹⁸ Oktay Akşit, 1976, *a.g.e.*, 199, 201, 203; Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 17.

⁴⁹⁹ Mehmet Özsait, 1982, *a.g.e.*, 391-398; Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 64.

⁵⁰⁰ Mehmet Özsait, 1982, *a.g.e.*, 398-399; Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 65; Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 17.

Roma'nın hâkimiyeti altında olduğunu göstermiştir⁵⁰¹. M.S. 317-325 yılları arasında ise, bu imparatorluğu Constantinus ile Licinius birlikte yönetmişlerdir⁵⁰².

Bölgedeki Roma hâkimiyeti I. Theodosius'a (M.S. 379-395) kadar devam etmiştir⁵⁰³. Hatta onun zamanında ele geçen Roma amphoralarından ve sikkelerinden bölgedeki Roma egemenliği kendisini güçlü bir şekilde göstermektedir⁵⁰⁴. Ancak imparatorluğun birlik ve beraberlik duygusunu kaybettiğini fark eden I. Theodosius, ölmeden önce imparatorluğu oğulları arasında bölüştürerek, imparatorluğun batısında bulunan yerleri küçük oğluna, doğusunda bulunan yerleri ise, büyük oğlu Arkadius'a bırakmıştır⁵⁰⁵.

Amasya'da Roma Döneminde iskân görmüş yerleşmeler; Karacaören, Kuşçutepe, Ekinalanı, Kale Tepe, Çayıraltı⁵⁰⁶, Büyükevliya Tepesi, Hacıbayramın Tepe, Killik, Hamam Tepe, Kadimpınarı⁵⁰⁷ ve At Ağılı'dır⁵⁰⁸. Bunun yanı sıra Hellenistik Dönem ile birlikte Roma Döneminde de iskân görmüş yerleşmeler ise, Aşıtepe Kale, Yoğurtçubaba Tepe⁵⁰⁹, Killik Arası⁵¹⁰, Gelinkaya Kalesi, Gediksaray Höyük, Samadolu Höyük, Alıcık Höyük, Ebepınarı Tepe, Kalekale Höyük, Belevi İkiztepe I, Belevi İkiztepe II, Kale-Hızırönü Tepe⁵¹¹ ve Kumtepe (Kuştepe) yerleşmeleridir⁵¹².

Amasya kentinde Roma İmparatorluk Dönemine ait, kesme taşlarla yapılmış tonozlara sahip Alçak Köprü olarak adlandırılan bir yapı ile Yeşilırmak kıyısında yer alan

---

⁵⁰¹ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 65.

⁵⁰² Mehmet Özsait, 1982, *a.g.e.*, 401; Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 65.

⁵⁰³ Mehmet Özsait, 1982, *a.g.e.*, 405; Sinan Özbey, 2010, *a.g.e.*, 17.

⁵⁰⁴ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 65.

⁵⁰⁵ Hakkı Dursun Yıldız, "Bizans Tarihi", *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, Cilt III, Görsel Yayınları, İstanbul 1982, 489-490; Anonim, 1981, *a.g.e.*, 422.

⁵⁰⁶ Mehmet Özsait, 1998, *a.g.e.*, 147-148, 151.

⁵⁰⁷ Mehmet Özsait, 2003a, *a.g.e.*, 129-131.

⁵⁰⁸ Mehmet Özsait, Abdullah Dündar, 1997, *a.g.e.*, 173.

⁵⁰⁹ Şevket Dönmez, 2010a, *a.g.e.*, 116.

⁵¹⁰ Mehmet Özsait, 2003a, *a.g.e.*, 130.

⁵¹¹ Şevket Dönmez, 2000, *a.g.e.*, 234-237.

⁵¹² Mehmet Özsait, 1998, *a.g.e.*, 144.

yalı boyu evlerinin temelinde tespit edilen sur duvarlarına rastlanmıştır⁵¹³. Ayrıca bu döneme ait sikkeler de bulunmaktadır. Bu sikkelerden biri Amasya'ya bağlı Oluz Höyük'te ele geçmiş olan gümüş sikkedir. Söz konusu sikkenin burada ortaya çıkması, III. Kartaca Savaşı'nda Roma'ya destek amaçlı gemilerle gönderilen Pontoslu askerlerin bu sikkeyi dönüşte yanlarında getirmiş olmalarıyla ilgilidir (Resim: 51). Bir diğeri, M.S. 224 yılında darp edilmiş olan ve ön tarafında İmparator Severus Alexander'ın (M.S. 222-235) portresi bulunan bir sikkedir (Resim: 52). Bu sikkenin arka yüzünde Kızlar Sarayı Mevkiisi, Amaseia Kalesi (Resim: 53) ve ateş sunağı resmedilmiştir⁵¹⁴. Diğer sikkelerin basımı ise, devletin daha güçlü olduğu imparatorluk dönemine aittir. Bu sikkelerde Amasya kenti, AMACIAC olarak isimlendirilmiş olup söz konusu sikkeler, İmparator Tiberius, Domitianus, Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Lucius Verus, Commodus, Septimius Severus, Caracalla, Geta, Severus Alexander dönemlerinde de darp edildikleri tespit edilmiştir (Resim: 54-57)⁵¹⁵.

Roma Dönemi Amasya'sına ait bir diğer bulgu da nekropollerdir. Bu dönemi simgeleyen 3 büyük nekropol vardır. Bunlardan Şamlar ile Kurşunlu nekropelleri, kalenin güney-güneydoğu kısmında bulunurken diğer nekropol, Amasya'ya batıdan gelen yolun yamaçlarında ve Yeşilirmak'ın güney yakasındadır⁵¹⁶. Bu üç büyük nekropolün yanı sıra Amasya'nın Kızıroğlu Ümmühan Karı Pınarı'nda, Yanık Hayat Tepesi'nde, Gümüşhacıköy Soluk Yer'le Karamaştılık'ta da bu döneme ait nekropoller bulunmuştur⁵¹⁷. Ayrıca söz konusu dönemde Amasya'nın orta şehre giriş kapısı olarak inşa ettirilen yapı, Bizans Döneminde oluşturulan kilisenin yan cephesinde kullanılmış olup bu yapı günümüzde Halifet Gazi Medresesi olarak bilinmektedir. Dolayısıyla Halifet Gazi Kümbeti'nde yer alan lahit de Roma Dönemine ait bulgular arasındadır⁵¹⁸. Aynı zamanda Amasya'da Amasya/Yassıçal Zeus Stratios Kutsal Alanı ve Sunağı (Resim: 58)

---

⁵¹³ Şevket Dönmez, "The Achaemenid Impact on the Central Black Sea Region", *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia*, İ. Delemen (Ed.), İstanbul, 2003, 109; Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 31-35.

⁵¹⁴ Şevket Dönmez, 2003, *a.g.e.*, 109; Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 31-35.

⁵¹⁵ Kamil Doğançlı, Recep Altın, 2018, *a.g.e.*, 9, 23-24.

⁵¹⁶ Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 37.

⁵¹⁷ Mehmet Özsait, 1998, *a.g.e.*, 147.

⁵¹⁸ Tanju Cantay, "Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar", *Sanat Tarihi Yıllığı VII*, London 1977, 22-24; Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 37-39.

ile Temenos Duvarı (Resim: 59) da bu dönem bulguları arasındadır⁵¹⁹. Söz konusu sunak, Zeus Stratios'a yazılmış olup, M.S. 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Sunağın üzerindeki bilgilerden Roma hâkimiyeti altındayken pek çok Amaseialı'nın Khilikomon'a göç ettirildiği anlaşılmıştır⁵²⁰. Amasya'da aynı döneme ait bir diğer sunak ise, Harşena Kalesi'ndeki ateş sunağıdır (Resim: 60)⁵²¹. Ayrıca Amasya'da ele geçen miltaşları da Roma Dönemine aittir⁵²².

Amasya kentinde Geç Helenistik Dönem ile Erken Roma Dönemine ait olan ve Ferhat Dağı'nın eteklerinde yer aldığından dolayı adı "Ferhat Su Kanalı" olarak geçen su kanal da bu döneme ait önemli eserler arasındadır. Bu kanal, Ferhat ve Şirin'in efsanesiyle ilişkilendirilmiştir⁵²³. Söz konusu efsaneye göre bu kanallar, dağları delen Ferhat tarafından çok sevdiği Şirin'e kavuşmak amacıyla yapılmıştır (Resim: 61)⁵²⁴. Amasya'da Kral Sarayı adıyla bilinen ilk saray bu dönemde yapılmıştır. Bu saray, Türk-İslam döneminde isim değişikliğine uğramış ve sonrasında Kızlar Sarayı ismini almıştır. Bu saraya neden bu ismin verildiği bilinmediği gibi şu anda yeri de tam anlamıyla tespit edilememiştir. Ancak bu saraya ait olduğu düşünülen kitabeden hareketle sarayın iki hamam ve kapısının, bir mutfağının, bahçesinin ve iç-dış avlusunun olduğu anlaşılmıştır. Bu sarayın dış avlu kapısının bir bölümü, 1890'lı yıllarda yerinde bulunmaktadır⁵²⁵. Söz konusu saray ile Harşena Kalesi'nde yapılan araştırmalarda bir pithos kapağının içerisindeki sikke⁵²⁶ ile yine aynı araştırma sahasında ele geçen bronz sikke Roma Dönemi ile tarihlendirilmiştir⁵²⁷. Bunun yanı sıra Harşena Kalesi 2007 Kurtarma

---

⁵¹⁹ Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 35.

⁵²⁰ Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 63.

⁵²¹ Şevket Dönmez, 2013b, *a.g.e.*, 35, 37.

⁵²² Abdullah Dündar, 2002, *a.g.e.*, 64.

⁵²³ Ayşegül Kuş, 2016, *a.g.e.*, 262-263.

⁵²⁴ Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği, 2010, *a.g.e.*, 75.

⁵²⁵ Ferruh Toruk, "Amasya Kentinin Fiziksel Oluşum Süreci İçerisinde Saray Olgusu", *Vakıflar Dergisi*, C.0, S.29, 434.

⁵²⁶ E.E. Naza Dönmez, 2012, *a.g.e.*, 274.

⁵²⁷ E.E. Naza Dönmez, "Amasya, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2010 Yılı Sonuçları, 32. Kazı Sonuçları Toplantısı 4. Cilt, İstanbul 24-28 Mayıs 2010, Ankara 2011, 114; E.E. Naza Dönmez, "Amasya, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2010 Yılı Sonuçları, 34. Kazı Sonuçları Toplantısı 3.Cilt, Ankara 2013, 428.

Kazısı'nda Roma Dönemine ait olan ve pişmiş topraktan yapılan iki düdük ile 1 kandilde ele geçirilmiştir⁵²⁸.

Amasya'ya bağlı Yavru Köy'deki Kurtarma Kazısı'nda ortaya çıkartılan bir yapı da Roma Dönemine aittir. Bu yapı, farklı mekânlardan meydana gelmiş olup, kuzey güney yönünde dikdörtgen bir plana sahiptir. Söz konusu mekânlardan araştırmacıların 1 (bir) numara olarak kodladığı yerin zemini, mozaikle kaplanmıştır. Bu mozaik, "Amasya Elma Ağacı Mozaigi" olarak isimlendirilmiş ve mozaige kırmızı bacaklı keklıklar de koyulmuştur. Amasya'da bu keklıkların yaşadıklarına dair bilgiler, seyyahların eserlerinde yer almıştır. Bununla birlikte bu mozaigin bir benzerine Belkıs/Zeugma mozaiklerinde rastlanmıştır. Buradan hareketle mozaigin tarihi, M.S. 2. yüzyılın sonu ile M.S. 3. yüzyılın başına tekabül etmektedir (Resim: 62)⁵²⁹.

Amasya'da Roma Dönemine ait olan diğer buluntular ise; Kaleköy'de bulunan kale, Hatuniye Mahallesi'nde yer alan sur kalıntısı, Dere Mahallesi'ndeki Kaya Mezarı (Resim: 63), Sofular Mahallesi'ndeki Kaya Mezarı, Beyazıt Paşa Mahallesi'ndeki Kaya Mezarı (Resim: 64), Küçük Kızılca Köyü'ndeki Kaya Mezarı, Eski Şamlar Mezarlığı (Resim: 65), Pazar Yeri Roma Mezarlığı (Resim: 66), Gökçal (Çal Tepe) Tümülüsü, Tepesi Delik Tepe Tümülüsü, Bekçi Tepe Tümülüsü, Sardukkaya Tümülüsü, Maltepe Tümülüsü, Alaca Kese Su Sarnıcı (Resim: 67) ve Asar Kalesi'dir (Resim: 68). Bunlarla birlikte Kaya Mezarı (Beyazıt Paşa), Sıvalar Höyük, Çoraklık Höyük, Kayabaşı Öreni'nde de birçok Roma Dönemine ait bulgular ele geçmiştir⁵³⁰.

---

⁵²⁸ Muzaffer Doğanbaş, "Amasya Merkez Harşena Kalesi 2007 Yılı Kurtarma Kazısı", *17. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Ankara 2006, 11-28.

⁵²⁹ Esra Keskin, "Amasya, Yavruköy Kurtarma Kazısında Bulunan Elma Ağacı Mozaigi", *Eurisan Art Humanities Journal*, C.0, S.7, 2017, 42-44.

⁵³⁰ Amasya Valiliği, 2007, *a.g.e.*, 58, 61, 64-66, 70, 74, 76-77, 82, 84, 86-88, 90, 141, 368, 441, 549, 550-551, 566.

SONUÇ

Yeşilırmak havzasında yer alan Amasya, İç Anadolu ile Karadeniz sahil kesiminin bağlantısını sağlayan bir konumdadır. Kentin içerisinden akan Yeşilırmak, Amasya'ya bir nehir kenti olma fırsatı vermiştir. Amasya'da bilinen en eski yerleşim izleri Kalkolitik Çağ (M.Ö.5500-M.Ö.3000) ile başlamış günümüze kadar da aralıksız olarak devam etmiştir. Şüphesiz bunda Amasya'nın korunaklı bir yapıya sahip olması, Anadolu'nun büyük askeri ve ticari yollarının kavşak noktasında yer alması ve burada Yeşilırmak ile sulanan verimli arazilerin bulunması etkilidir.

Amasya'nın bilinen en eski yerleşim izleri Kalkolitik Çağ'da başlamış olup günümüze kadar devam etmiştir. Bu süreçte Amasya'da sırasıyla Hattiler, Hititler, Frigler, İskitler, Kimmerler, Medler, Persler, Pontos Krallığı ve Roma İmparatorluğu hüküm sürmüştür. Bu uygarlıklardan Hattiler, Amasya'da M.Ö. 3. binin ortalarında yaşadığı bilinmektedir. Hititler'in Anadolu'ya gelip buradaki siyasi-sosyal-ekonomik durumu değiştirmişleri yaklaşık M.Ö. 2000'li yıllara tekabül etmiştir. Ayrıca Hatti beyliklerinin olduğu bu dönemde Asurlu tüccarlar da Anadolu'da ticaret yapmıştır. M.Ö.1650 ve M.Ö.1190 yılları arasını kapsayan Hitit Krallığı Döneminde Amasya, Yukarı Ülke'nin bir bölümünü teşkil etmiştir. Orta Anadolu Bölgesi'nde güçlü bir krallık olan Frigler Döneminde (M.Ö. 725/695-675) ise, bu devletin sınırları içerisinde yer almıştır. M.Ö. 676 yılında Kimmerler'in Frig hâkimiyetindeki yerleri kuşatmaları ve Frigler'i tarih sahnesinden silmeleriyle Amasya, Kimmerler'in hakîmiyeti altına girmiştir. Bunun yanında İskitler, Kimmerler'i izleyerek Anadolu'ya ulaşmış ve Anadolu'da 28 sene hüküm sürmüştür. Dolayısı ile Amasya, önce Kimmerler'in sonra İskitler'in hâkimiyeti altına girmiş ve sonraki süreçte kent, Med ve Pers egemenliğiyle tanışmıştır. Med hakîmiyeti, Amasya kentinin içinde bulunduğu Halys Nehri'nin üst kısmındaki Yukarı Asya'da İskit egemenliği dışında yüz yirmi sekiz sene sürmüş olup

Med Hükümdarı Astyages'in iktidardan düşmesiyle Medler, Persler'e boyun eğmek zorunda kalmıştır. Böylelikle Amasya'da Pers hakîmiyeti başlamıştır.

M.Ö. 336 senesinde Anadolu'da Persler bulunmakta iken Anadolu'nun dışında aynı zaman diliminde Makedonya Kralı II. Filip vefat etmiş ve devletin başına oğlu Büyük İskender geçmiştir. Büyük İskender'in hedefleri içerisinde Anadolu'yu fethetmek yer almış ve bu doğrultuda da Persler'le savaşmıştır. Bu savaşlardan biri olan ve M.Ö. 333 senesinde meydana gelen İssos Savaşı'nda büyük darbe alan Pers Krallığı, son olarak M.Ö. 331/330 yılında başkent Persepolis'in de ele geçmesi sonucunda yıkılmıştır. Bu uygarlık hakkında Amasya Oluz Höyük'te bulgular ele geçmiştir. Söz konusu bulgulardan Amasya'da güçlü bir Akhaimenid/Pers kültürünün var olduğu anlaşılmış ve bu kültürün zengin ve soylu bir yaşamı temsil ettiği ortaya çıkmıştır. Fakat Oluz Höyük'teki bu zengin ve soylu yaşam, Büyük İskender'in ardılları tarafından Amasya'nın ele geçirilmesiyle birlikte sona ermiştir. Bunda Büyük İskender'in M.Ö. 323'te ani ölümü ve sonrasında yaşanan imparatorluk topraklarının ardılları (generalleri) arasında paylaşımı etkili olmuştur. Bunlar yaşanırken Pontos Krallığı M.Ö. 301 yılında Mithradates Ktistes tarafından kurulmuştur. M.Ö. 3. yüzyılın ilk çeyreğinde Amasya ele geçirilerek devletin başkenti yapılmıştır.

Pontos Krallığı içerisinde en önemli kral olan VI. Mithradates Eupator zamanında Amasya, Roma ile yapılan savaşlardan nasibini almış ve Pompeius'un VI. Mithradates'i yenmesiyle M.Ö. 64 senesinde bir zamanlar Pontos Krallığı'nın başkenti olan bu kent, Roma'nın egemenliğine geçmiştir. Bu tarihten itibaren de Amasya önemini korumaya devam etmiş, hatta Roma İmparatorluğu Pontus Galaticus'un metropolisi olmuştur. Buradan anlaşıldığı üzere Amasya'nın coğrafi konumu ve önemi ona Eskiçağ'da Amasya'nın Kalkolitik Çağ'dan itibaren aralıksız iskânların olmasının yanı sıra bir krallığın başkenti olabilme ve bir eyaletin metropolisi olabilme ayrıcalığını sağlamıştır. Eskiçağ'da önemini korumayı başaran Amasya, Ortaçağ ve Yeniçağ'da da bu önemini devam ettirmiştir.

KAYNAKÇA

- ANONİM, Türkiye, “Amasya”, *Yurt Ansiklopedisi*, Cilt 1, Anadolu Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1981, 407-503.
- AMASYA VALİLİĞİ İL ÇEVRE VE ORMAN MÜDÜRLÜĞÜ, *2005 Çevre Durum Raporu Amasya*, 1. Baskı, Amasya 2006.
- AMASYA VALİLİĞİ, *Amasya İl Özel İdaresi Stratejik Planı (2007-2011)*, 1. Baskı, Amasya 2007.
- AMASYA VALİLİĞİ, *Amasya Kültür Envanteri*, 1. Baskı, Amasya, 2007.
- YEŞİLIRMAK HAVZASI KALKINMA BİRLİĞİ, *Amasya Şehzadeler Kenti*, Sanat Çevresi Basımevi, Amasya 2010.
- AKGÜL, Öznur, *Tarihi Varlıkların Sürdürülebilir Turizm Açısından İncelenmesi: Amasya Şehri Örneği*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2020.
- AKŞİT, Oktay, *Roma İmparatorluk Tarihi*, 1. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1976.
- AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, 17. Baskı, Başak Matbaacılık, Ankara 2005.
- AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Uygarlıkları*, 1. Baskı, Phoenix Yayınları, Ankara 2014.
- ALP, Sedat, “Amasya Zara Bucağı’nda Bulunan Hitit Heykeli ve Diğer Hitit Eserleri”, *Ankara Anadolu (Anatolia) Dergisi*, C.6, S. 6, 1961, 191-216.
- ALP, Sedat, “Maşat-Höyük’te Keşfedilen Hitit Tabletlerinin Işığı Altında Yukarı Yeşilirmak Bölgesinin Coğrafyası Hakkında”, *Belleten XLI/164*, 1977, 637-647.
- ALPARSLAN, Meltem Doğan, ALPARSLAN, Metin, ÖZDEMİR, Celal “Amasya Müzesi’nde Bulunan Bir Garip Mühür”, *Veysel Donbaz’a Sunulan Yazılar/DUB.SARE.DUB.BA.A Studies Presented in Honour of Veysel Donbaz*, Şevket Dönmez (Ed.), Ayırbasım/Offprint, İstanbul 2010, 91-96.

- ANDERSON, J.G.C., “Studia Pontica I A Journey of Exploration in Pontus”, *Journey of Exploration in Pontus*, H. Lamertin (Ed.), Bruxelles 1903, 01-47.
- APPĪANOS, *The Mithridatic Wars*, Horace White (Çev.), Londra 1961.
- ARSLAN, Murat, *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*, 1. Baskı, Odin Yayıncılık, İstanbul 2007.
- ATLAN, Sabahat, *Roma Tarihinin Ana Hatları, I. Kısım Cumhuriyet Devri*, 1. Baskı, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul 1970.
- AYDIN, Mesut (hzl.), *Amasya Tarihi*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2004.
- BATUTA, İbni, *İbni Battûta Seyahatnamesi I*, A. Sait Aykut (Çev.), Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul 2000.
- BARTHS, Heinrich, *Reise von Trapezunt Durch Die Nördliche Halfte Klein-Nach Skutari Im Herbst 1858*, Justus Perthes Gotha 1860.
- BEAN, George Ewart, “Bir Amisus Kitabesi”, *Belleten*, Cilt XX, Sayı 78, 1967, 213-214.
- BEKKER, Tønnes, -Nielsen, Roma'nın Kuzey Doğu Sınırında Ticaret, Strateji Ve Ulaşım”, *Cedrus The Journal Of MCRI*, S. IV, 2016, 31-46.
- BEYAZIT, Aslıhan Yurtsever, “Güncel Arkeolojik Bulgular Işığında M.Ö. 2. Binyılda Amasya Bölgesi”, *Tüba-Ar Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, S.17, 2014, 83-110.
- BORA, Ali, “Mithridates Eupator ve Nikomedes Euergetes'in Paphlagonia ve Kappadokia Politikaları: İlişkiler, Evlilikler ve Etkileşim”, *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, C.5, S.2, 2018, 12-47.
- CANTAY, Tanju, “Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar”, *Sanat Tarihi Yıllığı VII*, London 1977, 21-25.
- CUMONT, Franz ve Eugene, ”Voyage D'Exloration Archeokogique Dans Le Pont”, *Studia Pontica II Voyage D'Exloration Archeokogique Dans Le Pont Et La Petite Armenie*, H. Lamertin (Ed.), Bruxelles 1906.
- CZICHON, Rainer Maria, “Oymaağaç Höyük/Nerik(?)”, *Hititler, Bir Anadolu İmparatorluğu/Hittites, An Anatolian Empire*, M. Doğan ve M. Alparslan (Ed.), İstanbul 2013, 298-309.
- ÇOBAN, Asım ve AYLAR, Faruk, “Türkiye’de Yarma Vadilerin (Boğazların) Denizel Etkilerin İç Kesimlere Geçişindeki Rolüne Bir Örnek: Yeşilırmak Yarma Vadisi”,

Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,
C.2009, S.20, 2009, 173-186.

ÇOLPAN, Nilüfer, *Hititlerin Anadolu'ya Göçü Ve Çevre Kültürlerle Etkileşimi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

ÇIĞ, Muazzez İlmiye, *Hititler ve Hattuşa İhtar'ın Kaleminden*, 4. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

DOĞANBAŞ, Muzaffer, “Amasya Merkez Harşena Kalesi 2007 Yılı Kurtarma Kazısı”,
17. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, Ankara 2006, 11-28.

DOĞANCI, Kamil ve ALTIN, Recep, “Strabon'a Göre Antikçağda Amaseia Ve Çevresi”, *Karadeniz Araştırmalar Dergisi*, C. XV, S. 58, 2018, 1-25.

DOĞANCI, Kamil, “Antik Çağ'da Sahil Kentlerini İç Bölgelere Bağlayan Kara Yolları”,
Journal Of History School, S. XLIV, 2020, 129-156.

DÖNMEZ, E.E. Naza, “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2010 Dönemi Çalışmaları”, *32. Kazı Sonuçları Toplantısı 4.Cilt*, İstanbul 24-28 Mayıs 2010, Ankara 2011, 111-120.

DÖNMEZ, E.E. Naza, “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2010 Dönemi Çalışmaları”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı 3.Cilt*, Malatya 23-28 Mayıs 2011, Ankara 2012, 267-281.

DÖNMEZ, E.E. Naza, “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2010 Dönemi Çalışmaları”, *34. Kazı Sonuçları Toplantısı 3.Cilt*, Çorum 28 Mayıs-1 Haziran 2012, Çorum 2013, 427-436.

DÖNMEZ, E.E. Naza, PARLAK Sevgi, “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2010 Dönemi Çalışmaları”, *35. Kazı Sonuçları Toplantısı 3.Cilt*, Muğla 27-31 Mayıs 2013, Muğla 2014, 279-291.

DÖNMEZ, Şevket, “Sinop-Samsun-Amasya İlleri Yüzey Araştırması 1997”, *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Tarsus 25-29 Mayıs 1998, 513-536.

DÖNMEZ, Şevket “Sinop-Samsun-Amasya İlleri 1998 Yüzey Araştırması”, *XVII Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara 24-28 Mayıs 1999, Ankara 2000, 229-244.

DÖNMEZ, Şevket, “Adana Müzesi'nden Boya Bezekli Bir Geç Demir Çağı Testisi”, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi 1*, Ankara 24-27 Mayıs 1999, Ankara 2000a, 5-8.

- DÖNMEZ, Şevket, “Orta Karadeniz Bölgesi Yüzey Araştırması”, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, Oktay Belli (Ed.), Ankara 2000b, 330-334.
- DÖNMEZ, Şevket, “The Central Black Sea Region Survey”, *İstanbul University's Contributions to Archaeology in Turkey (1932-2000)*, Oktay Belli (Ed.), İstanbul 2001a, 302-306.
- DÖNMEZ, Şevket “Amasya Müzesi'nden Boya Bezekli İki Çanak Işığında Kızıhırmak Kavsi Geç Demir ve Helenistik Çağlan Çanak-Çömleğine Yeni Bir Bakış” *TÜBA-AR 4*, Ankara 2001b, 89-100.
- DÖNMEZ, Şevket, “Amasya Müzesi'nden Merzifon Kökenli Dört Çömlek” *Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Olba IV*, Mersin 2001c, 27-35.
- DÖNMEZ, Şevket, “1997-1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında incelenen Samsun-Amasya illeri İ.Ö. 2. Binyılı Yerleşmeleri”, *Belleten*, C. LXV/244, Ankara 2002a, 873-903.
- DÖNMEZ, Şevket, “The 2nd Millennium BC Settlements in Samsun and Amasya Provinces, Central Black Sea Region”, *Ancient West & East I/2*, Brill Leiden-Boston 2002b, 243-293.
- DÖNMEZ, Şevket, “The Achaemenid Impact on the Central Black Sea Region”, *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia*, İ. Delemen (Ed.), İstanbul 2003, 107-116.
- DÖNMEZ, Şevket, “The Early Iron Age Problem in the Central Black Sea Region”, *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and Its Neighbouring Regions. Proceedings of the International Workshop*, B. Fischer, H. Genz, E. Jean ve K. Köroğlu (Ed.), İstanbul 8-9 November 2002, İstanbul 2003a, 213-228.
- DÖNMEZ, Şevket, “Yeni Bulguların Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı Çanak-Çömleğine Bir Bakış”, *Anadolu/Anatolia 24*, Ankara 2003b, 1-17.
- DÖNMEZ, Şevket, “1997-1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Amasya İli Demir Çağı Yerleşmeleri”, *Belleten*, C. LXIX, Sayı 255, 2005, 467-497.
- DÖNMEZ, Şevket, “Orta Karadeniz Bölgesi'nin İlk Tunç Çağı II Öncesi Kültürel Gelişimi Üzerine Yeni Gözlemler/Recent Observations on the Cultural Development of the Central Black Sea Region Before Early Bronze Age II”, *Black*

- Sea Studies Symposium Proceedings/Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, D. Erciyas ve E. Koparal (Ed.), Ankara 2006, 63-97.
- DÖNMEZ, Şevket ve E. Emine Naza, “Amasya-Oluz Höyük Kazısı 2007 Dönemi Çalışmaları: İlk Sonuçlar”, *Anadolu Sohbetleri VI*, Metin Alparslan ve Hasan Peker (Ed.) Zero Prodüksiyon, İstanbul 2007, 49-74.
- DÖNMEZ, Şevket, “Protohistorik Çağ’da Amasya”, *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Amasya 13-15 Haziran 2007, Amasya 2007, 1295-1310.
- DÖNMEZ, Şevket, “Amasya İlinde Tahrip Edilmiş Bir Geç Kalkolitik-İlk Tunç Çağı Yerleşmesi: Hamamözü-Paralı Tepe”, *Anadolu Araştırmaları Jahrbuch Rir Kleinasiatische Foischung XVIII/2*, İstanbul 2007a, 1-14.
- DÖNMEZ, Şevket ve E. Emine Naza, “Amasya-Oluz Höyük Kazısı 2007 Dönemi Çalışmaları: İlk Sonuçlar”, *Belleten*, C. 73, S.267, 2009, 395-422.
- DÖNMEZ, Şevket, “Orta Karadeniz Bölgesi Yüzey Araştırmaları (1997- 2004) Yeni Değerlendirmeler ve Genel Sonuçlar”, *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Cilt II, G. İltar (Ed.), Ankara 2009, 179-199.
- DÖNMEZ, Şevket, ÖZDEMİR, Celal, “Amasya İlinde Yeni Araştırmalar: Oluz Höyük ve Doğantepe Kazıları”, *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri C.I.*, Çorum 25-31 Ağustos 2008, Ankara 2010, 227-244.
- DÖNMEZ, Şevket, “Suluova’nın Öntarih-Tarihsel Dönemleri ve Tarihi Coğrafyası” *Tarihten Geleceğe Suluova*, C. Ekici (Ed.), Ankara 2010a, 113-120.
- DÖNMEZ, Şevket, “Yeni Arkeolojik Gelişmeler Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı Kültürüne Genel Bir Bakış”, *Anadolu Araştırmaları/Jahrbuch Für Kleinasiatische Forschung XIX/1*, İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi Müdürlüğü, İstanbul 2010b, 137-196.
- DÖNMEZ, Şevket, Yurtsever-Beyazıt, Aslıhan, “Oluz Höyük Kazısı Altıncı Dönem (2012) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar”, *Colloquium Anatolicum*, S.XII, Ayrı Basım/Offprint, İstanbul 2013, 165-192.
- DÖNMEZ, Şevket, “Oluz Höyük: Kuzey-Orta Anadolu’nun Krali Pers Merkezi”, *Güneş Karadeniz’den Doğar, Sümer Atasoy Armağanı/Lux ex Ponto Euxino. Studies Presented in Honour of Sumer Atasoy*, Şevket Dönmez (Ed.), Ankara 2013a, 103-140.

- DÖNMEZ, Şevket, “Öntarih ve Klasik Dönemlere Amasya: Güncel Arkeolojik Bulgular”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, C.16, S.16, 2013b, 21-56.
- DÖNMEZ, Şevket, Yurtsever-Beyazıt, Aslıhan, “Oluz Höyük Kazısı Yedinci Dönem (2013) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar”, *Colloquium Anatolicum*, S.XIII, Ayır Basım/Offprint, İstanbul 2014, 103-130.
- DÖNMEZ, Şevket, “Oluz Höyük Zerdüst Dini Kurban Kültüne Yeni Kanıtlar”, *Arkeo Tarih Dergisi*, S.79, 2021, 80-83.
- DİNÇOL, Ali Muzaffer ve YAKAR, Jak, “Nerik Şehri Hakkında/The Theories on the Lokalization of Nerik Reconsidered”, *Bellekten*, C. XXXVIII, S.152, 1974, 563-572.
- DURMUŞ, İlhami, “Anadolu’da Kimmerler ve İskitler”, *Bellekten*, C.61, S.231, 1997, 273-286.
- DÜNDAR, Abdullah, *Eskiçağ’da Merzifon, Gümüşhacıköy, Hamamözü*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.
- EPİSTULAE, Plinius, *Genç Plinius’un Anadolu Kitapları*, Çiğdem Dürüşken (Çev.), Erendiz Özbayoğlu (Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1963.
- EROĞLU, Engin, “Ege Göçleri ve M.Ö I. Binde Anadolu”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.1, 2014, 43-55.
- ERRINGTON, R. Malcolm, *Hellenistik Dünya Tarihi M.Ö. 323-30*, Gülşah Günata (Çev.), Homer Kitapevi, İstanbul 2017.
- ERZEN, Afif, “Grek Kültürü ve Yakın Şark”, *Tarih Dergisi*, C.0, S.23, 1969, 271-278.
- FLEİSCHER, Robert, “The Rock - Tombs of the Pontic Kings in Amaseia (Amasya), Mithridates VI and the Pontic Kingdom”, J.M. Højte (Ed.), Aarhus 2009, 109-120.
- FRENCH, David Henry, “Amasian Notes 5. The Temenos of Zeus Stratios at Yassıçal”, *Epigraphica Anatolica* 27, Bonn 1996, 75-92.
- GABRIEL, A., “Amasya”, *Monuments Turcs D’Anatolie Tome Deuxieme*, E. D. Bocard (Ed.), Paris 1934, 3-74.
- GAVAZ, Özlem Sir “Çankırı-Çorum-Amasya Hattı Üzerindeki Hitit Yerleşimlerinin Lokalizasyon Sorunlarıyla İlgili Genel Bir Değerlendirme (A General Evaluation

- On Localization Problems Of Hittite Places On Çankırı-Çorum-Amasya Line)”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/2, 2018, 1251-1264.
- GÜRBÜZ, Adnan, *Toprak-Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1993.
- Head, Barclay Vincent, *Historia Numorum, A Manual Of Greek Numismatics*, Oxford 1911.
- HERODOTOS, *Herodot Tarihi*, Müntekim Ökmen (Çev.), Remzi Kitapevi, İstanbul 1993.
- İPLİKÇİOĞLU, Bülent, *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, 1. Baskı, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 2007.
- JERPHANİON, G de, *Melanges D’archeologie Anatolienne, Beyrouth*, Imprimerie Catholique, Beyrouth 1928.
- KANTOR, Georgy, “Mithradates I-VI of Pontos” *The Encyclopedia of Ancient History*, C.0, S.0, 2012, 1-5.
- KAPTAN, Ergun, “Türkiye Madencilik Tarihine ait Merzifon-Bakırçay Yöresindeki Kalıntılar”, *III. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, Ankara 6-10 Nisan 1987, Ankara 1987, 225-234.
- KAYAÖZ, Hülya, *Hititlerde Tarım Ve Hayvancılık*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2019.
- KARAKAYA, Nuriye, *Eskiçağ Tarihinde Tokat*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988.
- KESKİN, Esra, “Amasya, Yavruköy Kurtarma Kazısında Bulunan Elma Ağacı Mozaığı”, *Eurisan Art Humanities Journal*, C.0, S.7, 2017, 36-45.
- KOLAĞASIOĞLU, Mustafa Seyfullah, *Hitit Çağında Orta Karadeniz Bölgesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009.
- KÖKTEN, Kılıç, ve ÖZGÜÇ, Nimet - Tahsin , “1940 ve 1941 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Hakkında İlk Kısa Rapor”, *Bellekten*, C. IX, S. 35, 1945, 361-400.
- KIRMIZIOĞLU, Pınar Gözlük ve AKBACAK, Hanife, “Amasya İnsanlarında (Roma Dönemi) Sağlık Yapısı”, *Antropoloj Dergisi*, C.38, S.38, 2019, 110-117.

- KUŞ, Ayşegül, “Henry John Van Lennep’e Göre Amasya’nın Fizikî Ve Coğrafi Yapısı”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.11, S.1, 2016, 253-276.
- MANSEL, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.
- MAYOR, Adrienne, “Mithradates. Zehirlerin Kralı, Roma’nın En Amansız Düşmanının Hayatı ve Efsanesi”, Gürkan Ergin (Çev.), İstanbul 2010.
- MCGİNG, Brian, *The Foreign Policy Of The Mithridates VI Eupotor, King of Pontus*, 1. Baskı, Leiden E.J. Press, Brill 1986.
- MAGİE, David, *Roman Rule In Asia Minor*, 1. Baskı, Text, Princeton University Press, New Jersey 1950.
- MAREK, Christian, *Stadt, Ara Und Territorium in Pontus-Bithynia Und Nord-Galatia*, 39. Band, Ernst Wasmuth Verlag Tübingen 1993.
- MEYER, Eduard, *Geschichte Des Königreichs*, 1. Baskı, Verlag Von Vilhelm Engelmann, Almanya/Leipzig 1879.
- MUNRO, John Arthur Ruskin, *The Journal of Hellenic Studies XXI*, 2. Baskı, Netherlands, Nendel/Liechtenstein 1978.
- NORDTMANN, A. D., *Anatolia*, (Franz Babinger Çev.) Orientbuchhandlung Heinz Lafaire Press, Hannover 1925.
- OSTEN, H.H., *Explorations in Central Anatolia Season of 1926*, 5. Baskı, The University of Chicago Press, Chicago 1929.
- ÖZBEY, Sinan, *Amasya İli Höyükleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2010.
- ÖZDEM, Filiz (hızl.), *Amasya Yar İle Gezdiğim Dağlar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.
- ÖZDEMİR, Celal, *Amasya Kalesi ve Kral Kaya Mezarları*, 1. Baskı, Private Edition, Amasya 2001.
- ÖZSAİT, Mehmet, “Anadolu’da Roma Egemenliği”, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, C.II, Görsel Yayınları, İstanbul 1982, 382-405.
- ÖZSAİT, Mehmet, “Anadolu’da Hellenistik Dönem”, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, C.II, Görsel Yayınları, İstanbul 1982a, 334-361.
- ÖZSAİT, Mehmet, “1986 Yılı Amasya-Lâdik Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları”, *V Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, Ankara 1987, 257-275.

- ÖZSAİT, Mehmet, “1987 Yılı Amasya-Suluova Tarihöncesi Araştırmaları”, *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1988, 287-300.
- ÖZSAİT, Mehmet, “1988 Yılı Gümüşhacıköy Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları”, *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Antalya 18-23 Mayıs 1989, 367-380.
- ÖZSAİT, Mehmet, “1989 Yılı Göynücek Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları”, *VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1990, 45-54.
- ÖZSAİT, Mehmet, “Orta Karadeniz Bölgesinde Yeni Prehistorik Yerleşmeler” *Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri C.II-1*. Samsun 1990a, 124-130.
- ÖZSAİT, Mehmet, “1990 Yılında Ordu-Mesudiye Çevresinde Yapılan Yüzeysel Araştırmaları”, *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1992, 357-376;
- ÖZSAİT, Mehmet, “1991 Yılı Ordu-Mesudiye Yüzeysel Araştırmaları”, *X. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1993, 311-330.
- ÖZSAİT, Mehmet, KOÇAK, Özdemir “1994 Yılı Amasya-Taşova Yüzeysel Araştırmaları”, *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı C.II.*, Ankara 29 Mayıs – 02 Haziran 1995, Ankara 1996, 273-292.
- ÖZSAİT, Mehmet, DÜNDAR, Abdullah, “1995 Yılı Amasya-Gümüşhacıköy ve Hamamözü Yüzeysel Araştırmaları”, *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, Ankara 27-31 Mayıs 1996, Ankara 1997, 171-192.
- ÖZSAİT, Mehmet, “1995 ve 1996 Yıllarında Amasya-Merzifon ve Gümüşhacıköy Yüzeysel Araştırmaları”, *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 1998, 143- 162.
- ÖZSAİT, Mehmet, ÖZSAİT, Nesrin, “Amasya'da M.Ö. II. Bin Yılı Yerleşmeleri”, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi*, Çorum 16-22 Eylül 1996, Ankara 1998, 457-468.
- ÖZSAİT, Mehmet, “Orta Karadeniz Bölgesi Yüzeysel Araştırmaları”, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, O. Belli (Ed.), Ankara 2000, 335-341.
- ÖZSAİT, Mehmet, “Surveys in the Central Black Sea Region”, *İstanbul University's Contributions to Archaeology in Turkey (1932-2000)*, Oktay Belli (Ed.), Ankara 2001, 307-312.
- ÖZSAİT, Mehmet- Nesrin, “Les Ceramiques Du Fer Ancien (“L'Age Obscur”) Dans La Region D'Amasya”, *Anatolia Antiqua X*, 2002a, 79-95.

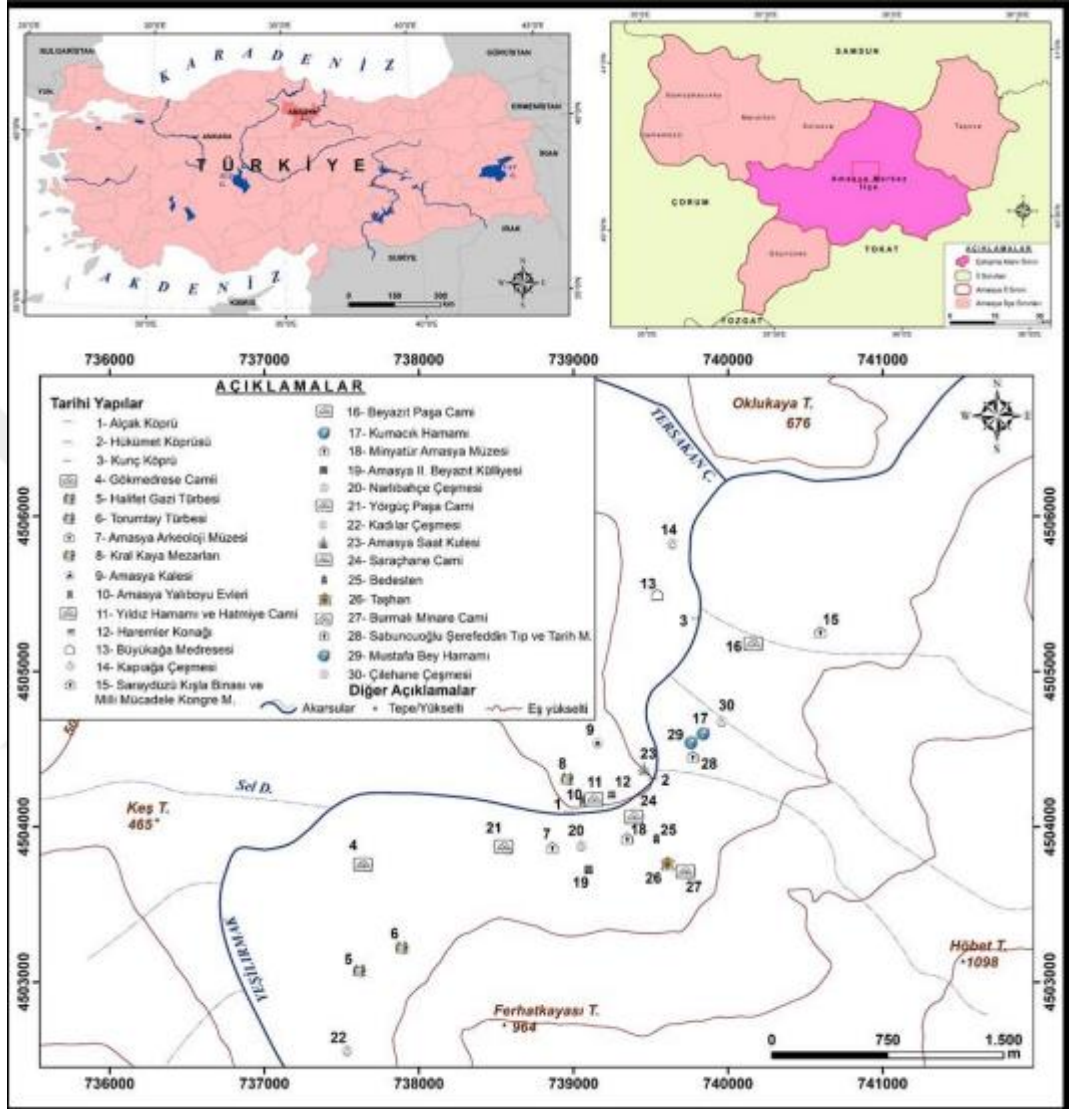
- ÖZSAİT, Mehmet ve Nesrin, “Amasya’da Erken Demir Çağı Keramikleri”, *Arkeo Atlas Dergisi*, C.24, S.107, İstanbul 2002b, 17-25.
- ÖZSAİT, Mehmet- Nesrin, “Amasya-Merzifon Araştırmaları”, *Anadolu Araştırmaları Jahrbuch Rir Kleinasiatiscche Foischung XVI.*, İstanbul 2002c, 527-552.
- ÖZSAİT, Mehmet, “2001 Yılı Samsun ve Amasya Yüzey Araştırmaları”, ”, *XX. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, Ankara 27-31 Mayıs 2002, Ankara 2003a, 127-140.
- ÖZSAİT, Mehmet, “Les Cramiques Du Fer Ancien Dans Les Regions De Amasya Et De Samsun”, Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and Its Neighbouring Regions, Proceedings of the International Workshop B. Fischer, H. Genz, E. Jean ve K. Köroğlu (Ed.), İstanbul 8-9 November 2002, İstanbul 2003b, 199-212.
- ÖZTÜRK, Özhan, *Pontus, Antikçağ’dan Günümüze Karadeniz’in Etnik ve Siyasi Tarihi*, 1. Baskı, Nika Yayınevi, Ankara 2016.
- ÖZMENLİ, Mehmet ve KURUCA, Nazım, “Pontus’ta Mithridat Krallığı”, *International Social Sciences Studies Journal*, C.6, S.71, 2020, 4413-4424.
- PEKMAN, Adnan, *Eskiçağda Bazı Anadolu Şehirlerinin Tanrı ve Kahraman Ktistes’leri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970.
- PERROT, G., “Antiquites d’ Amasie”, *Revue Archeologique*, C. 5, S.1, Ernest Leroux (Ed.), Paris 1924.
- RAMSAY, W.M., *Historical Geography, of Asia Geography Minor*, John Murray (Çev.), Printed By W. Clowes and Sons, London 1890.
- RAMSAY, W.M., *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, Mihri Pektaş (Çev.), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960.
- REİNACH, E. Babelon et Th., “Prusa, Prusias”, *Recueil Général des Monnaies Grecques d’Asie Mineure*, Ernest Leroux (Ed.), Paris 1912.
- ROSTOVTZEFF, M., ve Ormerod, H.A., “Pontos and Its Neighbours: The First Mithridatic War”, *Cambridge Ancient History*, S. A. Cook, F.E. Adcock, M.P. Charlesworth (Ed.), Cambridge The University Press, Cambridge 1932.
- ROSTOVTZEFF, M., *The Social And Economic History Of The Hellenistic World*, 1. Baskı, Oxford At The Clarendon Press, Oxford 1941.

- SOSLU, Salih, “Kappadokia Krallığı’nda Siyasi Evlilikler İle Kurulan İttifaklar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.36, S.61, 2017, 9-29.
- SUSOY, Şenol, *Milli Mücadele Yıllarında Amasya*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.
- STRABON, *Antik Anadolu Coğrafyası*, Adnan Pekman (Çev.), Kanaat Basımevi, İstanbul 2000.
- ŞAHİN, İlhan ve EMECEN, Feridun, “Amasya”, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C.III, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, 1-4.
- ŞENOL, Eren, “Türkiye’de, Amasya İline Kayıtlı Nüfusun Coğrafi Dağılışı”, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, S.7, 2020, 161-210.
- TARHAN, M. Taner, “Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler”, *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, İstanbul 1983, 109-121.
- TARHAN, M. Taner, “Önasya Dünyasında İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler”, *Türkler*, C.1, 2002, 904-921.
- TEKİN, Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 1. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2008,
- TEKİN, Oğuz (hızl.), *Hellenistic ve Roma Dönemlerinde Anadolu Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.
- TEXİER, C., *Küçük Asya Tarihi III*, (A. Suat Çev.), Özkan Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara 2010.
- TOPAL, Hüseyin, *Amasya Ovası Yakın Çevresinde Yetiştirilen Kültür Bitkilerinin Fenolojisi Ve Bunların İklim Şartları İle Olan İlişkileri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2020.
- FERRUH, Toruk, “Amasya Kentinin Fiziksel Oluşum Süreci İçerisinde Saray Olgusu”, *Vakıflar Dergisi* C.0, S.29, 2005, 429-449.
- TUNCEL, Metin ve DOĞANER, Suna, *Amasya’da Turizm: Coğrafi İmkânlar, Sorunlar ve Öneriler*, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, C.2, S. 2, 1989, 47-76.
- TUZCU, Ali, *Seyahatnâmelerde Amasya*, 1. Baskı, Amasya Belediyesi Kültür yayınları, Kayseri 2007.
- ÜNSAL, Veli, “Amasya’nın En Erken İskân Tarihi”, *Uluslararası Amasya Sempozyumu*, Kibatek (Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu) Yayınları, Amasya 2017, 606-622.

- VAROL, Gözde Birsel, *XIX. Ve XX. Yüzyıla İntikal Eden Amasya Medreseleri*, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Amasya 2019.
- VOLKMANN, Hans, "Mithradates", *Der Kleine Pauly Lexion Der Antike*, Cilt 1-5, Alfred Druckenmller Verlag Press, Stuttgart 1964-1675, 911-1354.
- YAŞAR, Hüseyin Hüsamettin, *Amasya Tarihi*, 1. Cilt, Mesut Aydın (Hızl.), Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2004.
- YILDIZ, Hakkı Dursun, "Bizans Tarihi", *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, Cilt III, Görsel Yayınları, İstanbul, 1982, 488-565.
- ZENGİN, Burhanettin, ÖZTÜRK, Emrah ve SALHA, Hamide, "Amasya İlinin Alternatif Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi", *Sosyal Bilimler Metinleri*, C.2014, S.6, 2014, 1-20.
- ZEHİROğLU, Ahmet Mican, *Antik ağlarda Doğu Karadeniz*, 1. Baskı, ivi Yazıları Yayınevi, İstanbul 1999.

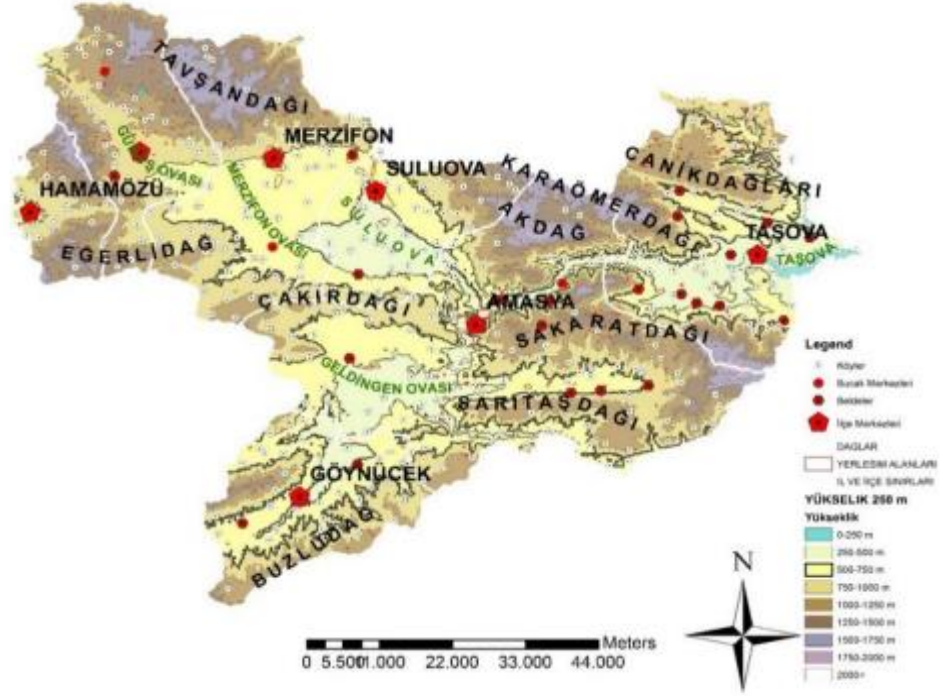
EKLER

HARİTALAR

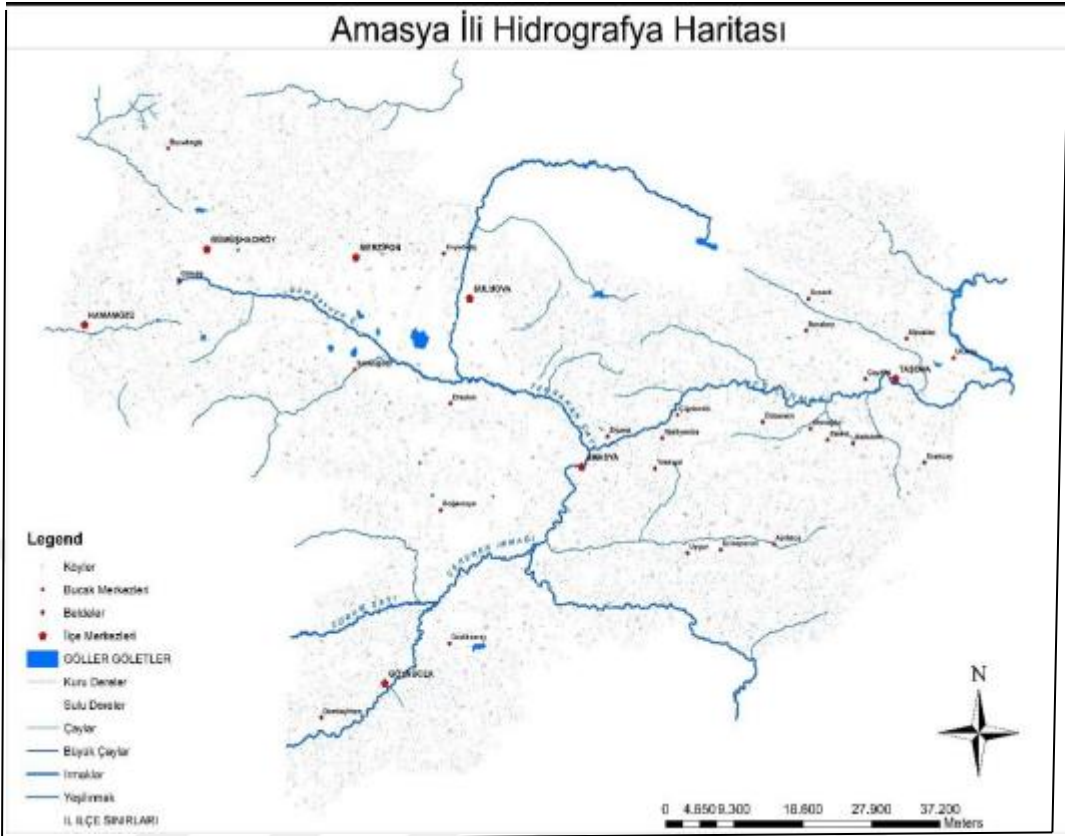

Harita 1: Amasya Şehri Lokasyon Haritası (Ö. Akgül, 2020)

Amasya İli Jeomorfoloji Haritası

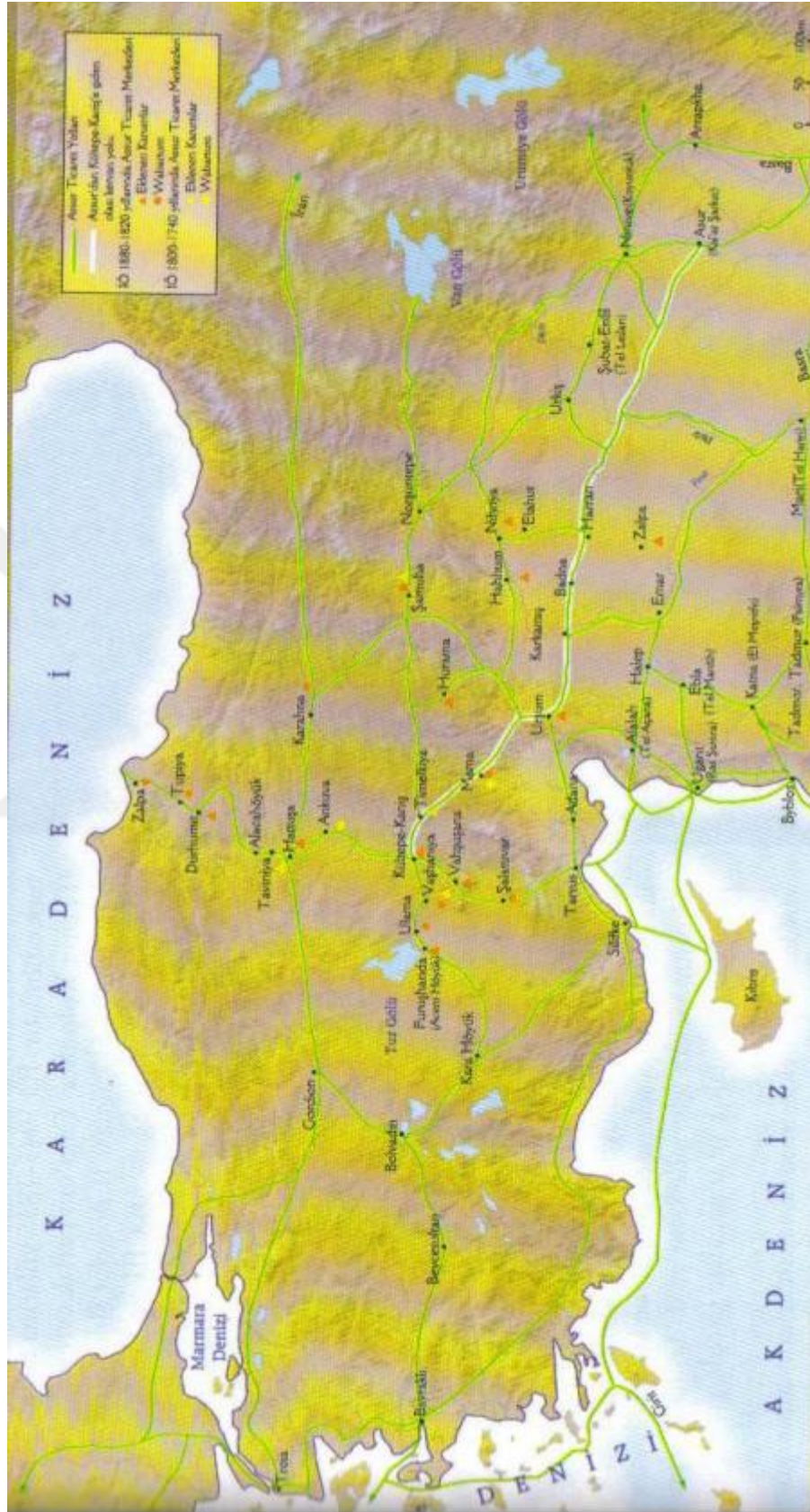
Harita 2: Amasya Ovası Ve Yakın Çevresinin Jeomorfoloji Haritası (H. Topal, 2020)

Harita 3: Amasya Ovası Ve Yakın Çevresinin Hidrografya Haritası (H. Topal, 2020)

Harita 4: Oluz Höyük'ün Konumu (Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)

Harita 5: Asur Ticaret Kolonileri Dönemi Ticaret Yolları (N. Çolpan, 2008)

Harita 6: Hitit Döneminde Amasya ve Yakın Çevresi (A. Yurtsever Beyazıt, 2014)

Harita 7: Orta Karadeniz Bölgesi Demir  ağı yerleşmeleri (ř. Dönmez, 2010)

RESİMLER

Resim1: Amasya İlini Çevreleyen Dağlık Sahalar (H. Topal, 2020)

Resim2: Bithnia Kralı Prusias (E. Babelon et Th Reinach, 1912)

Resim3: Destek Köyü Yakınındaki Pontos Yolu (T. Bekker-Nielsen 2016)

Resim4: Mazlumoğlu Köyü Yakınındaki Pontos Yolu (T. Bekker-Nielsen 2016)

Resim5: Aşıtepe Höyüğü Seramikleri (S. Özbey 2010)

Resim6: Dereâğıl Höyüğü-Suluova (S. Özbey 2010)

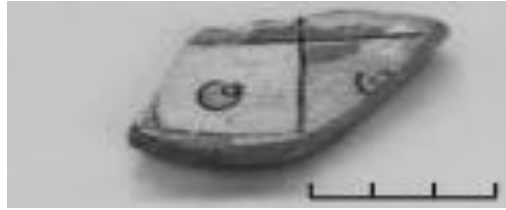
Resim7: Dereağıl Höyüğü Seramikleri (S. Özbey 2010)

Resim8: Yoğurtçu Baba Höyüğü-Suluova (S. Özbey 2010)

*Resim9: Yoğurtçu Baba Höyüğü Seramikleri
(Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)*

*Resim10: Sırlı Çanak-Çömlek Parçaları, 0 Tabakası, Ortaçağ, 10.-14. yy, Oluz Höyük
(Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)*

*Resim11: Pt Kadın Göğsü Biçimli Kap/Biberon, M.Ö. 6.-5. yy, Geç Demir Çağı, Oluz Höyük
(Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)*

*Resim12: Pt Krater Parçası, M.Ö. 6.-5. yy, Geç Demir Çağı, Oluz Höyük
(Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)*

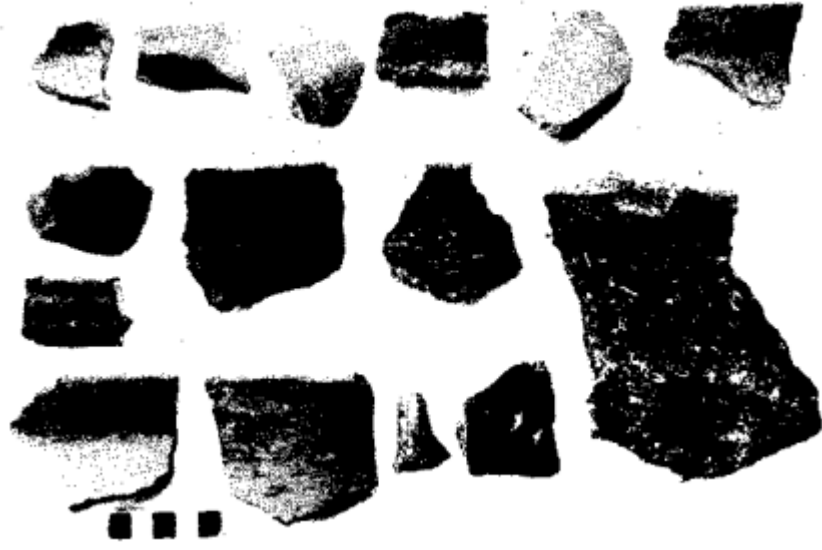
Resim13: Pt Çanak-Çömlek Parçası, Hellenistik Çağ, M.Ö. 2. yy sonu-M.Ö. 1. yy başı, A Açması, Oluz Höyük (Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)

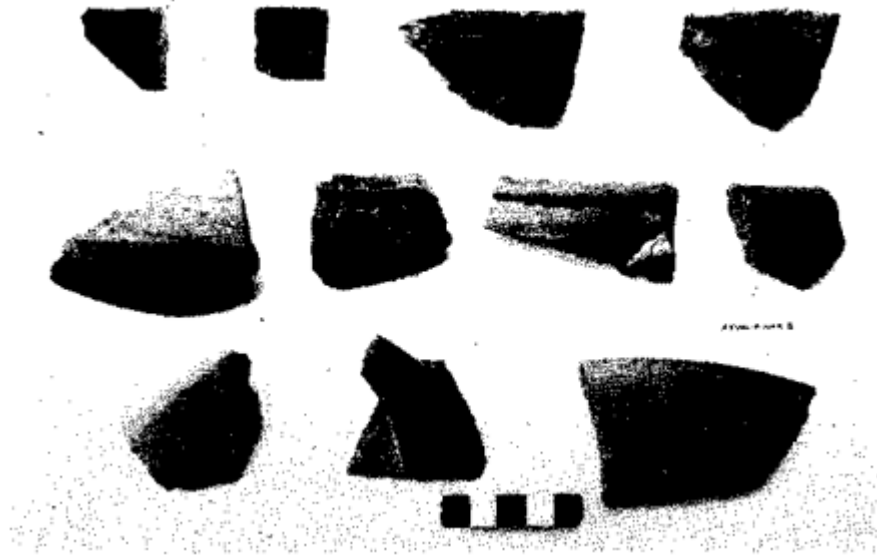
Resim14: Pt Çanak-Çömlek Parçası, Geç Demir Çağı Geç Evre, M.Ö. 4-3. yy, A Açması, Oluz Höyük (Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)

Resim15: Taş Havan, 1. Mimari Tabaka, M.Ö. 2. yy sonu M.Ö. 1. yy başı, Hellenistik Çağ, Oluz Höyük (Ş. Dönmez-E.E.Naza Dönmez, 2007)

Resim16: Ayvalpınar I Buluntu Örnekleri (M. Özsait, 1990)

Resim17: Ayvalpınar II Buluntu Örnekleri (M. Özsait, 1990)

Resim18: Toklutepe Höyüğü-Göynücek (S. Özbey,2010)

Resim19: Toklutepe Höyüğü Seramikleri (S. Özbey,2010)

Resim20: Çaylak Değirmeni Buluntu Örnekleri (M. Özseit, 1990)

Resim21: Yalnıztepe Höyüğü-Göynücek (S. Özbey,2010)

Resim22: Yalınıztepe Höyüğü Buluntu Örnekleri (S. Özbey,2010)

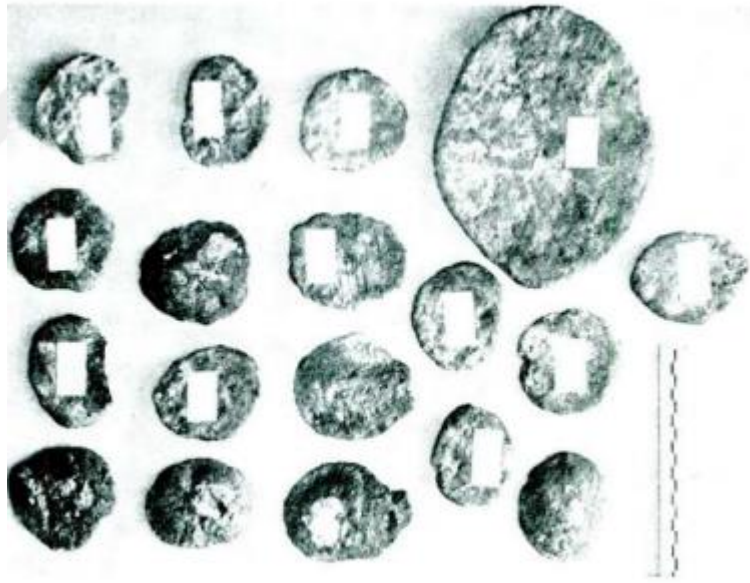
Resim23: Altın Kupanın Yandan Görünüşü (H. Koşay-M. Akok, 1950)

Resim24: Altın Kupanın Dipten Görünüşü (H. Koşay-M. Akok, 1950)

Resim25: Altın Kupa (H. Koşay-M. Akok, 1950)

Resim26: Gümüş Külçeler (H. Koşay-M. Akok, 1950)

Resim27: Bronz Baltalar (H. Koşay-M. Akok, 1950)

Resim28: Gümüş Kakmalı Tunç Boğa Heykelciği, Hatti Ustalarının Ürünü, Alacahöyük (M.Ö. 2100-2000), Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi (E. Akurgal, 2005)

Resim29: Silindir Mühür, Taş, Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Ayvalıpınar Höyük (A. Yurtsever Beyazıt, 2014)

*Resim30: Çanak Ağız Parçası, Pt, Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Ayvalıpınar Höyük
(A. Yurtsever Beyazıt, 2014)*

*Resim31: Testi Ağız Parçası, Pt, Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Ayvalıpınar Höyük
(A. Yurtsever Beyazıt, 2014)*

*Resim32: Çanak Ağız Parçası, Pt, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, Oluz Höyük
(A. Yurtsever Beyazıt, 2014)*

*Resim33: Kulp Parçası, Pt, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi, Oluz Höyük
(A. Yurtsever Beyazıt, 2014)*

Resim34: Fırtına Tanrısı Heykelciği, Tunç, Hitit Büyük Krallık Dönemi, Doğantepe
(Ş. Dönmez, 2013b)

*Resim35: Düğme Biçimli Mühür, Taş, Hitit Büyük Krallık Dönemi, Doğantepe
(A. Yurtsever Beyazıt, 2014)*

*Resim36: Orak, Tunç, Hitit Büyük Krallık Dönemi, Oluz Höyük
(A. Yurtsever Beyazıt, 2014)*

*Resim37: Damga Mühür, Taş, Hitit Dönemi, Oluz Höyük
(A. Yurtsever Beyazıt, 2014)*

Resim38: Yonca Ağızlı Testi Parçası (C. Özdemir, 2001)

*Resim39: Oluz Höyük, kadın göğsü biçimli kap, pişmiş toprak, MÖ 6. Yüzyıl
(Ş. Dönmez,2010b)*

*Resim40: Oluz Höyük, çanak, pişmiş toprak, MÖ 5. Yüzyıl
(Ş. Dönmez,2010b)*

Resim41: Ön Yüzünde: III. Mithradates'in Diademli Başı, Sağa. Arka Yüzünde: Elinde Kartal Tutan, Tahtta Oturan Zeus, ΜΙΚΡΑΔΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ Lejandı. AR (tetradrahmi)
(B. Vincent Head, 1911)

Resim42: Ön Yüzünde: I. Pharnakes'in Diademli Başı Sağa. Arka Yüzünde: Ayakta Duran Tanrı Figürü, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΑΡΝΑΚΟΥ Lejandı. AR (tetradrahmi)
(B. Kaya,2013)

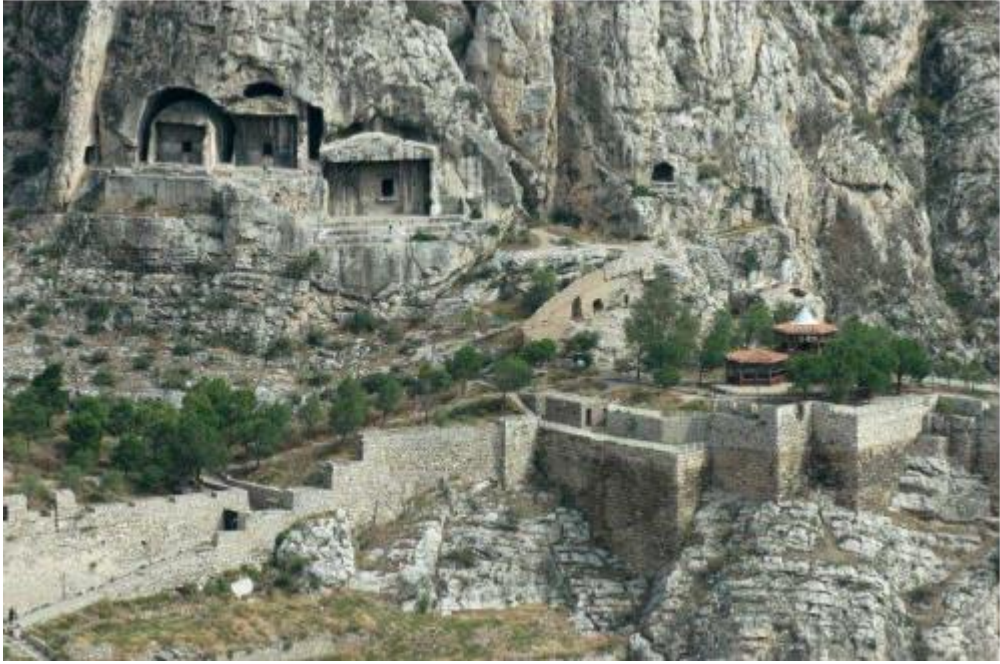
Resim43: Ön Yüzünde: IV. Mithradates Ve Laodike Başı, Sağa. Arka Yüzünde: Ayakta Hera Ve Zeus, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΙΚΡΑΔΑΤΟΥ ΚΑΙ – ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΛΑΟΔΙΚΗΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΩΝ Lejandı. AR (tetradrahmi)
(B. Kaya,2013)

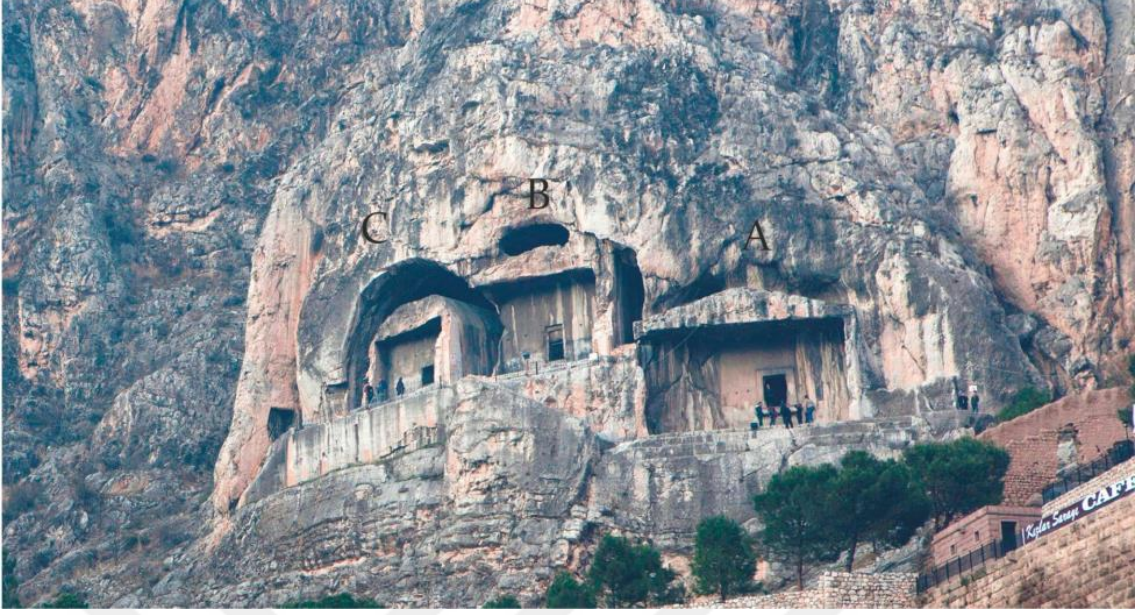
*Resim44: Kızlar Sarayı Mevkii Sur Duvarı
(Ş. Dönmez, 2013b)*

*Resim45: Yalıboynu Evleri ve Roma Dönemi Sur Duvarı
(Ş. Dönmez, 2013b)*

*Resim46: Amaseia Kral Kaya Mezarlarının Bir Bölümü
(B. Kaya, 2013b)*

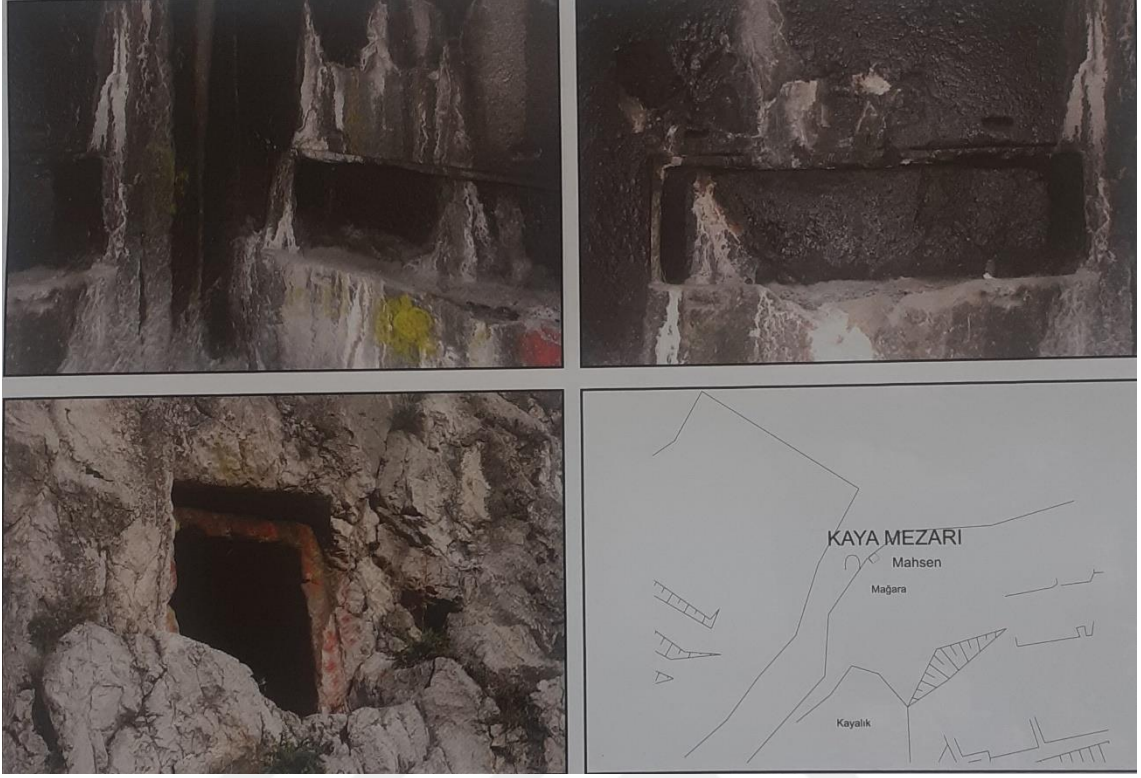
Resim47: Kral Kaya Mezarları, Hellenistik Dönem, Genel Görünüş, Harşena Kalesi, Amasya (Ş. Dönmez, 2013b)

Resim48: Kral Kaya Mezarları, Hellenistik Dönem, Genel Görünüş, Harşena Kalesi, Amasya (Ş. Dönmez, 2013b)

*Resim49: Aynalı Mağara
(Yeşilirmak Havzası Kalınma Birliği, 2010)*

Resim50: Kaya Mezari (Amasya Kültür Envanteri, 2007)

*Resim51: Sikke, Gümüş, Roma Cumhuriyet Dönemi, Oluz Höyük
(Ş. Dönmez, 2013b)*

Resim52: Sikke, Ön Yüzü, Tunç, Roma İmparatorluk Dönemi, Amasya (Ş. Dönmez, 2013b)

Resim53: Sikke, Arka Yüzü, Tunç, Roma İmparatorluk Dönemi, Amasya
(Ş. Dönmez, 2013b)

Resim54: Caracalla. M.S. 207. Amaseia. Bakır sikke. Ön yüz: AV KAI M AVP ANTONINOC, Arka yüz:
A P CEV ANT AMACIAC, Zeus Stratios Sunağı
(K. Doğançlı-R. Altın, 2018)

*Resim55: Septimius Severus. M.S. 205-206. Zela, Pontos. Bakır Sikke. Ön yüz: AY KAI L CEPTI
CEOYHROC AYG, Arka yüz: ZHLITWN TOY PONT, ET RMB.
(K. Doğancı-R. Altın, 2018)*

*Resim56: Septimius Severus. M.S. 193-211. Komana, Pontos. Bakır Sikke. Ön yüz: AY K L CEP
CEYOYHPOC. Arka yüz: IEPOKAICA KOMANEQN, ET BOP.
(K. Doğancı-R. Altın, 2018)*

*Resim57: Caracalla. M.S. 209-210. Neokaesarea, Pontos. Bakır sikke. Ön yüz: AY KAI M AURHL
ANTWNINOC, Arka yüz: KOI PONT NEO KAI MHTRO
(K. Doğancı-R. Altın, 2018)*

Resim58: Zeus Stratios Kutsal Alanı ve Sunağı, Uydu Görünümü, Roma Dönemi, Yassıçal, Amasya (Ş. Dönmez, 2013b)

Resim59: Zeus Stratios Kutsal Alanı Temenos Duvarı, Roma Dönemi, Yassıçal, Amasya (Ş. Dönmez, 2013b)

*Resim60: Ateş Sunağı Kaide Boşluğu, Roma Dönemi, Harşena Kalesi
(Ş. Dönmez, 2013b)*

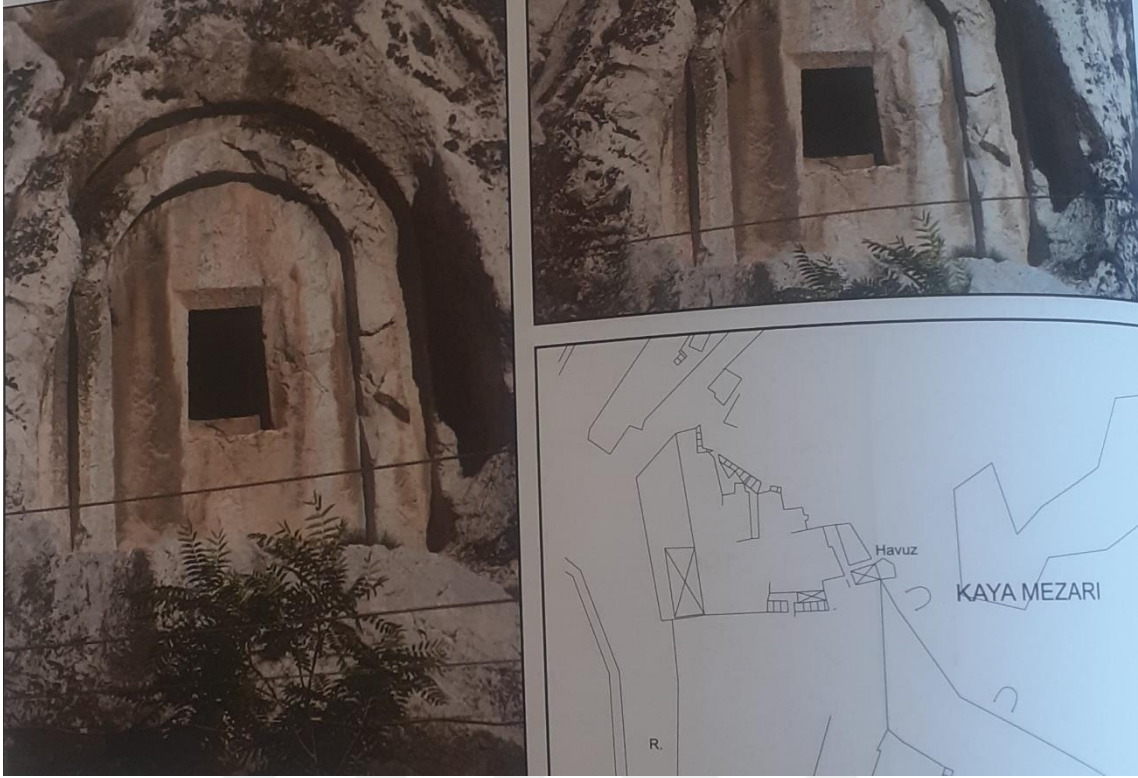
Resim61: Ferhat Su Kanalı (Yeşilirmak Havzası Kalınma Birliği, 2010)

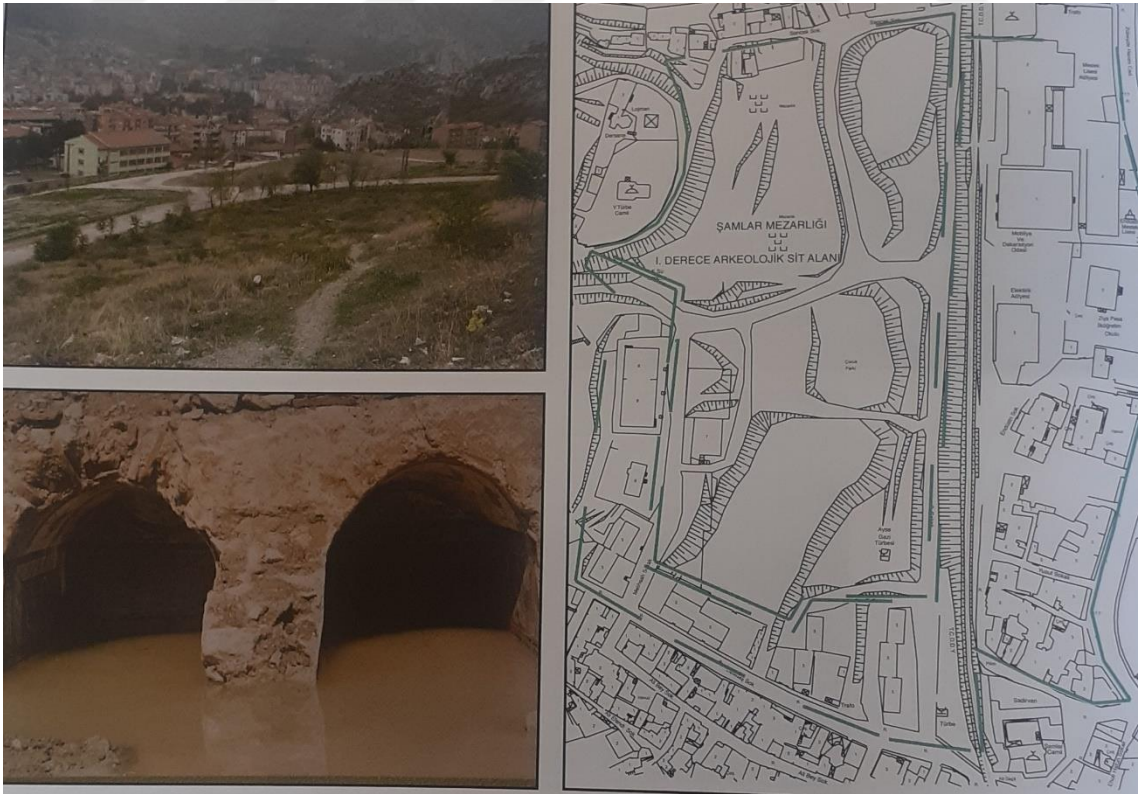
Resim62: Mozaik (E. Keskin, 2017)

Resim63:Dere Mahallesi'ndeki Kaya Mezarı (Amasya Kültür Envanteri, 2007)

Resim64: Beyazıt Paşa Mahallesi'ndeki Kaya Mezarı (Amasya Kültür Envanteri, 2007)

Resim65: Eski Şamlar Mezarlığı (Amasya Kültür Envanteri, 2007)

Resim66:Pazar Yeri Roma Mezarlığı (Amasya Kültür Envanteri, 2007)

Resim67: Alaca Kese Su Sarnıcı (Amasya Kültür Envanteri, 2007)

Resim68:Asar Kalesi (Amasya Kùltür Envanteri, 2007)

TABLO

OVA - ALT HAVZA ADI	YERALTI SUYU İŞLETME REZERVİ (hm³/yıl)
Geldingen Ovası	65
Aydınca Ovası	16,5
Suluova Ovası	10,5
Merzifon-G.Hacıköy Ovası	49
Hamamözü Vadisi	1,10
Devret Vadisi	2,0

Tablo1: Amasya İlinin Yeraltı Suyu Potansiyeli

ÖZGEÇMİŞ

